

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

FINDIK ÜRETİMİNDE KADIN EMEĞİ: FATSA ÖRNEĞİ

LATİFE BAŞ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORDU 2019

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak savunduğum “Fındık Üretiminde Kadın Emeği: Fatsa Örneği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların “Kaynakça” bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

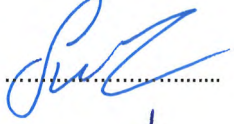
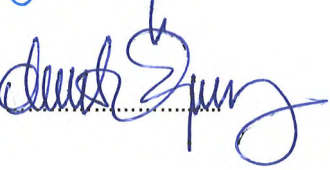
08/07/2019

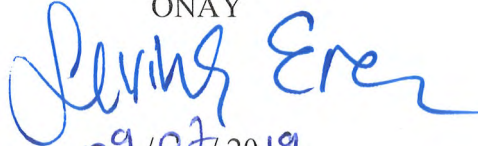
Latife BAŞ

14530500009

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Latife BAŞ'ın hazırladığı "Fındık Üretiminde Kadın Emeği: Fatsa Örneği" başlıklı tez 28/06/2019 tarihinde aşağıda imzaları olan jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	Üniversite	İmza
Başkan	: Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN	Ordu Üniversitesi	
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Sebiha KABLAY	Ordu Üniversitesi	
	Dr. Öğr. Üyesi Demet ÖZMEN YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	

ONAY

09/07/2019

Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM

Enstitü Müdürü V. g.

TEŞEKKÜR

Bu tezin konusunun belirlenmesi, çalışmanın planlanması, araőtırılması ve tezin yazılma sürecinde her konuda öneri ve destekleyici tutumu ile değerli zamanlarını esirgemeyerek bana yol gösteren, danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN'a teőekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitim dönemimde bilgi ve tecrübeleri ile ıőık olan Sayın Prof. Dr. Gürol ÖZCÜRE, Sayın Doç. Dr. Sebiha KABLAY, Sayın Doç. Dr. Çağatay Edgücan ŞAHİN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Umut ULUKAN hocalarıma, alan çalıőmamda yaptığım görüşmelerde yardımcı olan Tuğçe YİĞİT'e, tezimi dil, yazım ve anlam bakımından inceleyen ve katkılarını esirmeyen Sevinç YANTİRİ'ye, araştırma verilerini sağlamamda bıkmadan sorularıma cevap veren mevsimlik tarım işçilerine teşekkür ederim.

Ve son olarak benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, beni bu günlere getiren hayattaki en büyük Őansım olan annem Selma Baş ve babam Mahmut BAŞ olmak üzere aileme sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

FINDIK ÜRETİMİNDE KADIN EMEĞİ: FATSA ÖRNEĞİ

Latife BAŞ

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihan CİĞERCİ ULUKAN

Haziran 2019

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye için önemli bir tarımsal ürün olan fındık üretiminde kullanılan kadın emeğini görünür kılmaktır. Özellikle kırsal alanlarda yaşayan kadınlar karşılaşılan problemler bakımından en dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Kırsal alanlarda kadın emeğinin görünmezliği kayıtdışı ve güvencesiz olmaları ve yapılan işlerin büyük çoğunluğunun ev işlerinin uzantısı olarak görülüp değersizleşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde kadınların çalışma ve yaşam koşulları ile ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen tarım sektöründe çalışan kadınlar ile ilgili yapılan araştırmalar sınırlıdır. Bu çalışmalar farklı boyutlarıyla fındık tarımında işçilik meselesini ele almasına rağmen kadın emeği ve toplumsal cinsiyet perspektifine pek değinilmemiştir. Bu bağlamda araştırmamız literatürde genellikle göz ardı edilen yerli ve yevmiyeli kadın işçiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Ordu ili Fatsa ilçesinde fındıkta kadın emeğinin boyutu, kadın işçilerin bu alandaki payı ve ücreti, mülkiyet yapısı, çalışma ve yaşam koşulları, kadınların özerklik dereceleri ve gelecek kurguları incelenmiştir.

Bu çalışmada yöntem olarak niteliksel ve niceliksel araştırma yönteminin her ikisi de kullanılmıştır. Bu bağlamda Ordu'nun Fatsa İlçesine bağlı iki farklı köyünde, tarafsız olarak seçilen 20'şer kadın çalışan ile yarı yapılandırılmış soru formları çerçevesinde detaylı görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde sorulan sorular çerçevesinde kadınların sosyolojik özellikleri, çalışmaya başlama nedenleri, çalışma koşulları birikim düzeyleri, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin cevap aranmıştır. Çalışmamız sonucunda var olan boşlukların elde edilen veri ve bilgilerle doldurulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: tarımda kadın emeği, mevsimlik tarım işçisi, tarımsal dönüşüm, toplumsal cinsiyet, fındık üretimi

ABSTRACT

WOMEN LABOUR IN HAZELNUT PRODUCTION: THE CASE OF FATSA

Latife BAŞ

Ordu University, Institute Of Social Sciences

Department Of Labour Economics And Industrial Relations, Master's Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Nihan Ciğerci Ulukan

June 2019

The main purpose of this study is to make visible the female labor used in the production of hazelnuts an important agricultural product for Turkey. Especially, women living in rural areas constitute the most disadvantaged in terms of the problems encountered. The invisibility of women's labor in rural areas emerges as informal and precarious and the vast majority of the work done with depreciation seen as an extension of domestic works.

On the other hand, when the related literature is examined, even though many studies are carried out regarding the working and living conditions of women the studies conducted with the women working in the agricultural sector are limited. Although these studies deal with the issue of labor in hazelnut farming with different dimensions, the women's labor and gender perspective has not been mentioned very much. In this context, our study has been carried out on domestic and casual female workers who are generally ignored in the literature. Within the scope of the research in Fatsa district of Ordu province, the size of women's labor, the share and wages of women workers in this field, ownership structure, working and living conditions, the degrees of autonomy and future fictions of women have been examined.

Qualitative research method has been used in this study. In this context, in the two different villages of Fatsa District of Ordu, detailed interviews were conducted within the framework of semi-structured questionnaires with neutrally selected 20 women running. Within the framework of the questions asked in the interviews, the answer to relate the sociological characteristics of women, reasons for starting work, accumulation levels of working conditions, poverty and gender relations have been sought. As a result of our study, it is aimed to fill the existing gaps with the data and information obtained.

Key Words: *women's labor in agriculture, seasonal agricultural worker, agrarian change, gender, hazelnut production*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	viii
TABLO DİZİNİ	ix
ŞEKİL DİZİNİ	x
GÖRSEL DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1.KAPİTALİZM, ATAERKİLLİK VE KADIN EMEĞİ.....	3
1.1. ATAERKİLLİK VE KADIN EMEĞİ	4
1.2. KAPİTALİZM VE ATAERKİ.....	6
1.2.1.Beşeri Sermaye Kuramı	8
1.2.2.Feminist Kuram.....	9
1.2.2.1.Liberal Feministler	10
1.2.2.2.Radikal Feministler	11
1.2.2.3.Marksist Feministler.....	12
1.2.2.4.Sosyalist Feministler	13
1.3.ÜCRETLİ VE ÜCRETSİZ KADIN EMEĞİ	14
1.3.1.Ücretsiz Kadın Emeği	15
1.3.1.1.Hane İçi Emek.....	17
1.3.1.2.Bakım Emeği.....	18
1.3.1.3.Ücretsiz Aile İşçiliği	20
1.3.2.Ücretli Kadın Emeği	21

1.2.2.1. Ev Eksenli Çalışma	22
1.2.2.2.Ev Dışında Çalışma.....	25
1.3. ENFORMEL İSTİHDAMDA KADIN EMEĞİ.....	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	31
2. TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜ VE KADIN EMEĞİ	31
2.1.TÜRKİYE’DE TARIMDA DÖNÜŞÜM.....	31
2.1.1.1980 Öncesi Tarımsal Yapı ve Köylülüğün Tasfiyesi Süreci.....	31
2.1.2.1980 Sonrası Tarımsal Yapıdaki Dönüşüm	35
2.2.TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNDE KADIN İSTİHDAMI	39
2.3.TÜRKİYE’DE KIRSAL ALANDA KADININ KONUMU	44
2.3.1.Tarım Sektöründe Kadın Emeginin Sorunları.....	45
2.3.1.1.Ataerkil Aile Yapısı	45
2.3.1.2.Cinsiyetçi İşbölümü	48
2.3.1.3.Sosyoekonomik Sorunlar	50
2.3.1.4.Eğitim Sorunu	54
2.3.1.5.Çifte Emek	57
2.3.1.6.Sosyal Güvencesizlik	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
3. FINDIK ÜRETİMİNDE KADIN EMEĞİ: FATSA’DA BİR ALAN ARAŞTIRMASI.....	64
3.1. DÜNYA FINDIK ÜRETİMİ	64
3.1.1.Türkiye’de Fındık Üretimi	65
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	68
3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM.....	69
3.4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	71
3.4.1.Ordu İlinin ve Fatsa İlçesinin Özellikleri.....	74
3.4.2. Araştırmada Kullanılan Kavram Tanımları	75

3.4.3.Tarım İşçilerinin Tanımlanması	76
3.4.4.Tarım İşçilerinin Sınıflandırılması	77
3.5.ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI:.....	78
3.5.1.Fatsa İlçesine Bağlı İki Köy Karşılaştırması: Yenidoğan ve Uzundere.....	78
3.5.2. Kadın Tarım İşçilerinin Demografik Özellikleri.....	78
3.5.2.1.Kadın Tarım İşçilerin Yaş Grupları	78
3.5.2.2.Kadın Tarım İşçilerin Medeni Durumu.....	79
3.5.2.3.Köyde Fındık Tarımıyla Uğraşanların Daimi Oturdukları Yerler .	81
3.5.2.4.Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu	83
3.5.3.Hanelerin Büyüklüğü ve Ekonomik Yapısı	85
3.5.3.1.Hanede İkamet Eden Kişi Sayısı.....	86
3.5.3.2.Kadınların Toplam Hane Gelirleri	87
3.5.3.3.Hanelerin Birikim Durumu ve Birikim Yapma Şekilleri.....	88
3.5.3.4.Kadın Tarım İşçilerin Borçlanma Durumları	89
3.5.3.5.Hanelerin Borçlandıkları Yerler.....	90
3.5.3.6.Hanelerin Geçimini Sağlama Biçimi	91
3.5.3.7.Kadın İşçilerin Mülkiyet Durumu	93
3.5.4.Kadın Tarım İşçilerin İş ve Çalışma Koşulları	97
3.5.4.1. Kadın Tarım İşçilerin Çalışma Deneyimleri	97
3.5.4.2. Kadın Tarım İşçilerin Ailelerinin Ücretli İşte Çalışma Durumları	98
3.5.4.3.Kadın Tarım İşçilerin Yevmiyeli Fındık Toplama İşlerine Bakışı	100
3.5.4.4.Yevmiyeli İşlerde Aracıların Rolü	101
3.5.4.5.Kadın Tarım İşçilerin Haftalık Çalışma Süreleri	103
3.5.4.6.Yevmiyeli Tarım İşlerinde Günlük Çalışma Saatleri.....	104
3.5.4.7.Ulaşım Biçimleri	105

3.5.4.8.Fındık İşçilerinin Ücreti	106
3.5.4.9.Kadın İşçilerin Sosyal Güvenlik Durumları.....	108
3.5.4.10.Kadın Tarım İşçilerin İş Kazası Hakkındaki Bilgileri ve İş Kazası Geçirme Durumları	109
3.5.5.Kadın İşçiler ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri	110
3.5.5.1.Kadın İşçilerin Gelirleri Üzerinde Söz Sahibi Olma Durumları..	110
3.5.5.2.Kadının Hane İçindeki Kararlarda Söz Sahibi Olma Derecesi	112
3.5.5.3.Hanedeki Ev İşlerinin Sorumluluğunun Dağılımı	114
3.5.5.4.Kadınların Ev İçi Sorumlulukları.....	115
3.5.5.5.Gelecekle İlgili Beklentiler	117
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	119
EKLER.....	125
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ	137

KISALTMALAR VE SİMGELER

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	:	Aktaran
Ed.	:	Editör
ÇSGB	:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	:	Dünya Bankası
GSYH	:	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
İK	:	İş Kanunu
KGM	:	Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KMÜ	:	Küçük Meta Üreticisi
MTİ	:	Mevsimlik Tarım İşçisi
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
s	:	sayfa
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
TTB	:	Türk Tabipler Birliği
TMO	:	Toprak Mahsulleri Ofisi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
yy	:	yüzyıl

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. İstihdam Edilenlerin Yıllar İtibariyle İktisadi Faaliyet Kolları(Yüzde)	42
Tablo 2. Tarım Sektöründe İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Konumu (Yüzde)	43
Tablo 3. Doğu Karadeniz Bölgesinde Okuma-Yazma Bilmeyen Oranı (Yüzde)	55
Tablo 4. İktisadi Faaliyet Kollarında Kayıtdışı İstihdam Oranı (Yüzde)	60
Tablo 5. Tarım Sektöründe SGK' ya Kayıtlı Olmayanların Oranı (Yüzde)...	61
Tablo 6. Dünya Fındık Üretimi (Bin Ton)	63
Tablo 7. Dünya Fındık Dikim Alanları(Hektar)	64

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. Türkiye’de Fındık Üretim Alanları.....	65
Şekil 2. Kadın İşçilerin Yaş Aralıkları, 2017.....	78
Şekil 3. Kadın İşçilerin Medeni Durumu,2017.....	78
Şekil 4. Kadın Tarım İşçilerin Daimi Oturdukları Yerler, 2017.....	80
Şekil 5. Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu, Yenidoğan Köyü, 2017.....	82
Şekil 6. Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu, Uzundere Köyü, 2017.....	83
Şekil 7. Kadın Tarım İşçilerin Aylık Hane Geliri, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017.....	86
Şekil 8. Kadın Tarım İşçilerin Ailelerinin Yatırım Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017.....	88
Şekil 9. Hanenin Toplam Borç Miktarı, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	89
Şekil 10. Hanenin Geçimlerini Sağlama Biçimleri, Yenidoğan, 2017.....	91
Şekil 11. Hanenin Geçimlerini Sağlama Biçimleri, Uzundere, 2017.....	91
Şekil 12. Fındık Bahçesi Dönümü, Yenidoğan, 2017.....	93
Şekil 13. Fındık Bahçesi Dönümü, Uzundere, 2017.....	93
Şekil 14. Hanelerin Toprak Satma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	94
Şekil 15. Hanelerin Toprak Satın Alma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	95
Şekil 16. Kadınların Ücretli İşte Çalışma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	98
Şekil 17. Ailede Ücretli Bir İşte Çalışan Diğer Kadınlar, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	99
Şekil 18. Kadınların Yevmiyeli İşler İçin Anlaşma Yapma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	101
Şekil 19. Kadınların Haftalık Çalışma Gün Sayıları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	104

Şekil 20. Kadınların Sigortalılık Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	109
Şekil 21. Kadınların İş Kazası Geçirme Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	110
Şekil 22. Kadınların Gelirlerini Kişisel İhtiyaçlarına Ayırma Düzeyleri, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	111
Şekil 23. Kadınların Ücretli İşte Çalışmalarının Hane Kararlarına Etki Düzeyi, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	114
Şekil 24. Hanedeki Ev İşlerinin Kadınların Yapma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017.....	117

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1. Fatsa Köyleri Haritası.....	71
--	----

GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde ülke ekonomisinde sanayi ve hizmetler sektörünün payı daha fazla iken gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörü istihdam ve ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Tarım sektörü emek yoğun bir sektördür ve tarım işlerinin büyük bölümü kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Kadın emeği kırsal alanda ürünün dikiminden, bakımına, hasatına kadar her alanda kullanılmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisinde tarımın payının fazla olması, kadınların özellikle tarım sektöründe istihdam edilmesi ailelerin geçimini sağlayabilecek kadar gelir elde ettiği ve refah seviyesinin yüksek olduğu anlamına gelmemektedir.

1970'lerin sonuna doğru kapitalist sistemin içine girdiği kriz ortamı, 1980 sonrası Türkiye'de uygulanan ekonomik politikalarda değişikliklere sebep olmuş, neo-liberal politikaları gündeme getirmiştir. Yapılan bu değişiklikler tarım sektörü ve tarımla geçimini sağlayan çiftçiyi de olumsuz etkilemiştir. 1980'li yıllardan sonra tarımsal yapıda yaşanan dönüşümden Türkiye payını alırken bu dönüşümden en çok etkilenen kadınlar olmuştur. Bu dönemde devlet desteklerinin azaltılması, fiyatlarda görülen istikrarsızlıklar, toprak paylaşımının adaletsiz olması çiftçiyi yeni alternatifler aramaya yöneltmiştir. Dolayısıyla 1980 sonrası tarımsal yapılardaki çözümlenin etkisi kadın ve erkek açısından farklı şekilde gerçekleşirken; kentli ve köylü açısından da farklı boyutlarda gerçekleşmiştir.

Kırsal alanda tarım sektöründe kadın emeğine olan talep fazladır. Kadınlar ev içi ve ailenin sorumluluklarının yanı sıra aile ekonomisine katkıda bulunmak için tarım işlerinde de aktif rol oynamaktadır. Kadınların tarım işlerinde çalışma biçimleri ücretsiz aile işçisi ya da ücretli tarım işçisi olarak değişmektedir. Daha önceden ağırlıklı olarak ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar, topraklarının hiç kalmaması ya da geçimlerini sadece topraktan sağlayamayacak düzeyde olmasıyla birlikte başkalarına ait topraklarda ücretli tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Bu sebeple kırsal alanda ev içi ve ev dışı işler kadına yüklenmekte ve kadın için çifte emek sömürüsü söz konusudur.

Tarımda çalışan mevsimlik işçilere yönelik olarak çalışmalar yapılmakla birlikte, bu araştırmaların sonuca odaklanmış olması ya da sadece göçebe, yerli ya

da çocuk gibi alanın sadece biriyle ilgilenmiş olması bu alanla ilgili çalışmaların artarak ve çözüm odaklı yapılması gerekliliğini güçlendirmiştir.

Çalışmanın bütününde kadın emeği Türkiye genelinden Ordu İli özeline kadar geniş bir perspektiften ele alınacaktır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kadın emeği Türkiye' nin değişen ekonomik, siyasi, toplumsal yapısı çerçevesinde incelenecek, bu inceleme yapılırken kadının toplumdaki konumunun belirleyiciliğinde ataerkil kültür ve toplumsal cinsiyetçi iş bölümünün etkisi feminist kuram çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Birinci bölümde üzerinde durulacak bir diğer nokta ise kadın emeğinin çok yönlü kullanımudur. Bu sebeple kadın emeğinin kullanımında ücretli ve ücretsiz emek ayrımına gidilecektir. Kadının toplum tarafından kendisine yüklenen değer yargıları sonucu bakım emeği, hane içi emek ve ücretsiz aile işçiliğini herhangi bir ekonomik kaygı gütmeyen gerçekleştirirken; ev dışında ya da ev eksenli olarak ücret karşılığında emeğini sunabilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'de tarım sektörü ve kadının tarım sektöründeki yeri incelenmiştir. Bu incelemeler Türkiye'de tarımda yaşanan dönüşüm çerçevesinde 1980 öncesi ve 1980 sonrası bölümlere ayrılarak tarımdaki dönüşüm ve çözülmenin daha iyi analiz edilerek sunulması amaçlanmıştır.

Çalışmada üzerinde durulacak önemli nokta ise kadının neredeyse en dezavantajlı konumda olduğu ücretsiz aile işçiliği ve ücretli tarım işçiliğidir. Bu sebeple tarım sektöründe çalışan kadınların sorunları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Ordu ili Fatsa ilçesinde iki farklı köyde gerçekleştirilen alan araştırmasının sonuçları çerçevesinde fındık işinde çalışan kadın işçilerin ekonomik, sosyolojik, toplumsal süreçleri ve çalışma yaşam-koşulları araştırılmıştır. Görüşmeler sonucunda tarım işçilerine ait veriler incelenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada son olarak çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlar üzerinde durulacak ve bulgulara ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAPİTALİZM, ATAERKİLLİK VE KADIN EMEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde kadın emeğinin toplumsal yaşam ve çalışma yaşamındaki konumu ülkenin değişen ekonomik, sosyal yapıları çerçevesinden ele alınacak ve kadın emeğinin mevcut durumu ataerki yapı ile birlikte incelenecektir. Bu inceleme yapılırken toplumsal cinsiyetçi yaklaşım ve aile/toplum içindeki ataerki yapıların nasıl belirleyici olduğu üzerinde durulacak aynı zamanda feminist kuramların toplumsal cinsiyet olgusuna bakışı farklı feministler açısından değerlendirilecektir.

Kadının aile veya çalışma yaşamı içindeki konumu ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık gösterdiği gibi (Dedeoğlu, 2000, s. 140), dönemin değişen ekonomik, siyasi, toplumsal yapılarından etkilenmektedir. Ancak kadın emeğinin en önemli değişim süreci içine girdiği dönem kapitalist üretim biçiminin ortaya çıktığı dönemdir. İlk olarak İngiltere’de ortaya çıkan kapitalist sistemin temeli kar marjı, rekabet, özel mülkiyet sistemine dayanmaktadır ve kapitalizm emek ve üretimin esnekleşmesini gerektiren bir sistemdir (Fidan, 2000, s. 117). Kadın emeğine işlevsel olarak yaklaşan kapitalizm kadın emeğini esnek, enformel, üretim süreçlerinde daha kolay istihdam edebildiği için kapitalist sistemin hedefini kadınlar üzerinden yapmasına sebep olmaktadır (Yaman Öztürk & Dedeoğlu, 2010, s. 11).

Geçmişten bugüne kadın olgusu ekonomik, sosyal, kültürel açıdan önemli ve her daim üzerinde tartışılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadını ve kadın emeğini bu kadar önemli yapan unsur ise hiç şüphesiz kadın emeğinin sermaye açısından ucuz, güvenilir, sabırlı ve itaatkâr özellikleri ve bu özelliklerin emek piyasası tarafından aranılan unsurlar olması gelmektedir (Yaman Öztürk & Dedeoğlu, 2010, s. 12).

Kapitalist süreç ekonomik ve toplumsal dönüşüme bağlı olarak kadının çalışma koşullarındaki dezavantajlı durumunu kendi karı için kullanmaktadır. Ancak sermayenin kadın emeğine bakışı ve kullanımını sadece yaşanan durgunluk ve krizler açısından değerlendirmek yanlış olacaktır. Burada sermaye karşısında kadını güçsüz duruma düşüren bir olgu olan ataerkilliği sermaye ile birbirini besleyen olgular olup olmadığı noktasında incelemekte fayda vardır.

1.1. ATAERKİLLİK VE KADIN EMEĞİ

Ataerkillik, toplumda erkeğin egemen olduğu ve kadının iş, cinsiyet, cinsellik, toplum içindeki rolü üzerinde tüm hâkimiyetin erkeğin denetiminde olduğu bir yapıdır. Bu yapıda üstünlüğü olan erkektir ve kadın sadece ona verilen sınırlar çerçevesinde toplumsal alanda kendine yer edinebilir.

Hartman'a göre ataerkillik kültürel, sınıfsal, etnik açıdan farklılıklara sahip olsa da erkeğin hiyerarşinin olduğu maddi temele sahip olan bir olgudur. Ataerkinin dayandığı maddi temel erkeğin kadının emek gücü üzerindeki egemenliğinden kaynaklanmaktadır. Erkeğin konumu ne olursa olsun kadın üzerinde egemenliği söz konusudur. Bu olgunun temelinde her ne kadar erkeğin hiyerarşik üstünlüğü kabul edilse de bu üstünlük kadın ve erkek arasında karşılıklı dayanışmaya bağlı olarak kurulmaktadır (Hartman, 2012, s. 174).

Millet'e göre ataerki düzende hâkimiyet yaşlar ve cinsiyetler arasında farklılık göstermektedir. Şöyle ki; erkekler kadınlar üzerinde denetime sahipken, yaşlı erkekler de genç erkekler üzerinde denetim kurabilirler. Bu sebeple kadınlar gibi çocuklarda erkeğe bağımlıdır. Anne ve çocuklar maddi ve manevi anlamda erkeğe bağlı olduğu için erkek aile içinde her anlamda daha güçlüdür. Klasik ve modern ataerki de kadının ekonomik hayata katılma durumları farklıdır. Klasik ataerki düzende kadına ekonomik anlamda para kazanma ve para sahibi olma gibi haklar tanınmadığı için kadının ekonomik anlamda gücü yoktur. Modern ataerki toplumlarda ise kadına ekonomik anlamda bazı haklar tanınmakla birlikte kadının yapmış olduğu işler ücret karşılığı olmayan "kadına özgü işler" olarak karşımıza çıkmaktadır (Millett, 2011; akt., Alkan, 2015, s. 10).

Kandiyoti ise ataerkilliği klasik ataerki düzen kavramından değerlendirmiştir. Klasik ataerki düzende erkeğin üstünlüğü doğuştan gelmektedir. Bu düzende üç kuşak bir arada yaşamakta ve yaşa bağlı olarak saygınlık artmaktadır. Toplumsal alanda kararlar yaşlılar tarafından verilmekte, kadının saygınlığı ve değeri doğurganlığı ile özdeşleştirilmektedir (Kandiyoti, 1989; akt., Özbay, 1995, s. 125).

Kandiyoti ataerki kavramını daha geniş açıdan değerlendirerek kadın ve erkek arasındaki bu etkileşimi "ataerki pazarlık" kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Kandiyoti'ye göre "ataerki pazarlık" içinde kadın ve erkeğin her

ikisinin de rızasının olduğu ancak kadının direnişiyile birlikte zamana karşı direnen ve dönüşen bir yapıya sahip bir ilişki ağıdır. Ağ içinde karşılıklı pazarlık olsa da bu pazarlığın asıl belirleyicisi erkektir. Erkeğin üstünlüğü doğuştan geldiği için yaşa bağlı olarak saygınlık artmaktadır (Kandiyoti, 1997, s. 114).

Ataerki sistem genel olarak erkek egemenliği üzerinden açıklanan bir kavramdır. Ancak Yavuz'a göre bu kavramı sadece erkeklerin ürettiği ve devamını sağladığı bir olgu olarak açıklamak yanlıştır. Çünkü ataerki egemenliğin temelinde kadın ve erkeğin karşılıklı etkileşimi söz konusudur. Zira kadınlar ataerki sistemde sadece ezilen ve geri plana atılan değil aynı zamanda erkek egemenliğin devamını sağlayan ana aktörlerdir (Yavuz, 2015, s. 117-118). Güneş de ataerki yapının aile içinde başlayan bir olgu olduğunu kabul etmekle birlikte Şahinde'nin düşüncelerini destekleyici yargılarla beslemiştir. Ataerki kültür çocuğun toplumsallaşma süreci ile birlikte kültürel, eğitim, dini boyutlarıyla birlikte şekillenerek boyut kazanır. Butoplumsallaşma sürecinde ataerki ideolojiyi içselleştiren ve benimseyen sadece erkek değil aynı zamanda kadındır (Güneş, 2017, s. 248).

Ataerki köklerini aileden alan bir yapıya sahiptir. Erkek çocuğa bakış aile ve toplumda çocuğun doğmasıyla birlikte gerçekleşir. Anne veya babalar kız-erkek çocuklarını kendi kültürel ve ahlaki değerlerine göre olması gerektiği gibi yetiştirir ve şekillendirir. Kız çocuğu rol model olarak tüm hayatı boyunca anneyi alırken, erkek çocuğu da babayı, dedeyi ya da dışarıda “erkek”cinsini kendine rol model olarak yetiştirir. Kadının görevi evde kocasına eş, çocuklarına iyi bir anne, kayınvalidesine gelin olmak ve bütün ev işlerini yapmak olarak belirlenirken; erkeğin görevi ise eve para getirmek ve evini geçindirmektir. Kadının çalışma yaşamına girmesi ataerki düzende zamanla değişim gösteren bir olgu olmuştur. Ancak kadın çalışma hayatına giriyor olsa bile yine ona izin verilen ölçüde bu durum karşımıza çıkmaktadır (Yavuz, 2015, s. 121).

Erkeklerin namusu kadının aile içi ve toplumda nasıl davrandığıyla ilgilidir. Toplum içinde herkes tarafından kabul görmüş şekilde davranan namuslu, aksişekilde davranan ise utanç vericidir. Aynı zamanda kalıplaşmış normların dışına çıkınca ayıplanan sadece kadın değil erkek de toplum tarafından dışlanmaktadır (Kandiyoti, 1988, s. 280). Dolayısıyla kadın bütün hayatını

namusunu korumak ya da laf getirmemek için kendisine yüklenen toplumsal baskı kalıplarıyla devam ettirmektedir.

Ataerki yapıda kadın ve erkek arasında işler arası ayrım mevcuttur. Erkek sadece çalışıp para kazanmakla sorumlu iken kadın ücretli bir işte çalışsa da ev işleri ve bakım emeğindende sorumludur. Klasik ataerkide kadının asli görevi ev içiyle sınırlı olarak görülse de yoksulluk ve yaşanan ekonomik krizler kadını ücretli bir iş karşılığı çalışmaya mecbur bırakmıştır. Kadının işgücü piyasasındaki çalışma saatlerini belirleyen unsur ise ev işlerinden arta kalan zaman olmuştur.

1.2. KAPİTALİZM VE ATAERKİ

Kapitalist sistem daha fazla sermayenin birikmesine, biriken bu sermayeye dayanan üretim yöntemlerinin kullanılmasına, emek sermayesine ve teknolojik bilgi düzeyine dayalı bir sistemdir. Kapitalist sistem içinde üretime egemen olan işletmelerde amaç; işçilerin, sermaye sahibinin ya da tüketicilerin gereksinimlerini karşılamak değil, tamamen geniş pazar ve kar elde etmek içindir (Çelik & Dağ, 2017, s. 51-52).

1970'lerin sonlarına doğru kapitalist sistemin içine girdiği kriz koşulları uygulanan devlet destekli politikaların yerini neoliberal politikalara bırakmıştır. Neoliberal politikaların gündeme gelmesiyle sermaye uluslararası ölçekte karlılığı maksimize etmek amacıyla mekânsal olarak yayılmasını ve devlet gücünün piyasa ihtiyaçları doğrultusunda kullanılmasını gündeme getirmiştir. Karını maksimize etmeye çalışan sermaye için, reel ücretler baskılanmış, sendikal örgütlenme zayıflatılmış, çalışma koşullarında esnekleşme ortaya çıkarak taşeron çalışma, ev eksenli çalışma, çağrı üzerine çalışma, sözleşmeli çalışma gibi güvencesiz çalışma biçimleri emek piyasasına hâkim çalışma biçimleri haline gelmiştir (Ciğerci Ulukan & Özmen Yılmaz, 2016, s. 88-89).

Kapitalist sistemin içine girdiği kriz dönemini takiben 1980'lerden itibaren "dışa açık" büyüme modeli, 2000'li yıllardan sonra sermayenin uluslararasılaşma süreciyle evrilmiştir. Bu dönemde sermaye hareketleri hızlanmış, ihracata dayalı üretim gerçekleştirilmiştir. Tarımda yaşanan dönüşüm, ülke çapında hızlanan özelleştirmeler, emek piyasası üzerinde de değişime sebep olmuştur. Meydana gelen bu değişim çalışma hayatında esneklik kavramını ortaya çıkarmıştır. Esneklik kavramı çalışma hayatında güvenceli işlerden güvencesiz işlere geçişe

sebepler olurken, bu değişim çalışma hayatında zaman ve mekân kavramının i ie geemesini sağlamıştır (Yaman Öztürk, 2010, s. 27-28).

Kadın emeği esnek çalışma biçimi olarak en ideal emek olarak görüldüğü için son on yılda işgücü piyasasında yaygınlaşan esnek ve güvencesiz işler kadın emeğini emek piyasasındavazgeilmez kılmaktadır. Maliyetlerin düşürölmesi, çalışma saatlerinin azaltılması, iş güvencesinin olmaması sermayeyi esnek işlere yöneltir unsurlar olarak karşımıza çıkılmaktadır. Kadın ev işlerinden artı kalan zamanda esnek çalışma biçimlerine yönelmek zorundadır. Ataerkil sistem ise bu düzen içinde sermayeye ucuz, güvenilir, sabırlı, iş güvencesi olmayan, esnek bir çalışan modeli olan kadını sunduğu için sermaye tarafından kadın emeği vazgeçilmez kılılmaktadır (Yaman ve Dedeoğlu, 2010, s. 10-16). Sermaye ve ataerkil yapı birbirini destekleyen ve besleyen yapılara sahiptir. Bu sebeple kadın emeğinin istihdam biçimini hane içindeki karşılıksız emekleriyle birlikte yürütecebilecekleri kısmi zamanlı, yarı zamanlı veya düşük getirili işler ile geerleştirilmektedir (Toksöz, 2010, s. 196).

Bu süreçte yaşanan değişim ve dönüşümlerden erkek işgücünde etkilendiği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak kadının içinde bulunduğu ataerkil aile yapısı onun işgücü piyasasına girişini zorlaştırırken, varolan aile içindeki konumunun geri planda kalması kadın emeğinin kapitalist sistemin yarattığı olumsuzluklardan erkeklere göre daha fazla etkilenmesine sebep olmuştur. Kadının alışma yaşamında ezilmişliğinin ilk sebebi sermayenin ucuz ve kolay işgücü isteğine hizmet etmesi yer alırken diğer bir sebebi ise sermayeye bu işgücünü sunan ataerkil sistemdir (Duruoğlu, 2007, s. 62).

1980'li yıllar itibariyle ithal ikameci politikaların terk edilip ihracata dayalı büyüme stratejisi hedeflenmiştir. Dönüşümü geereltiren gelişmekte olan ölkelerin çoğunda emek yoğun istihdamında artış gözlemlenirken, Türkiye üretim sektörlerinde büyüme geerelişirken kadın istihdamında artış olmamıştır (Özar, 2012, s. 266).

Gelişmiş ölkelere kıyasla kadın istihdamında artış olmamasının sebebi tarıma dayalı olan ölkemizde, kadınların çoğunluğunun tarım sektöründe çalışmasından kaynaklanmaktadır. Yaşanan sanayileşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan kentleşme ve göç olgusu sonucu kadınlar kentte çalışma alanının dışına itilmiştir.

Dolayısıyla kırsal kesimde özellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın kente göçle birlikte işgücü dışında kalmıştır (Makal, 2001, s. 122-123).

Sonuç olarak işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkil zihniyet ve üretim örgütlenmeleri kadın işgücüne olan talebi belirleyen unsurlardır. Bu sebeple hangi işlerin kadın işi ya da hangi sektörlerin kadının çalışması için uygun olan sektörler olduğu ataerkil yapılar tarafından belirlenmektedir (Toksöz, 2012, s. 194).

Kadın emeği üzerine yapılan araştırma ve incelemeler erkek emeğine kıyasla daha az sayıda olmakla birlikte, değişen ve gelişen toplumsal yapının kadının konu olduğu bir takım kuramları ortaya çıkarmıştır. Kadının toplumsal yaşam ve işgücü hayatında geri kalmış konumunu açıklayabilmek için ortaya çıkan kuramlardan ilki beşeri sermaye kuramı iken bir diğeri feminist kuramdır.

1.2.1.Beşeri Sermaye Kuramı

Beşeri sermaye bireyin bilgi, deneyim, beceri, vasıf gibi birtakım yetenekleri kazanabilmesi için kendisine yapmış olduğu bireysel yatırımların tamamıdır. Bu tanımdan hareketle beşeri sermaye kuramı; kadının toplumsal alanda geri planda kalmasının sebebini erkeklere göre daha az beşeri sermayeye sahip olmalarına bağlamaktadır. Kadınların erkeklere göre daha az beşeri sermayeye sahip olmasının nedeni, kadınların kendilerine yüklenen geleneksel sorumluluklar gereği daha fazla ev işleri ve bakım emeği gibi işlere vakit ayırmalarından kaynaklanmaktadır (Özçatal, 2011, s. 22).

Beşeri sermaye kuramı kadının emek piyasası içindeki konumu ile eğitimi, yaşı ve doğurganlığı gibi unsurlar arasında paralellikler aramaktadır(Dedeoğlu, 2000, s.139). Bu kuram kadının bireysel tercihleri üzerinde dururken, onun işgücü ve toplum içindeki dezavantajlı durumunu bağımsız ve rasyonel bir biçimde seçtiğini ifade etmiştir. Kadın toplumsal ve kültürel bakış açısı gereği öncelikle evde eş olma, ev işi, çocuk ve yaşlı bakımı gibi işlerden sorumludur. Kadının asli görevlerinin ev işleri ve bakım emeğinin olması kadınlar için olması gereken rasyonel davranış olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple kadın işgücü piyasasında erkeklere göre daha az tecrübeye sahiptir (Özçatal, 2011, s. 22).

Kadının sahip olduğu beşeri sermaye emek piyasasında istihdam edilme biçiminin belirleyici unsurudur. Emek piyasaları birincil ve ikincil piyasalar

olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birincil piyasalar ağırlıklı olarak erkeklerin istihdam edildiği güvenceli, çalışma şartlarının iyi olduğu, daha fazla vasma ve eğitime ihtiyaç duyulan piyasalar iken; ikincil piyasalar istihdamda kadın emeğinin yoğun kullanıldığı enformel güvencesiz, esnek çalışma saatlerinin olduğu piyasaları kapsamaktadır (Dedeoğlu, 2000, s. 139). Kadın ve erkek arasındaki emek piyasasındaki bu ayrım genel olarak cinsiyetçi işbölümünden kaynaklanmaktadır. Kadınlar ikincil piyasalarda düşük ücretli, erkeklere oranla terfi imkânlarının az olduğu, hizmet ve endüstri sektörlerindeki belirli mesleklere istihdam edilme imkânı bulmaktadır.

Erkeklere göre daha az beşeri sermayeye sahip olan kadın enformel sektörlerde esnek çalışma saatlerinin olduğu bir alanda istihdam edilmektedir. Kadının esnek çalışma saatlerini tercih etmesinin ardında yatan sebep ise ev işlerini aksatmadan arta kalan zamanlarda çalışmayı tercih etmesi gelmektedir. Sonuç olarak beşeri sermaye kuramına göre kadınlar eğitim, vasıf, bilgi, deneyim gibi birtakım beşeri sermayeye erkeklere göre daha az sahip oldukları için geri planda kalırken bu durum onların bireysel tercihlerinden kaynaklanmaktadır.

1.2.2.Feminist Kuram

Diğer bir kuram olan Feminist kuram ise kadınların toplum ve çalışma yaşamındaki ikincil konumunu, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet, cinsiyetçi işbölümü gibi kavram ve olgular üzerinden değerlendirmektedir (Güneş, 2017, s. 245). Cinsiyet, erkek ile kadını ayırt eden biyolojik bir özellik iken, toplumsal cinsiyet kavramının özünü kültür, değerler, yargılar, inanışlar, davranışlar oluşturmaktadır. Kısaca cinsiyet kadın ile erkek arasındaki biyolojik özellik ya da farklılıklara göre değer kazanırken, toplumsal cinsiyet toplum tarafından kadına yüklenen kültürel görüş, beklenti, inanç sitemleri ile değer kazanmaktadır (Özçatal, 2011, s. 24).

Kadının toplumsal yaşam içindeki ikincil konumunu toplumsal cinsiyet temelinde açıklayan feminist kuramın ataerkillik kavramı ile bağdaştırılması çok doğru olacaktır. Feminist kuramda egemen olan ataerkil yapı ve kadın erkek arasındaki cinsiyete dayalı işbölümü kadının işgücü piyasasındaki esas konumunu belirleyecektir (Özçatal, 2011, s. 25).

Güneş'e göre Feminizm, kadın odaklı bakış açısından; kadının toplumsal yaşam içinde erkeklere göre geri planda kalan ikincil ve eşitsiz olan durumunu ele alır. Aynı zamanda ele aldığı bu durumu eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek, neden ezildiklerini irdeleyen ve özgürleşme sürecini ele alan kuramsal ve politik bir yaklaşımdır (Güneş, 2017, s. 245).

Feminizm kavramının ortaya çıkışı 18.yy (yüzyıla) kadar dayanmaktadır. Bu kavramla bağdaştıracağımız feminist hareket ise kadının özgürleşmesi için yapılan mücadeleyi ifade etmektedir. Feminist hareketteki mücadele yolları ya da kadının toplumdaki konumunu açıklama modelleri birbirinden farklı şekillerde meydana gelmektedir. Çalışma çerçevesinde 18. yy'dan 21. yy'a kadar feminist kuramların ortaya çıkışını ve nasıl bir dönüşüm gerçekleştirdiğini incelerken bu kuramların hangi kavramsal çerçevede oluştuğu ele alınacaktır. Bu sebeple erkeklerin kadınlar üzerinde kurdukları egemenlik, kadınların toplum içindeki ezilmişliği ve ikincil durumu, ataerki meselesine farklı sosyolojik kuramlar çerçevesinde değerlendiren liberal, radikal, Marksist ve sosyalist feministler açısından bir sonraki başlığımızda açıklanmaya çalışılmıştır.

1.2.2.1.Liberal Feministler

Kadınların çalışma hayatındaki dezavantajlı durumlarını açıklayan kuramlardan ilki liberal feministlerdir. Liberal feministler toplumda erkeğe verilen tüm hak ve fırsatların kadına da eşit düzeyde verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Kadın-erkek arasındaki biçimsel anlamdaki eşitliğin yeterli olmadığını fark edip, erkeklere verilen ancak kadınlara verilmeyen haklarla ilgili yasaların çıkarılması ve düzenlemelerin yapılmasını istemektedirler (Ecevit & Karkıner, 2013, s. 13).

Ulu'ya göre liberal feminist kadınların özgürleşme ve çalışma hayatına katılımında istedikleri seçme seçilme hakkı, vatandaşlık hakkı, eğitimde eşitlik gibi temel hak ve hürriyetlerdir. Çünkü liberal feminizme göre kadınlar bu haklardan mahrum kaldıkları için ikinci plandadırlar. Bu eşitsizlik kadını evin içine, özel alana hapseder. Evin baskıcı, engelleyici durumu kadını toplumsal alanda ikincil konumuyla yaşamaya mahkûm eder (Ulu, 2018, s. 5).

Liberal feminizmde kadına birtakım temel yurttaşlık hakları sağlanmış olsa dahi asıl özgürleşme ev dışında, kamusal alanda ya da yeniden üretim alanında

sağlanmaktadır. Ancak üretim/yeniden üretim, kamu/özel, ev içi/ev dışı ayrımı yapılması kadının özgürleşme yolundaki adımını engellemiştir. Çünkü kadına yüklenen sorumlulukların toplumumuzda bir sınırı yoktur. Hem evde hem dışarıda kadınlık görevlerini her daim yerine getirmek durumdadır. Bu durum ise kamusal ve özel alan sınırlarının ayrılamamasına sebep olmaktadır. Donovan'a göre ise kadının özel alana hapsolup, kamusal alana çıkamamasının sebebi kadına yüklenen geleneksel kadınlık rollerinden ziyade erkeği onu özel alana hapsetmek istemesi, kadınla birlikte yaşama düşüncesini kabul etmediğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kadın kamusal alanda dışlanma ve kabul görememe sonucu olarak ikinci planda kalmaktadır (Ecevit & Karkıner, 2013, s. 13).

Liberal feministler kadınlara verilecek olan seçme-seçilme, vatandaşlık, oy, eğitimde fırsat eşitliği gibi hakların kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldıracığına inanırken geleneksel ve kültürel engellerin bu eşitliği sağlamaya set vuracağını ihmal etmişlerdir. Sonuç olarak birinci dalga feminizmde kadınlar bir takım hakları elde etmiş olsalar dahi özgürleşme adımları sınırlı kalmıştır. İlk dalga feminizmi olan liberal feminizm ataerki yapı ve ilişkileri politik kuramsal açıdan tartışma meselesi olarak görmemiştir (Güneş, 2016, s. 246). Ataerki meselesinin feminist kuramlar içine dâhil olması radikal feminist kuramda karşımıza çıkmaktadır.

1.2.2.2.Radikal Feministler

Kadının ezilmişliğini ve ikinci planda oluşunu feminist yazınına kazandıran ve bu durumu ataerki kavramıyla açıklayanlar radikal feministlerdir. Toplumsal yaşam içinde aile, özel alan, yeniden üretim alanları erkeğin kadın üzerindeki egemenlik kurduğu en yoğun alandır. İşte burada ataerkillik kavramı ortaya çıkmakta ve kadının toplum içindeki ezilmişlik ve ikinci planda olan durumuna asıl sebep erkek egemen anlayış olan ataerki düşüncedir (Güneş, 2016, s. 246). Ataerkillik kavramı erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyetinin hangi dönemde olursa olsun var olduğu, erkeğin üstünlüğü, kadının ikincil planda olduğu, toplumsal alanda egemenliğin her alanda erkeğin elinde olduğu evrensel bir anlayışı temsil etmektedir (Ecevit & Karkıner, 2013, s. 14).

Radikal feministlere göre ataerki erkeklerin kendi nesnel çıkarları doğrultusunda kadının emeği ve bedeni üzerinde tahakküm sürdüğü bir ilişki ağıdır. Bu düşünce sisteminde erkeklerin kadınlar üzerinde egemenliği söz konusudur ve bu egemenlik geçmişten günümüze kadar süreklilik gösteren bir olgudur (Alkan, 2015, s. 8).

Radikal feminizmde kadına üreme, cinsellik, annelik, evlilik gibi objeler üzerinden yaklaşmış ve kadının ezilmesi biyolojik özellikleriyle bağdaştırılmıştır. Radikal feminizmde kadın cinsel bir obje olarak görülmekte ve kadının toplumdaki rolü daha sonradan erkek egemen güç sayesinde şekillendirilmiştir (Ulu, 2018, s. 6).

Liberal feminizmde politik bir araç haline gelmeyen ataerki radikal feministler için ezilmişliğin asıl sebebi olarak erkeklerin kadın üzerindeki egemenliği olarak görülmüş ve politik bir araç haline dönüşmüştür. Bu sebeple radikal feministlere göre kadınlar erkekler tarafından baskıya maruz kaldıkları için kendilerini ezen, ikinci plana atan erkeklere karşı mücadele edecek birliği oluşturmalıdırlar (Ecevit & Karkıner, 2013, s. 15).

Sonuç olarak radikal feministlere göre toplumun tanımlayıcı özelliği Kapitalizmdir ve kapitalist toplum yapısı kadının ezilmesine en büyük sebeptir. Kadının ezilmesinin nedeni üretim alanından dışlanması, özel alana hapsedilmesi, sorumluluklarının ev içinde yeniden üretim alanıyla sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Kadının ev içinde yapmış olduğu işler görünmez ve karşılığı ödenmeyen emektir. Kadınların ev içinde yeniden üretim faaliyetlerini gerçekleştirmeleri erkeklere fayda sağlamasının yanı sıra kapitalizm için yeni işgücünü yetiştirmektedir. Dolayısıyla kadının görünmeyen emeği erkeğe ve kapitalist sisteme yarar sağlamakla birlikte kapitalizmin varlığı ve devamı için gereklidir (Ecevit & Karkıner, 2013, s. 16).

1.2.2.3.Marksist Feministler

Radikal feministlerin kadının ezilmişliğini ataerki ile açıklamaya çalışırken Marksist feministler konuya yeni bir boyut getirerek kadının ezilmişliğini üretim tarzı ve üretim biçimleri etrafında açıklamaktadır (Güneş, 2017, s. 247). Marksistler kadının ezilmişliğini cinsiyet farklılığından çok sınıf ayrımından kaynaklanmakta olduğunu savunurlar. Bu sebeple kadının ezilmesinin

nedeni Kapitalizmdir ve sınıf ayrımının olduğu toplumlarda kadınlar her daim ezilmeye devam edecektir. Bu sistemde ezilmişliğin önüne geçilmesinin tek yolu ancak bu sistemden kurtulup Sosyalist sisteme geçmektir. Kadınlar sosyalist sistemde hiç kimseye ekonomik olarak bağımlı olmayacaklarından özgürlüklerini kazanabileceklerdir (Demir, 1997; akt., Dikici, 2016, s. 526).

Marksist feministler kadınların ev içine (özel alana) hapsedilmesini, toplumsal alanda ezilmişliğinin sebebini üretim biçimleriyle açıklamaya çalışarak bu ezilmeyi kapitalizmle bağdaştırmıştır. Ancak özel (ev içi) ya da yeniden üretim alanında erkeğin egemen olduğu bir sistemde kadının ezilmişliğini sadece kapitalizmle açıklamak yanlış bir yargı olmasa da eksik unsurlar içerecektir. Marksist feministe getirilen eleştiriler ise tam da burada karşımıza çıkmaktadır. Marksist feminist kadının ezilmesini açıklarken radikal feministlerin savunduğu cinsellik, üreme gibi biyolojik unsurlara değinmezken, erkeğin egemen olduğu bir yapı da kapitalizmle birbirini besleyen unsur olan ataerkiyi de göz ardı etmiştir. Erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün kadının ezilmesi ve geri planda kalması ile açıklamaya çalışan kuram ise sosyalist kuramdır.

1.2.2.4.Sosyalist Feministler

Sosyalist feministlere gelindiğinde ise kadın çok daha farklı boyuta taşınarak kadın kimliği ya da kadın bedeni üzerinden değil toplumsal olarak yaratılan kadın kimliği ve kadın cinsi açısından ele alınmıştır (Ulu, 2018, s. 12). Kadın bu dönemde sadece evde ücretsiz olarak değil ev içi ve ev dışında da ücretli emek olarak çalışmaya başlamaktadır. Sosyalist feministler ise kadınların ikincil konumunu kapitalist üretim tarzıyla kapitalist ataerki kavramı çerçevesinde açıklamaktadır (Güneş, 2017, s. 246). Dolayısıyla sosyalist feministlere göre kadınların geri planda kalmasının sebebi kapitalist ataerki kavramıdır. Sosyalist feminist bir nevi radikal feminist ile marksist feminist kuramlarının sentezidir. Bu dönemde kadın hem ev içinde ücretli olarak çalışmanın zorlularını yaşamakta hem de ev dışında çalışma hayatına katıldıklarında erkeğe göre daha düşük ücretle çalışma, güvencesiz çalışma koşulları, mobbing gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Yaman Öztürk'e göre ataerki ve kapitalizm maddi temele dayanan somut unsurlardır. Her iki yapıda toplumsal süreç içinde birbirinden beslenen iki

olgudur. Ataerkil kapitalizme göre hem erkekler evde kadının üzerinde hâkimiyet sürmektedir hem de sermaye kısmı kadının ezilmişliğinden istifade ederek onu kullanmaktadır (Yaman Öztürk, 2012, s. 99).

Ataerki sistemin hâkim olduğu düşünce yapısıyla birlikte erkek sadece işyerinde çalışırken; kadın hem evde yemek, temizlik, çocuk bakımı gibi işleri yaparken aynı zamanda işte de aynı emeğini kullanmaktadır. Kadının emeğini hem işgücü piyasası hem de erkek kullandığı için sosyalist feminist yaklaşımda kadının ezilmişliğinin ve eşitsiz konumunun sebebi ataerkil kapitalizmdir.

1.3.ÜCRETLİ VE ÜCRETSİZ KADIN EMEĞİ

Kadının çalışma ya da günlük yaşantısında emeğini kullanırken karşılığında maddi getirisi olan işler ücretli iş olarak değerlendirilirken, harcamış olduğu emek ve çaba karşısında herhangi bir ücret almadığı işlere ücretsiz iş denmektedir. Ücretli işler ev eksenli ya da ev dışındaki bir çalışma alanında yapılabilen işleri kapsarken ücretsiz işler ise kadının hane içi emeğini ya da ücretsiz aile işçiliğini kapsamaktadır.

Dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişme ve sanayileşme, tarımsal üretimdeki verimliliği artırırken, kentlerde kurulan yeni ve modern sanayi tesisleri üretim süreçlerinin değişmesine sebep olmuştur (Karabıyık, 2012, s. 233). Yaşanan bu değişim tüketim kalıplarını değiştirirken kırsal nüfus ve tarım nüfusu azalmış, sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam da artış yaşanmıştır (Keyder & Yenal, 2013, s. 16). Üretim süreçlerindeki değişim birçok gelişmekte olan ülke için kadın istihdamına olan talebi artırsa da Türkiye için aynı durum geçerli olmamıştır. 1980’de ihracata dayalı sanayi stratejisine geçişle birlikte Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranları düşmeye devam etmiş, tarım dışı kadın istihdamında bir artış yaşanmamıştır (Toksöz, 2012, s. 112).

1980 sonrası ihracata dayalı büyüme modeline geçişle birlikte devletin yapmış olduğu yatırımlar azalırken buna paralel olarak özel sektörün yaptığı yatırımlar hız kazanmamış doğal olarak işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda ihracata dayalı sanayileşme stratejisi Türkiye açısından sanayileşme hamlesini gerçekleştirememiş uluslararası piyasalara giriş tekstil ve giyim gibi tüketim malları üzerinden olmuştur. Diğer gelişmiş ülkelerle rekabet etmek zorunda olan Türkiye, maliyetleri düşürmek için üretim sürecinde fason ilişkileri

öne çıkararak kayıtd işi istihdam bu dönemde yaygınlaşmıştır (Toksöz, 2012, s. 113-114).

Dünya genelinde ücretli ve ücretsiz işlerin cinsiyetlerarası dağılımına baktığımızda kadın ile erkek arasında kadın lehine olan bir durum vardır. Kadınlar erkeklere göre daha fazla vakitlerini ücretsiz işlere ayırırken, erkeklerde ise bu durum tersinedir (Şentürk, 2016, s. 196). OECD ülkelerinin neredeyse hepsinde kadınların bakım işlerine ayırmış oldukları süre erkeklerin en az iki katı iken, Japonya ve Türkiye’de kadın erkek arasında büyük farklılıklar görülmekte olup kadınlar ve erkekler sırasıyla 6 ve 4 katı daha fazla zamanlarını bakım işlerine harcamaktadırlar (OECD, 2012; akt., Şentürk, 2016, s. 196).

Kadın ile erkek arasındaki bu farklılığın sebebini tek bir değişkene bağlı kalarak açıklamak yanlış olacaktır. Kadının işgücü içinde erkek işgücüne göre daha az oranda ücretli işlerde çalışması ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, istihdam yaratma kapasitesi, kadın veya erkeğin eğitim düzeyi gibi unsurlardan etkilenirken, Türkiye’de en önemli etken toplumsal cinsiyete dayalı işbölümüdür. Türkiye ataerkil yapının güçlü, hane içi veya toplumsal alanda erkek egemenliğinin hâkim olduğu bir ülkedir. Bu sebeple kadına yüklenen kültürel değerler kadının yeri evidir anlayışı kadını ev ve ev işleriyle bağdaştırmaktadır. Dolayısıyla doğumundan ölümüne kadar bu ideolojiyle yaşayan ve benimseyen kadın için ücretli olarak işgücüne katılım zorunlu olmadıktan sonra gerekmemektedir.

1.3.1.Ücretsiz Kadın Emeği

Ücretsiz emek kavramı kadının çaba ve enerji sarf ettiği, bu çabanın yeniden üretime katkısının olduğu ancak piyasa ekonomisi açısından değerlendirdiğimizde metalaşmamış, ücret olarak karşılığı olmayan bir emek biçimidir. Bu emek biçimlerinin başında ise ev kadınlığı (hane içi emek) ve ücretsiz aile işçiliği gelmektedir. Kadının emek sunumu ücretsiz olarak sunduğu hane içi emek kavramı iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu ayrımın ilk kısmını ev işleri (yeniden üretim) oluştururken, diğer kısmını bakım emeği oluşturmaktadır. Hane içi emek dediğimiz kavram kadının ev içinde karşılığında herhangi bir ücret almadan yaptığı ev işleri (yemek, bulaşık, temizlik vb.) ve

bakım emeğini (çocuk, yaşlı, hasta bakımı vb.) kapsamaktadır. Kadının hane içi emeği işgücü piyasasında ücret olarak karşılığı olmayan, görünmeyen emektir.

Türkiye’de kadınlar işgücü piyasasına katılsalar bile gerek toplumsal ve kültürel değerler gerekse hane içinde cinsiyete dayalı iş bölümü ve ataerki yapının bir sonucu olarak eşlerinden daha fazla hane içi veya hane dışında ücretsiz emek sunumunda bulunmaktadır. Kadınlar işgücü piyasası içinden dışlanarak hane içinde yemek, çamaşır, ütü, temizlik gibi ev işleri ve çocuk bakımı, varsa yaşlı bakımı gibi işlerden sorumlu tutulmaktadır. Erkekler dışarıda işgücü piyasasında emeğini satarak karşılığında bir ücret alırken kadınlar onlara yüklenen bütün görev ve işleri ailelerine karşı herhangi bir maddi beklenti içinde olmadan yapmaktadırlar.

Türkiye’de kadının toplumsal konumu, aile içindeki durumu, hane içi veya dışındaki ücretsiz emek sunumu çeşitli yazarların araştırmalarına konu olmuştur. Farklı yerlerde kadın emeği üzerine yapılan araştırmalar gösteriyor ki kadının işgücü piyasasına girmesini engelleyen ya da zorlaştıran unsurlar birbiri ile iç içe ve bağlıdır.

Sonuç olarak kadının ücretsiz emeği ev içinde yemek, temizlik, ütü, çamaşır gibi ev işlerini kapsarken aynı zamanda annelik, eşe- çocuklara- yaşlılara bakım gibi bakım emeği işlerini de kapsamaktadır. Ev içinde çeşitli şekillerde karşımıza çıkan ücretsiz emek ev dışına çıkılacak oluşu ağırlıklı olarak tarım sektöründe ücretsiz aile işçiliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde hane içi ve hane dışı emek birbirinden tam ayrılamamakta dolayısıyla birçok kadın ev işlerini yaparken aynı zamanda topraklarında ücretsiz olarak çalışmaktadır. Kadın kendisine yüklenen ataerki ideoloji ve toplumsal baskılar sonucu ücret karşılığı çalışmayı istese bile var olan beşeri sermayesinin yetersizliği onu işgücü piyasasına itmektedir. Ekonomik yaşam koşullarının zorlaşması kadının mecburi olarak ücretli emeğe yönlendirse de kadın için kazandığı ücret gerçek bir gelir değil evin bir eksiğini gideren gelirden öteye geçememektedir. Dolayısıyla kadının emek piyasasına girmesi, ücretli bir işte çalışması, aileyi ekonomik yönden geçindirme yükümlülüğünün içselleştirilmesi kendisine yüklenen kültürel değerler sonucu pek mümkün görünmemektedir.

1.3.1.1.Hane İçi Emek

Hane içiemeğin görünmezliğinin birbirine bağlı birden fazla nedeni vardır. Toplumsal cinsiyetçi işbölümü ve ataerkil kültürün egemenliği ev işleri ve bakım emeği gibi işlerin “kadın işi” olarak görülmesine sebep olmaktadır.

Kadının çalışmadığı ailelerde, erkek çalışarak evin geçimini sağlama işlevini; kadınsa ev işlerini kapsayan yemek, ütü temizlik, kışlık yiyecekleri hazırlama gibi ev işleri ile çocuk ve yaşlı bakımı gibi işleri kapsayan işlevini yerine getirmektedir. Cinsiyet ayrımcılığına yönelen bu iş paylaşım ortamında koca-baba ailenin beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerini karşılayıp aile üyelerinin dış çevre ile bağlantılarını kurarak ailenin toplumsal bütünlüğünün devamını sağlarken anne-kadın ise aile içi ilişkilerin içte ve dışta düzgün olarak işlenmesini sağlayarak, aile üyelerini duygusal açıdan desteklemektedir. Aynı zamanda ailenin bir arada çatışma olmadan yaşama rolünü üstlenmektedir (Karakoyun, 2007, s. 33).

Bir diğer sebep hane içinde yapılan işlerde zaman kavramı yoktur. Yapılan işler günün her saatini kapsamaktadır. Yine de kadının evde yalnızken yapacağı işler eşi ya da çocukları varken yaptığı işlerden farklılık göstermektedir. Kadın eşi işteyken veya çocukları okuldayken evin tüm temizlik, yemek, bulaşık yıkama gibi işlerini üstlenirken; eşi veya çocukları evde olduğunda onlarla ilgilenmektedir (Tura, 1998; akt., Acar Savran, 2009, s. 20). Hane içinde ev işleri, bakım, sevgi iç içedir. Bu sebeple ev içinde neyin iş neyin aile bireylerine gösterilen sevgi ya da şefkat olduğu bilinemediği için kadın emeğinin gerçek değeri görülememektedir (Alkan, 2015, s. 15).

Kadının hane içi emeğinin yoğunluğuna bakacak olursak kırsal ve kentte ayrım söz konusudur. 1950 öncesi nüfusun büyük çoğunluğu köyde yaşarken, tarımsal çözümlenmeyle birlikte köyden kopan kesim kente göç etmiştir. Bu göç kır ve kent arasında hane içinde çalışan kadının yaptığı işler arasındaki farkın büyümesine sebep olmuştur (Özbay, 1990; akt., Memiş & Özay, 2011, s. 241-242).

Kentte yaşayan kadınlar için ücretsiz emek sadece ev işleri ve bakım emeğinden ibaret iken kırsalda yaşayan kadın için durum daha kötüdür. Özbay’a göre kadınların evde ev dışında yapmak olduğu işler çeşitli olmakla birlikte kadın

kırsal bölgede yaşıyorsa tarlada çalışmanın yanında varsa hayvanlara bakacak, bahçenin ekim dikimiyle ilgilenecek, kışlık yiyecekleri hazırlayacak bunun yanı sıra çocuk doğurup bakacak, varsa yaşlı ve hastaların bakımını da üstlenecektir. Kadının aile içindeki görevleri bunlarla sınırlı kalmayıp kız çocuklarının eğitimi, yeniden üretimini gerçekleştirmek gibi ailenin bütün sorumlulukları kadının omuzları üzerindedir (Özby, 1995, s. 126).

Kadın işgücünün ikincil veya değersiz görülmesinde ataerki ile iç içe olan erkek egemenliğinde etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü kadının hane içi ücretsiz emek kavramından çıkıp bir ücret karşılığı çalışması demek erkeğin gücünün ve otoritesinin sarsılacağı anlamına gelmektedir. Kadına bakış açısı olarak tüm kadınların evli ya da bir gün evlenecek olmalarının doğal sonucu olarak erkeklerin ekonomik bağımlılıklarına gireceklerdir. Kadın emeğine hâkim olan bu düşünce kadın emeğinin işgücü piyasasındaki rolünün önemsenmemesine zemin hazırlamaktadır (Özkaplan, 2009, s. 16).

1.3.1.2.Bakım Emeği

Özkaplan'a göre bakım emeği iki anlamı ifade etmektedir. Bu anlamlardan ilki bakımla ilgili işleri kapsarken, diğer anlamı ise bakımla ilgili duyguları kapsamaktadır. Aile içinde baktığımız çocuğumuz, eşimiz, ya da hasta ya da yaşlı anne- babamıza ona duyduğumuz sevgiden dolayı bakarız. Aynı zamanda baktığımız kişinin çamaşırını yıkarken, yemeğini de yaparız. Dolayısıyla bakım emeği ve hane içi emek iç içe geçmiş ve birbirinden ayrılamaz kavramlardır (Özkaplan, 2009, s. 17).

Bilimin her geçen gün ilerlemesi, teknolojinin gelişmesi hane içinde kadın tarafından yapılan bazı işlerin metalaşmasına sebep olmaktadır. Teknolojinin evin içine girmesinin kadının yükünü azaltacağı öne sürülse de bu durum gelir düzeyi düşük olanlar için değil orta ve üst sınıf için geçerli bir önermedir. Ancak ev içi işlerin metalaşması kadının ev işi yükünü azaltmakla birlikte bakım emeğini azaltmamaktadır (Memiş & Özay, 2011, s. 243). Hane içindeki çocuk sayısının azalması, teknolojinin gelişmesiyle birlikte annelerden beklenen yükün artmasına sebep olmaktadır. Bu durumda az çocuğa daha fazla bakım emeği istenerek annelerden, eğitim, pedagoji, psikoloji gibi alanlarda daha fazla sorumluluklar yüklenmiştir (Acar- Savran, 2009, s. 22).

Yaman Öztürk'e göre bakım işleri ataerkil düşünceler gereği kadına yüklenmektedir. Kadın emeğinin görünmezliği toplumsal cinsiyetçi işbölümü gereği kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin hem nedeni hem de sonucunu oluşturmaktadır. Kadınlar cinsiyetçi işbölümü sonucu olarak kadın işi olarak atfedilen ev işleri ve bakım emeğinden sorumlu tutulup bu işlerden herhangi bir ücret almamaktadırlar. Aynı zamanda cinsiyetçi işbölümü gereği kadına toplumda fazla değer verilmemekte, fırsat eşitliğinden erkeklerle eş değer düzeyde yararlanamamaktadır. Eğitim ve sosyal imkânlardan yararlanamayan kadınlar emek piyasasında erkeklere göre eşitsizliğe maruz kalmaktadır (Yaman Öztürk, 2010, s. 46-47).

Kadının hane içi emeğinin görünmezliğinin ya da karşılığının olmamasının nedenleri üzerinde duruldu. Bu nedenlerin getirdiği en büyük ve önemli sorun ise kadının harcadığı emeğin kullanıo değeri olmasına rağmen maddi değerinin ortaya çıkarılamamasıdır (Özçatal, 2011, s. 22). Erkek emeğinin işgücü piyasasındaki değeri hesaplanabilirken; kadın emeği toplumumuzda genellikle kayıt dışı, görünmez emek ve ikincil işgücü olarak görüldüğü için kadının yaptığı işin maddi değerini hesaplamak hem zorlaşmaktadır hem de maddi yönden çok duygusal yönüne önem verilmektedir.

Ev içinde ve dışında ekonomik sorumlulukları olsa bile dünyanın her yerinde kadınların ev işlerinden sorumlu tutuldukları bir gerçektir. Parasal karşılığı olan ya da olmayan tüm işlerin evde gerçekleşmesi ve evdeki günlük düzen içinde süregelen işlerin benimsenmesi kadının yaptığı işin maddi değerini ortaya çıkaramadığı için kadının ev içinde harcadığı emek ulusal gelirin hesaplanmasında da kullanılmamaktadır (Karakoyun, 2007, s. 33).

Şentürk'ün Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2014 verilerinden yararlanarak yaptığı hesaplamada piyasa şartlarına göre kadınların ev içi emekleri (örneğin yemek, temizlik, eşe çocuğa bakım, arkadaşına psikolojik danışmanlık vb) ücretlendirilse aylık değeri 15 bin 840TL'dir (Şentürk, 2016, s. 196). Kadının ücretsiz olarak yapmış olduğu ve ulusal gelirden göz ardı edilmek zorunda kalınan bu işler görünmeyen değersiz emektir.

1.3.1.3. Ücretsiz Aile İşçiliği

Ücretsiz aile işçiliği özellikle tarım sektöründe yaygın olarak kullanılan bir emek türüdür. Bu emek türünde kadının harcamış olduğu emek ve yaptığı işler görünmezken, piyasa ekonomisi içinde herhangi bir karşılığı yoktur.

1950'li yıllarda tarımda yaşanan mekanizasyonla birlikte tarımda çözülme meydana gelmiş ve geniş kitleler tarımdan koparak kentlere göç etmiştir. Geçimlik tarımın hâkim olduğu alanlarda kadın ve erkeklerin büyük bir çoğunluğu için üretim faaliyetleri, ev ve işyerlerinin birbirine bağlı olduğu yerlerdi. Ailedeki kadınların tamamı erkekle birlikte tarımda ya da el işçiliği ile uğraşmaktaydı. Ancak kadının üretim faaliyetlerine dâhil olması tarımda ya da el işçiliğinde ücretli değil ücretsiz aile işçisi olarak gerçekleşmekteydi.

Kadının ücretli aile işçisi olarak emek faaliyetlerinde bulunması ülkenin coğrafi ve ekonomik koşullarına göre değişkenlik göstermektedir. Ücretsiz aile işçiliği bazı bölgelerde halı, kilim dokuma gibi el zanaatları gibi işlerle kendini gösterirken bazı bölgelerde ise tarımda kadın emeğinin yoğun kullanımıyla karşımıza çıkmaktadır (Kandiyoti, 1997, s. 30). Ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi, aile içi işletmelerde evli ya da bekâr kadınların emeğinin yoğun olarak kullanılmasına sebep olurken, kadınlar aile ekonomisi sınırları içinde kalan bu işleri karşılık beklemeden ücret karşılığı olmadan yapmaktadır (Karakoyun, 2007, s. 233).

Kırsal kesimde kadın bir yandan ev işleriyle uğraşırken bir yandan da tarımsal üretimde çalışmakta ancak yapmış olduğu işler karşısında ücret almaması kadın emeğinin görünmezliğine sebep olmaktadır. Bu koşullar altında kırdaki yaşayan erkekler kadınların çalışmadığını kabul etmektedir (Kandiyoti, 1997, s.30). Tarımda yapılan üretim çoğunlukla küçük ölçekli aile ekonomisi sınırları içinde kalan üretimdir. Bu küçük ölçeklilik iş yeri ve ev ayrımını gerçekleştirmediğinden kadının tarımsal üretimdeki rolünün ev işlerinin uzantısı olarak görülmesine sebep olmaktadır (Candan & Özalp Günal, 2015, s. 10). Kadının yapmış olduğu bu işlerin ev işlerinin bir uzantısı olarak görülmesi, toplum tarafından değersiz kılınmasına olmaktadır. Ancak iddia edilen durum tam tersi olmakla birlikte kadının sunmuş olduğu emek karşılığı ödenemeyen ve kadına ağır yükler yükleyen bir emek türüdür (Kandiyoti, 1997, s. 30).

Kadın emeğinin değersiz görülmesinin arkasında yatan sebep olarak cinsiyetçi işbölümü olduğuna daha önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu bağlamda kadınlar emeklerini değersiz görmekte ve yapmış oldukları işleri bir işte çalışma olarak değerlendirmemektedir. Yavuz'un Trabzon'da yapmış olduğu araştırmada bu durumu doğrular niteliktedir. Kırdı yaşayan kadın ürünü üretip piyasada satsa dahi bu kazancını esas gelir olarak düşünmemektedir. Kadınlar kendilerinin asli görevinin çocuk yetiştirme ve ev kadınlığı olduğunu savunurken pazarda sattıkları ürün esas gelir değil sadece ek gelirdir (Yavuz, 2015, s. 121).

1.3.2.Ücretli Kadın Emeği

Ücretli kadın emeğini tanımlamak gerekirse; kadının ev içinde parça işi ya da yarı zamanlı olarak veyahut ev dışındaki bir çalışma ortamında ücret karşılığı olarak çalıştığı işleri kapsamaktadır

Emek tarihinin geçmişine baktığımızda Dünya'da kadın emeği özellikle de ücretli kadın emeği tarihine yönelik olarak yapılan çalışmalar marjinal boyutlardadır. Mevcut olan emek tarihi çalışmaları da erkek emekçilerin tarihini kapsamaktadır. Son dönemlerde kadın emeğinin gelişimine paralel olarak kadın emeğine yönelik araştırmalar artmış olsa bile Türkiye'de buna yönelik gelişmeler yok denecek kadar azdır (Makal, 2010, s. 13).

Kadının ücretli olarak işgücü piyasasına katılımı birçok nedene bağlı olmakla birlikte bu katılım ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Kadının işgücü piyasasına katılımını zorlaştıran ya da geciktirici bir takım engeller bulunmaktadır. Kadının ücretli emek sunumunu tek bir değişken ya da etkene bağlamak yanlış olacaktır. Bu durumu ülkede yaşanan krizler, meydana gelen yapısal dönüşümler, cinsiyete dayalı işbölümü, kültürel değerler, geleneksel aile yapısı ve ataerki gibi birden fazla ve birbirleriyle iç içe olan olgularla birlikte açıklamak gerekmektedir. Bu sebeplerden dolayı çalışmada kadının ücretli olarak işgücüne dâhil edilmesi tarihsel süreç açısından ele alınacak ve kadının işgücüne katılımının önündeki engeller bir bütün halinde değerlendirilecektir.

Ataerki yapının gerek aile içinde gerekse toplumsal yaşam içinde güçlü olduğu toplumlarda erkekler kadının bir ücret karşılığında çalışma yaşamına girmesine olumlu bakmamaktadır. Bu düşüncenin arkasında yatan ilk sebep

kadının erkek ile aynı ortamda bulunması zina veya cinsel tacize yol açabileceği düşüncesi iken; diğer bir sebep ise kadının ekonomik anlamda güçlenip aile içinde söz sahibi olabilme ihtimalinin erkek tarafından kabul görmemesidir (Ekiz Gökmen, 2017, s. 1972).

Kadın emeği üzerine yapılan araştırma ve tezlere tarihi süreç açısından bakacak olursak toplumda var olan kadına bakış açısının araştırma sonuçlarında da doğrulandığı gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda da kadının asıl yeri evidir anlayışının toplum tarafından hâkim olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak hâkim olan bu anlayış kadınların çalışma yaşamına girmesini zorlaştırıcı unsurlar olsa da yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler kadının da çalışma hayatında ücretli olarak çalışmasını gerektirmiştir (Karabıyık, 2012, s. 232).

Toplumsal ve kültürel değerler sonucu kadının ev içinde annelik ve eşlik durumları ağır basarken, çalışma hayatına katılımı ise ancak ataerkil düzenin ona izin verdiği ölçüde gerçekleşmektedir (Yaman Öztürk & Dedeoğlu, 2010, s. 16).

Hane içi emekte ücretsiz olarak karşımıza çıkan “duygusal emek” kavramı emek piyasasında da kendini ücret karşılığında göstermektedir. Aynı işte ve aynı koşullarda çalışan kadın ve erkek arasında ücret eşitsizliği görülmektedir. Çünkü emek piyasası kadının genelde annelik duygularıyla özdeşleşen sabırlı, anlayışlı, itaatkâr davranışlarını yaratılışının gereği olarak görmekte ve hak ettiği ücreti vermemektedir (Özkaplan, 2009, s. 19).

Dolayısıyla kadınlar ücret karşılığı emek piyasasına dâhil olurken öncelikli olarak kadınlık rollerinin gereğini yapmak zorundadırlar. Kadınların ücretli çalışması farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlar; ev eksenli çalışma, ev dışında çalışma ve enformel istihdamdır. İlk olarak kadınların çalışma hayatına girerken öncelikli olarak tercih ettiği çalışma biçimi olan ev eksenli çalışmadan bahsedilecektir.

1.2.2.1. Ev Eksenli Çalışma

Kadının ücretli olarak emek piyasasına dâhil olması iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki haneden ayrılmış ev dışında bir işyerinde ücret karşılığı çalışmak iken bir diğeri ise ev eksenli çalışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının toplumda ev dışında veya ev eksenli çalışma biçimlerine

iten ekonomik ya da toplumsal, sosyal sebepler olmakla birlikte yazımızın bu bölümünde kadının ev dışında ücretli olarak çalışma biçimlerini ve çalışma yaşamına dâhil olması sürecini sebepleriyle birlikte irdelenecektir.

Kadınların ağırlıklı olarak ev eksenli çalışma biçiminde istihdam edilmesinin sebebi cinsiyetler arası adaletsiz işbölümü, kız çocuklarının değersiz görülüp okutulmaması, ev işlerini ve çocuk bakımını yapma zorunluluğu gibi sebeplerden dolayı karşımıza çıkarken; (Atasü Topçuoğlu, 2012, s. 7) kadınlarda kadınlık rolleri gereği ev içine ayıracağı zaman dilimini bireysel olarak rahatlıkla ayarlayabileceği için ev eksenli çalışma biçimini tercih etmektedirler.

Türkiye gibi geç kapitalistleşen birçok ülkede olduğu gibi kadının ağırlıklı olarak ücretsiz ya da ücretli olarak çalıştığı sektör tarım sektörüdür. Ancak 1980'lerden sonra yaşanan dönüşümler, ekonomik krizler, ülkede yoksulluğun baş göstermesi, esnek üretim biçimlerine geçiş süreci kadın emeğini çalışma hayatına entegresini kolaylaştırmıştır. Kadın için en ideal çalışma biçimi evden arta kalan zamanlarında çalışmak olduğu için esnek çalışma biçimleri kadın için biçilmiş bir kaftan olarak görülmüştür. Kadın-erkek arasındaki eşitsiz çalışma koşulları, güvencesizlik, düşük ücretler, fırsat eşitsizliği çalışma hayatında da devam etmektedir. Kadın ücret kazansa da kadının asıl yeri evidir anlayışı devam etmekte ve kadın emeği değersiz görülmektedir.

Dolayısıyla Türkiye'de uygulanan neoliberal politikaların genel görünümü işçi haklarının geriletilmesi, özelleştirmeler ve tarımdaki çözülmeye bağlı olarak işsizlik, emek piyasalarının kuralılaştırılması, esnekleştirilmesi, güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaşması ve kadın istihdamının önemli oranda esnek ve güvencesiz işlerde yoğunlaşması şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Çiğerci Ulukan & Özmen Yılmaz, 2016, s. 89).

Ancak şu da bir gerçektir ki kadının ücretli bir işte çalışması onun evde yaptığı işleri azaltmıyor aksine kendi bireysel zamanından feragat ederek yapması gereken ev işlerini de yapmaktadır (Yaman Öztürk, 2010, s. 48). Dolayısıyla kadınlar ücret karşılığı bir işte çalışmış olsalarda ücretsiz bakım emeğini yerine getiren baş aktörlerdir.

Güçlü bir ataerkil yapının olduğu toplumlarda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla işgücü piyasasına dâhil edilmesi, erkeklerin kalıplaşmış normlar ve

önyargılar gereği kadının işgücüne katılımına izin vermemesi, kadının ücret karşılığı bir işte çalışmasından ziyade eşinin yükselmesine manevi destekte bulunması, çalışan kadının çocuklarıyla yeterince ilgilenemeyeceği düşüncesi kadının çalışma hayatına girmesini zorlaştırmaktadır (Ekiz Gökmen, 2017, s. 1990).

Ataerkil kültür, kadının yerinin evidir anlayışını benimsemektedir. Dolayısıyla kadın evde kadınlık rollerinin gereği olan yeniden üretim olan temizlik, bulaşık, yemek, çocuk ve eş bakımı gibi görevleri yerine getirmektedir. Ev içi sorumluluğu bu kadar fazla olan kadın evlerinde herhangi bir ücret karşılığı olmadan tam zamanlı çalışmaktadır. Dolayısıyla kadının ücret karşılığı bir işte çalışacak boş vakti olmadığı için ev eksenli çalışmayı tercih etmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2012, s. 7).

İthal ikameci büyüme modelinin terk edilip ihracata dayalı büyüme modeline geçilmesinin kadınlar açısından en önemli sonucu ev eksenli çalışma biçiminin yaygınlaşmasıdır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 20). Ev eksenli çalışma tüm dünyada özellikle kadınların istihdam edildiği esnek bir çalışma biçimidir (Yaman Öztürk, 2010, s. 40). Özellikle kadınlar için en uygun çalışma biçimi olarak evde çalışma görülmektedir. Böylece kadınlar evde istediği saatte, istediği kadar çalışabilecek, işe gidip gelirken herhangi bir zaman külfeti içine girmek zorunda kalmayacak aynı zamanda ev sorumluluklarını da kalan zamanlarında yerine getirebilmektedir.

Kadın ev eksenli çalışma biçimine dâhil olarak hem aile bütçesine katkıda bulunmakta hem de bu katkıyı dışarıya çıkmadan gerçekleştirmektedir. Bu sebeple ev eksenli çalışma özelliği gereği, işin evde esnek saatler içinde yapılabilen kadının anne ve ev kadınlığı rollerinden de ödün vermemektedir (Metin, 2011, s. 115).

Ev eksenli çalışmanın gerek çalışma hayatında gerekse işçi üzerinde birçok olumsuz tarafları vardır. Ataerkil kültür yapısının kadının yeri evidir anlayışını benimsemesi kadın tanımının tamamen ev ve aileden ibaret olması sonucunu doğurmuştur. Kadının ev eksenli çalışması yapmış olduğu ev işlerinde azalmaya sebep olmadığı için zaman yoksulluğu ve çifte emek gibi sorunları karşımıza çıkarmaktadır. Evde ücret karşılığı emeğini satan kadın aynı zamanda

hane içi iş ve bakım emeğini de yapmak zorunda olduğu için kendisine ait bireysel zamanının azalması sonucuna sebep olmaktadır (Atasü Topçuoğlu, 2012, s. 7). Dolayısıyla ev içi yükü aynı kalan kadın bu işleri kendi uyku, kişisel bakım, gibi bireysel vaktinden feragat ederek gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır.

Ev eksenli çalışmada ücret karşılığında emeğini satan kadın kendini işçi olarak değilde daha çok cinsiyetçi işbölümünün oluşturduğu temel kanıyla ev kadını olarak görmektedir. Evde çalışan kadınların yaptıkları işleri boş vakitlerini değerlendirmek ve eve ek gelir sağlamak için yaptıklarını, kendilerini bu işlerden dolayı işçi olarak görmemeleri yapılan tüm işlerin görünmezlik derecesini tetikleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Ergüder, 2006, s. 90).

Çalışma saatlerinin uzun olması, evin bütün yükünü üstlenen kadınla birlikte evdeki kız çocuğuna da sorumluluklar yüklemektedir. Kız çocukları da anneleri gibi küçük yaşta ev işlerinin sorumluluklarını üstlenip ücretsiz emek olarak ev işlerinde aktif rol almaktadırlar. Bu sebeple emek piyasasında hem kadınlar hem de kız çocukları görünmez emek olmaktadır.

1.2.2.2.Ev Dışında Çalışma

Kadının ücretli olarak bir işte çalışması ekonomik özgürlüğünü kazanmasının bir adımı iken onun ailedeki ve toplumdaki rolünü değiştirmektedir (Karakoyun, 2007, s. 35). Çünkü ekonomik özgürlük bireyde kendini güveni sağlarken aynı zamanda toplumsal açıdan saygınlık hissi uyandırmaktadır (Kılıç & Öztürk, 2014, s. 108-109).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreç kadın emeğine duyulan ihtiyacı artırmakla birlikte tüm dünyada kadın işgücünde artış olmuş, ücretli kadın emeği değişime uğrayarak kalıcı hale gelmiştir (Karakoyun, 2007, s. 35-36). Türkiye açısından değerlendirecek olursak kadının ücretli olarak çalışması savaş dönemlerinde artmakla birlikte bu artış geçici süreli gerçekleşmiştir. Çünkü savaşın bitip erkek işgücünün geri dönmesi kadının çalışmayı bırakıp tekrar hane içi emeğeyönelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple asıl olarak kadın emeğinin çalışma hayatında ücretli olarak karşımıza çıktığı yıllar 1950'li yıllardır. 1950'li yıllardan sonra kentleşme sürecinin gerçekleşmesi, kırdan kente artan göç, şehirlerin hızla sanayileşmesi, kırdan kente göç eden kadınların, ev dışında ücret karşılığı çalışmaya başladığı yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla kapitalizmin yaygınlaşması işgücünü tarımdan tarım dışı sektöre yöneltirken, ücretsiz olarak çalışan kadınlar ise ücretli işçiye dönüşmüştür (Özbay, 1995, s. 117). Kırdan kente göç, göç eden ailelerin aile yapısı ve aile içi ilişkilerinde de birtakım değişikliklere sebep olmuş, bu durum kadının toplumsal konumunu etkileyici bir faktör haline gelmiştir. Daha önceden ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın kente göç ile birlikte işgücüne bir ücret karşılığında katılmaya başlamıştır (Berber & Eser, 2008, s. 3). Kapitalist sistemin hâkim olduğu ihracata dayalı büyüme modeli, emek yoğun çalışma biçimi köyden göç eden kadını sermayenin ana unsuru haline getirmiştir.

Tarımdan kopuş, hızlanan kentleşme ve göç olgusu kentlerde yeni sanayi merkezlerinin oluşumuna sebep olmuş emek piyasasında esneklik kavramı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan esneklik kavramı emek piyasasını formel ve enformel işler olarak ayrılmasını beraberinde getirmiştir. KentSEL alanda sürekli olarak sanayi, ticaret, hizmet sektörlerinde güvenceli olarak çalışılan işleri kapsarken; kentSEL alanda formel işlerde iş bulamayıp geçimini sağlamak için gündelik veya geçici süreli işlerde çalışılan niteliksiz işgücünün oluşturduğu piyasayı ise enformel işler oluşturmaktadır (Erdut, 2005, s. 12) .

Kentleşme sürecinde kadının işgücü piyasasına girmesini etkileyen unsurlardan en önemlisi ekonomik zorluklardan kurtulmaktır. Özellikle kentte geçimini sadece erkeğin elde ettiği gelire sağlayan ailelerde kadınlar zorunlu olarak ücretli bir iş aramaya ve işçileşmeye başlamışlardır. Köyden kente göç eden vasıf düzeyi düşük olan kadının ise en kolay istihdam edildiği alanlar sanayi ve hizmet sektörleri olmuştur.

Kapitalist süreç beraberinde kadının çalışma alanlarında çeşitlenmeyi getirmekle birlikte bu çeşitlenme kadın işi denilen işlerle bağlantılı işler olmuştur. Kadına yüklenen sorumlulukların ev işleriyle sınırlı kalması kadının ücret karşılığı yaptığı işlerinde bu alanla sınırlı bırakmıştır. Kapitalizme birlikte kadınlar ev işlerine benzeyen daha sınırlı sağlık, eğitim gibi hizmet sektörlerinde ve gıda, tekstil sektörlerinde istihdam edilme imkânına sahip olmuşlardır (Duruoğlu, 2007, s. 63).

Çalışma alanlarındaki çeşitlenme hizmet sektöründe kadın işgücünün tercih edilmesini beraberinde getirmiştir. Hizmet sektöründe çalışmanın

gerektirdiği nitelikler için kadınlar daha uygun emek olarak görülmüşlerdir. Ancak kadının hizmet sektörü içinde kendine pay bulabilmesi onun çalışma yaşamındaki konumunu ve emeğinin karşılığını ücret alamaması durumunu değiştirmemiştir.

Kadının çalışma yaşamına girmesinde ve çalıştığı sektörlerde cinsiyetçi iş bölümü, geleneksel aile yapısı etkiliyken, bu durum aldığı ücreti de etkilemektedir. Duruoğlu'nun Bursa'da tekstil sektöründe yapmış olduğu araştırmada kadının cinsiyetçi işbölümü ev işleriyle bağlantılı gibi görülen kadının yaptığı işler kategorisinde olan tekstil işinde çalışırken, almış olduğu ücretlerde erkeklere göre daha düşüktür (Duruoğlu, 2007, s. 76).

Karakteristik özellikleri olarak itaatkâr, sabırlı, özverili olan kadın kendisine yüklenilenev içi ve bakım emeği sorumlulukları güvencesiz esnek işler için sermayenin aradığı çalışan olmuştur. Köyden kente gelen kadının eğitim ve vasıf düzeyi düşüktür. Köyden kente göç eden vasıf düzeyi düşük olan kadın bu sebeplerden dolayı tam zamanlı işlerden ziyade, yarı zamanlı, ev ile iç içe girebilen formel, güvencesiz işlere yönelmiştir. Dolayısıyla kadınların ücretli olarak işgücü içindeki sayısındaki artış erkeklere göre daha ucuz ücretlerle çalıştırılabildikleri ve kadının yapısı gereği çalışma koşullarına daha sabır göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Kadınlar esnek çalışma biçimleri için ideal işgücü olarak görülmektedir. Kadınların böyle algılanmasındaki sebep ise kadınlar için uygun görülen bu işlerin erkekler tarafından yerine getirilmeyeceği düşüncesidir (Yaman Öztürk, 2010, s. 28). Bu düşüncenin altında yatan temel algı ise kadınlar toplumumuzda çalışması gereken değilde ev işleri, çocuk-yaşlı-koca bakımı gibi işleri yapan bir unsur olarak görülmesidir. Bu sebeple kadınlar toplumda onlara yüklenen sorumluluklar sebebiyle tam zamanlı işlerde çalışmamaktadır.

Bununla birlikte kadınların çalışma yaşamından dışlanması ve erkeğin tek odak noktası olması ancak erkek çalışanın ailenin geçimini sağlayabildiği, tasarruf ve geleceğe yönelik yatırım yapabildiği ölçüde mümkündür. Kadınları ücretsiz bakım emeğinin ötesinden ücretli işçi olarak görülmesine iten sebep tüketim toplumu haline gelmesiyle birlikte evdeki erkeğin çalışmasının tüm bunlara

yetmemesi ve toplumdaki kalıplaşmış algının değişerek kadının işgücü piyasasına dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Gittikçe zorlaşan yaşam koşulları kadının aile içinden çıkararak dışarıda çalışmasını gerekli kılmıştır. Böylece kadın evinin dışında da bir ortam sağlamış ancak kadının çalışmaya başlaması ona yüklenen ev içi sorumluluklarında bir azalma sağlamamıştır aynı kalmıştır (Karakoyun, 2007, s. 35). İş hayatına katılma kadın için ev içinde olan mevcut olan iş yükümlülüğünü azaltmamakla birlikte onun olan sorumluluklarına daha fazlasını eklemiştir. Bu sebeple kadınları daha çok esnek görülen ikincil statülü işlerde çalışmaya itilmiştir. Ev içinde eşit şartlarda olmayankadın emeğinin konumu işgücü piyasasında da aynı şekilde ikincil emek olarak devam etmiştir.

1950’li yıllardan sonra yaşanan tarımsal dönüşümle birlikte kente göç eden kadınların bir kısmı sanayi ya da hizmet sektörlerinde esnek çalışma biçimlerinde güvencesiz şekilde istihdam edilirken kente göç etmeyen kırdaki kadınlarda kapitalist sürecin getirdiği olumsuzluklarından etkilenmiştir. Kırdaki ücretli iş olarak karşımıza çıkan ve kadın emeğinin yoğun bir biçimde kullanıldığı bir diğer iş tarımsal işlerdeki ücretli mevsimlik işçilerdir.

Mevsimlik tarım işçiliği tarımda kapitalistleşmenin ardından makineye geçilmeyen özellikle hasat döneminde emek yoğun alanlarda ihtiyaç duyulan işgücü arzını geçici olarak karşılayan işçilerden meydana gelmektedir (Çınar, 2014, s. 22). Tarım sektörü emek yoğun üretimin gerçekleştiği bir sektördür. Aynı zamanda tarımda üretimin büyük bölümünün kadınlar tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ücretli mevsimlik işlerde ücretin düşük olması, istihdamın geçici süreli olarak kişilerin kışın işsiz kalması sebebiyle yoksullaşan aileler sadece kadının değil çok sayıda çocuğund aileleriyle birlikte tarımda çalışmasına sebep olmaktadır (Çınar, 2014, s. 35).

1.3. ENFORMEL İSTİHDAMDA KADIN EMEĞİ

Enformel istihdam alışlagelmiş çalışma saatleri belirli, güvenceli, düzenli istihdam dışında kalan güvencesiz, yarı zamanlı ve esnek işleri kapsamaktadır. Küreselleşme süreciilebirlikte post fordist üretim biçimine geçilmesi üretim tarzı ve üretim tekniklerinden tutun sermaye yapılarına ve çalışma koşullarına kadar

birçok alanda değişikliklere sebep olmuştur (Sapancalı, 2015; akt., Karadeniz, 2011, s. 85).

Çalışma koşullarında yaşanan değişim sonucu esnek çalışma biçimleri ortaya çıkmış bu da enformel kesimde çalışmayı kişiler için tercihten ziyade bir zorunluluk haline getirmiştir. Esnek çalışma biçimlerinin kadınlarla özdeşleştirilmesi, kişilerin formel piyasalarda iş bulabilecek vasa sahip olmayışı, artan işsizlik oranları, yaşanan küresel ekonomik krizler kişileri bu istihdam türünde çalışmaya iten sebepler olmuştur. Enformel kesimde kadın ve erkek emeğinin kullanıldığı bilinse de kadınlar bu istihdam biçiminin olumsuzluklarından en fazla payı alan kesimi oluşturmaktadırlar. Bu sebeple enformel kesimde kadın emeğinin konumlanmasını, kadın emeğinin sermaye tarafından tercih edilmesini ve kadınları enformel sektöre yönelten sebepler bir bütün halinde incelenecektir.

Türkiye’de de geç kapitalistleşen diğer ülkelere benzer biçimde enformel kadın istihdamı 1980’lerden itibaren yaygınlaşmıştır. Ülke ekonomisinde tarımsal istihdam gerilerken sanayide yeterli istihdamın yaratılamaması insanları enformel işlerde çalışmaya itmektedir (Yaman Öztürk, 2010, s. 36). Bu sebeple enformel kesimde istihdam edilen kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Bu fazlalığın en önemli sebeplerinden biri de kadınların temel sorumluluklarının aile içi görevleri olarak görülmesindedir. Kadın temel yükümlülüklerini yerine getirebilmek için formel işlerden ziyade enformel işlere yönelmektedir (Temiz, 2004; akt., Karadeniz, 2011, s. 89).Çalışma koşullarının esnekleşmesi kadını emek piyasasında vazgeçilmez kılarken; kadınlar esnek, süreksiz işlerde ucuz işgücü olarak kullanılmıştır (Atasü Topçuoğlu, 2012, s. 6). Kadınların hane içi emeklerinden dolayı esnek, güvencesi olarak çalışması sermayenin evin içine girmesine sebep olmuş ve ev eksenli çalışmalar üretimin esnekleşmesi sürecinde meşrulaştırılmıştır.

Kadınların enformel sektör içindeki durum ve konumlarına baktığımızda kadınlar genelde erkeklere oranla daha düşük ücretle, daha düşük vasıflı işlerde, güvencesiz, örgütlenmenin olmadığı kolay işten çıkarılabilen işlerde çalışmaktadırlar. Tüm bu sebeplerde enformel sektörde kadın istihdamını artırıcı faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak kadınların enformel sektörde istihdam edilmesinin nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Bu sebepler kadınların işgücü piyasasında eğitim seviyelerinin yetersiz kalışı, ev içi sorumluluklarının ücretli işten daha önde gelişi, kendini ücretli işçi olarak değilde genel olarak ev kadını olarak görmesi, işgücü piyasası içinde tam bilgiye ve erkeklerle eşit şartlarda olamaması, iş deneyimlerinin erkeklerle aynı olmaması, kentsel dönüşümler birlikte kırsalda yaşanan çözülme sonucu kentte kendine uygun iş bulamaması, iş hayatına atılabilmek için enformel kesimde çalışmayı kabul etmek zorunda olması, ataerkill yapı ve cinsiyetçi işbölümünün vermiş olduğu düşünceyle ona yüklenen ideolojiden ancak enformel bile olsa iş hayatına atılarak kurtulabileceği düşüncesinin bilincinde olması gibi sebepler sayılabilir.

Bu bölümümüzde genel olarak kadın emeğini, kapitalizm ve kadının toplum içindeki dezavantajlı konumunun önündeki en büyük engel teşkil eden ataerkillik çerçevesinde değerlendirdik. Kadının aile/toplum içindeki ikincil konumunu farklı sosyolojik kuramlar çerçevesinden değerlendiren liberal, radikal, sosyalist ve marksist feministler penceresinden ayrıntılı bir şekilde ele aldık. Kadın emeğinin üretime katılma biçimini ücretli ve ücretsiz emek kavramları bağlamında açıkladıktan sonra kadının ücretsiz emek biçimlerini oluşturan hane içi emek, bakım emeği ve ücretsiz aile işçiliğini inceledik. Araştırmalarımız sonucu genel yargı toplumsal değer ve kültürler gereği çalışma biçimlerinin ilk şeklini oluşturan ücretsiz emek biçimlerinde istihdam edilmek istedikleri ortaya çıksa da kadını ücretli emeğe iten sebepleri ve ev eksenli ve ev dışında çalışma şekillerini ayrıca ele aldık.

İkinci bölümde tarım sektörü ve bu sektörde yaşanan dönüşümler ele alındıktan sonra ücretli ve ücretsiz biçimleriyle tarım sektöründeki kadın emeği mercek altına alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜ VE KADIN EMEĞİ

Bu bölümde Türkiye'de tarım sektöründe yaşanan dönüşümleri aktarabilmek adına 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak iki dönemlerdirme yapılmıştır. Ayrıca yaşanan dönüşümlerin tarım sektöründe kadın emeğini nasıl etkilediği ve şekillendirdiği, tarımsal yapılardaki çözümlerin kadın için avantaj mı yoksa dezavantaj mı olduğu sorularına cevap aranmıştır.

2.1.TÜRKİYE'DE TARIMDA DÖNÜŞÜM

2.1.1.1980 Öncesi Tarımsal Yapı ve Köylülüğün Tasfiyesi Süreci

Osmanlı döneminde çiftçiden dengesiz bir biçimde alınan vergiler, tarıma dayalı herhangi bir destek, teşvik, sübvansiyon, kredi veya toprak yardımı gibi olguların olmayışı tarımsal sektöründe Osmanlı döneminde ciddi anlamda bir gelişme yaşanmamıştır (Dernek, 2006, s. 12) .

Halkın temel geçim kaynağı olan tarım sektöründe Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu temel değişikliklerin ilkinin ekonomi için önemli bir gelir kaynağı olan, Osmanlıdan miras kalan ve çiftçi üzerinde baskı faktörü olan 1925 İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlar Aşar vergisinin kaldırılması almıştır (Karabulut & Akyol, 2017, s. 73).

Osmanlıdan kalan bir vergi sistemi olan Aşar vergisinin kaldırılmasının altında yatan en önemli sebeplerden biri çağ dışı ve Batı sermayesine hizmet etmesi gelmekteydi. Dolayısıyla Aşar'ın kaldırılmasıyla birlikte Devlet bütçesinin gelirlerinde önemli azalmalar meydana gelmiştir. Kazgan'ın Aşar vergisini çağ dışı olarak nitelendirmesindeki en temel sebep ise şüphesiz adaletsiz ve çiftçiyi üretimden caydırıcı nitelikte olması gelmektedir. Çünkü çiftçinin ödemesi gereken vergi büyük üreticiyi korurken küçük üreticinin daha çok vergi ödemesine sebep olarak onun üretim yapmasını caydırıcı sonuçlara sebep olmaktadır (Kazgan, 1999, s. 34).

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte tarımla ilgili alınan kararlar neticesinde Aşar vergisinin kaldırılmasına ilave olarak toprakla ilgili özel mülkiyet hakkı benimsenirken ilave olarak topraksız çiftçiye ve göçmenlere 1923-1938 yılları arasında 3.7 milyon dekar arazi dağıtılmıştır (Dernek, 2006, s. 3).

Cumhuriyet Döneminde tarımda yaşanan değişim yeni ürünlerin üretiminin yaygınlaşması, ulaşımda kolaylık küçük toprak sahiplerinin gelirini artırmıştır. Devlet şeker pancarı üretimi için çiftçiye gerekli tohumu sağlayarak, ürünü alma garantisi vermiştir (Turan vd., 1958; akt., Koç, 2014, s. 160). Osmanlı'dan geri kalmış bir tarımsal yapıyı devralan 1923'lü yıllar tarım sektörüne yönelik yapılan yeniliklere bağlı olarak büyüme ve gelişmenin sağlandığı yıllar olmuştur.

Ekonominin çiftçi açısından iyiyeye gitmesinin ardından 1929 Ekonomik Buhranı tüm Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de etkilerini derinden hissettirmiştir. Vergilerin kaldırılması, yasal düzenlemelerin çiftçi lehine dönmesinin ardından patlak veren bu kriz çiftçiyi olumsuz etkilemiştir. 1929 Büyük Buhran tarım ürünleri fiyatının düşmesine sebep olurken bu durum beraberinde çiftçinin gelirinin azalmasını ve üretim yapamayacak derecede yoksullaşmasına sebep olmuştur (Koç, 2014, s. 143-144).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1929-1930 ekonomik buhranı ve bu buhranın tarım sektöründe fiyatların çöküşüne yol açması sebebiyle tarımsal politikalar önem kazanmıştır (Özkaya vd., 2001; akt., Yalçınkaya, Yalçınkaya & Çılbant, 2006, s. 103). Bu nedenle devlet hem çiftçiyi korumak hem de sanayiye desteklemek için hammaddesini tarımdan sağlayan sanayi kollarına destek verilmesi, hayvan sahiplerinden alınan sayım vergisinin azaltılması, yerli malları korumak ve desteklemek, Ziraat Bankasına olan çiftçi borçlarının nakit yerine ayni olarak ödenmesinin kabulü, faiz indirimi-affı ya da taksitlendirilmesi gibi yeni önlemler almıştır (Dernek, 2006, s. 3).

Bu sebeple 1930'lu yıllar devletçilik ilkesinin gündeme geldiği yerli ekonominin yabancı ekonomi karşısında korunduğu kapalı bir ekonomi olarak nitelendirilebilir (Küçük, 1985; akt., Saraçoğlu, 2009, s. 132). Her ne kadar devlet çiftçiye kredi alım imkânıya da faiz indirimi ve affı gibi durumlardan faydalanma olanağı verse de bu imkânlardan yararlanan genelde büyük toprak sahibi ve burjuva çiftçi olmuştur. Geçimlik üretim yapan küçük çiftçi için 1929 buhranı, tarım ürünlerindeki düşüşe bağlı olarak vergisini ödeyemeyecek hale gelmesine malını satarak ücretli işçi olarak çalışmaya başladığı yılların temel taşını oluşturmaktadır (Koç, 2014, s. 149).

Uygulanan politikalarla birlikte iyi giden bir ekonominin temelleri atılmış olsa da II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte savaş için asker ve onları besleyecek tarımsal ürüne ihtiyaç duyulması birçok girişimin başarısız sonuçlanmasına sebep olmuştur. Savaş ortamında etkilenen en önemli sektör tarım olmasına rağmen tüccarlar ve tefeciler savaş ortamının kargaşasını kendi lehlerine çevirirken asıl darbe geçimlik üretim yapan çiftçi için olmuştur. Ekonomik buhrana ilave olarak II. Dünya Savaşı'nın baş göstermesi ve uzun sürmesi geçimlik üretim yapan çiftçiyi tefecilere ve büyük toprak sahiplerine olan borçlarını ödeyemez hale getirmiş topraklarını satarak kiracı durumuna düşürmüştür (Başar, 1981; akt., Pamuk, 1988, s. 92).

1940 yılında çıkarılan Milli Koruma Kanunu ile hükümete çiftçiler arasında eşitsizliğe sebep olan geniş yetkiler verildi. Geniş toprakları işleyenlerin hayvanlarına muafiyet getirilirken, çıkan kanunla birlikte küçük üreticinin hayvanlarına el konulabilecekti (Pamuk, 1988, s. 101). Hükümet uygulamalarına devam ederek 1940 yılında halkı ürününü Toprak Mahsulleri Ofisine (TMO) veya tüccara satma noktasında serbest bırakırken 1941 yılında halka ürününü piyasa fiyatının çok altında TMO'ya verme zorunluluğu getirdi (Topuz, 2007, s. 386). Bu zorunluluk karşısında sadece geçimlik üretim yapan küçük çiftçi mağdur duruma düşerken büyük üretici ürününün bir kısmını saklayarak tüccara vermeye başladı (Pamuk, 1988, s. 102).

1945 yılında büyük üretim yapan çiftçi karşısında halkı güçlendirmek amacıyla Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılarak halka arazi verilmeye başlanmıştır. Ardından 1946 yılında çok partili hayata geçilmesi Türkiye için hem demokrasinin, hem de tarım sektörünün gelişmesinin temel taşları yerine koyulmuş oldu.

Bu dönemde tarım sektörünün gelişmesinin ardındaki en önemli sebep şüphesiz 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konulan Marshall Planıdır. Marshall Planı ile başta kırsal kesim olarak kapitalist süreç içine dâhil olurken bu dönemde traktör sayısındaki artış, ekilebilir dikilebilir alanların gelişmesi, ABD'nin vermiş olduğu güvenceler tarım sektörünün gelişmesine sebep olmuştur (Tören, 2007, s. 194).

1923-46 dönemindeki küçük üreticiler arasındaki yoksullaşma köylüyü kentsel bölgelere göç eden ve ücretli iş arayan bireylere döndürmeyerek kırdaki ortakçılığın gelişmesini sağlamıştır (Koç, 2014, s. 143). Ancak 1950 sonrası yaşanan süreçte köylünün yapısında da değişiklikler meydana gelmiştir.

Akşit'in (1966) dönüşüm sürecinde kırsal dönüşüm ve farklılaşmalara yönelik yaptığı araştırmalardan çıkan bulgulara göre Antalya Gündoğdu köyüdebüyük topraklı çiftçilik hâkim, aşiret reisi bazı hukuki ve siyasal manevralarla topraklara el koymuş ve bu topraklarda 10'dan fazla traktör ücretli işçi çalıştıran kapitalist çiftçiye dönüşürken; Adana'nın Yunusoğlu köyünde tasfiye edilememiş, sulanmamış topraklar geleneksel araçlarla üretim yapan ortakçı köylülere dönüşmüştür. Köylülerin dönüşüm sürecinde kente göç ve direniş gözlemlenmemişken araştırma sonucuna göre çiftçide yakınma söz konusudur. Araştırma kapsamındaki bir diğer köy olan Antalya'nın Ilıca köyünde ise bakkallar ticaret sermayesi biriktirerek traktör almışlar, meradan toprak açarak bunu kapitalist işletmeye dönüştürmüşlerdir. Bazıları kamyon alıpmesafeli taşımacılık yaparken; köylü bu süreçte kamyoncu girişimci, küçük üretici, ortakçı, traktör sürücüsü, mevsimlik işçi olarak farklılaşmıştır (Akşit, 1967; akt., Akşit, 1988, s. 182).

Tarımdaki makineleşme sürecinden payını alan sadece büyük üretici olmadı. Küçük üreticide toprağını ekip biçmek için sağlanan kredi imkânlarıyla traktör sahibi oldu. Ancak almış olduğu traktörün kredisini ödeyemeyen köylüler bu süreçte yoksullaştı. Köylü yoksullaşma sonucu toprağından kopmadı ancak bu durum onu mülksüzleşmeye itti. Gecikmeyle de olsa kırdaki o küçük üretici tarım dışı sektörde ücretli olarak iş aramaya başladı. Doğal olarak ilk göç olgusu ortaya çıktı (Türkay, 2009; akt., Ertaş, 2013, s. 15).

1960-70'li yıllar kapitalist sürecin hızlandığı yıllardır. Hane tüketimi, vergileri ödemek için yapılan üretimin yerini pazar için üretim almıştır. Bu dönemde daha modern tarım aletleriyle üretim yapılmaya başlanarak; daha önceden toprak açma yoluyla toprak genişletmenin yerini toprak satın alma ya da başka yollarla toprağı genişletme almıştır. Yaşanan dönüşüm süreci tarımsal üretim ticarileşerek köy içi tüketimin kentlileşmesine yola açmıştır (Akşit, 1988, s. 179).

Dolayısıyla 1970'lerden sonra yaşanan küreselleşmeyle birlikte iç pazarın gelişmesi, daha çok tarımla uğraşan köylülerin dönüşümle birlikte küçük meta üreticiliğine geçişini kolaylaştırmıştır. 1980'lerde ise küreselleşme olgusu pazara yönelik üreticiliğe geçiş hızlandırıcı etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Keyder & Yenal, 2015, s. 19).

1980 öncesi köylülüğün tasfiyesi sürecine baktığımızda tarımsal faaliyetlerin kapitalist sistemin içine çekilmesinde meydana gelen dönüşüm bir anda gerçekleşen bir durum olmayıp sürece yayılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapitalist sistemin tarım sektörüne entegre edilmesiyle birlikte köylüler ürünlerini piyasa için üreten ve bu ürünlerin satımında fiyat noktasında herhangi bir belirleyici rolünün olmadığı aktörler haline getirmiştir.

Bu dönemde yaşanan kırsal çözülme birçok çalışmaya konu olmakla birlikte gerçekleşen dönüşümün kadınların üzerindeki etki ve sonuçları açısından kapsamlı bir çözümlenme maalesef tam anlamıyla yapılamamıştır. Ancak tüm malvarlığının ortak olduğu bir ataerki ailede malvarlığının bölünmesi veya makineleşmenin ortaya çıkması erkek için mülksüzleşmeye sebep olmuştur. Tarımın kapitalistleşmesi sonucu kadın emeğine duyulan ihtiyaç azalarak evde üretilen birçok malın piyasada üretilmesi ise kadının ev içi emeğini gözle görülür şekilde azaltmıştır (Kandiyoti, 1997, s. 60-64).

Ancak bu dönemde kente göç eden köylülerin en belirgin özelliği belirli süreli göç olmasıdır. Kırdan geçimlik üretim yapan işçi açısından yoksullaşma gerçekleşirken mülksüzleşme gerçekleşmemiştir. Bu sebeple kente göç edenlerde hasat döneminde tekrar köye geri dönerek tarımla olan bağlarını da koparmamaktadırlar.

2.1.2.1980 Sonrası Tarımsal Yapıdaki Dönüşüm

Türkiye'de tarım sektörü ve politikaları 1980'lerden itibaren yapısal bir dönüşüm geçirmektedir. Tarımda yaşanan bu dönüşüm beraberinde liberalleşme ve serbestleşme süreciyle birlikte devletin tarım kesiminden giderek çekilmesine sebep olmuştur (Narin, 2008, s. 185). 1980'li yıllara kadar devlet, tarım sektörünü teşvik eden ve üretimi artırıcı müdahalelerde ana aktörü oynarken 1980'li yıllardan sonra devletin uygulamış olduğu politikalarda değişiklik olmuş liberal anlayış benimsenmiştir.

Dolayısıyla 1980 sonrası devlet politikalarındaki değişikliklere baktığımızda devletin Türkiye için en önemli geçim kaynağı olan tarım sektöründen çekilişini görmekteyiz. Gerek uygulanan politikalar gerekse Dünya Bankasının (DB) 1980-2000 yılları arasında çeşitli kredilerle bu süreci finanse etmesi dönüşümün mimarı olmasını sağlamıştır. DB, Türkiye'ye önerdiği yapısal uyarılama kredileri karşılığında, Türkiye'de tarım sektöründe gübre, tohum ilaç makine gibi girdilerle devlet tekelinin kırılmasını ve kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) özelleştirilmesini dile getirmiştir (Yaman, 2015, s. 237).

Bu dönemde KİT'ler özelleştirilmiş, tarıma yapılan destekleme kapsamını daraltmak, taban fiyatı uygulamasını kaldırmak, girdi sübvansiyonunu düşürmek, destekleme kurumlarının tarım destekleri ile tarımın finansmanının devlete yükünü azaltmak, tarımsal kredi faizlerini yükseltmek, sulama faaliyeti gibi kamu yatırımlarından yararlananlardan maliyeti tahsil etmek gibi değişimleri sıralamak mümkündür (Aysu, 2002, s. 11).

1980'lerden sonra ortaya çıkan bu yeni anlayış bir nevi ekonomide devlet müdahalesinin en aza indirilerek serbest piyasa düzeninin egemen olduğu, sermayenin uluslararasılaşması önündeki tüm engellerin kaldırılarak dışa açık bir ekonomik yapı anlamına gelmektedir (Kazgan, 1997; akt., Ulukan, 2009, s. 54).

Serbest piyasa ekonomisinin benimsendiği yeni dönemle birlikte devletin tarımdaki payı giderek azalmış, tütün gibi ürünlerde alım garantisini sonlandırmıştır; bu süreçte tarımsal kurumlar yeniden örgütlenmiş, tarımsal girdiye dayalı KİT'ler özelleştirilmiştir. Başta tütün ve şekerpancarı gibi tarımla sanayiye birleştiren ürünler olmak üzere devletin tarımdan desteğini çekmesiyle tüccar ve ülke içi/uluslararası sermaye grupları üretimi belirler hale gelmiştir (Yaman, 2015, s. 234). Tarım politikalarında müdahalecilikten serbestliğe dönüşümün sonucu devlet kurumlarının özelleştirilmesi beraberinde tarımın ülke ekonomisi içinde payının azalmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıl tarım sektörünün GSYH içindeki payı %42.8 iken, 1970'li yıllarda %36.0, 1985 yılında %25, 2010 yılında %10 oranında gerçekleşmiştir. 2017 yılında ise 851 milyar dolar olarak gerçekleşen GSYH'nın %6'sını (52 milyar dolar) tarım sektörü oluşturmaktadır (Sayın & Sav, 2018, s. 193).

Bu düşüşün sebebi ise yaşanan neo-liberal dönüşüm ile birlikte birlikte; 1970'lere kadar devlet destekli olan tarımın bu tarihlerden sonra yavaş yavaş ortadan kalkmasıdır. Uygulanan neo-liberal politikalar sonucunda tarım yapısal bir dönüşüme girmiş devlet tarıma sunduğu destek ve teşvikleri sınırlamış, bu sebeple sanayi ve hizmetler sektörünün istihdam içindeki payında artış yaşanmıştır.

1980'ler sonrası yaşanan dönüşüm tarımsal yapıların ve gıda üretiminin hızla liberalleşmesini beraberinde getirirken, sermaye ve girdi yoğun üretim süreci tarım ve gıda üretiminde sanayileşmeyi beraberinde getirmiştir (Keyder & Yenal, 2015, s. 24).

Tarımda sanayileşmenin etkileri ülkenin ekonomik ve coğrafi konumuna göre farklı sonuçlar meydana getirmiştir. Örneğin yaşanan dönüşüm süreci sonucu tarımda makineleşme Sakarya gibi sanayileşen bir bölgede kadın emeğineduyulan ihtiyacı oldukça azaltmıştır. Kadınlar daha önceden tarımsal üretimin tamamında erkekler gibi aktif rol oynarken makineleşmeyle birlikte tavuk yemlemek, inek sağmak gibi görevler dışında tamamen tarımsal faaliyetlerden itilmiş oldular. Daha önce evde yapılan birçok iş artık hazır olarak pazardan alınır hale dönmüştür (Kandiyoti, 1997, s. 32).

Tarımda meydana gelen dönüşümün sonucu olarak tarım sektöründe bir azalma olsada bu durumun etkileri her bölge için aynı sonucu doğurmamıştır. Arazinin engebeliliği tarımda makineleşmeyi etkileyen bir unsurdur. Bu sebeple arazinin makineleşmeye uygun olan yerlerde tarımsal faaliyetlerde kadın emeği azalır; kadın sadece ev işlerine vakit ayırarak boş vakti artarken aynı şey arazi yapısının engebeli olduğu Karadeniz Bölgesinde karşımıza çıkmamaktadır.

Büyük ölçüde makineleşmiş bir bölgede az sayıda elle yapılan işlerden biri olan pamuk ya da fındık toplamak, tütün ve çilek üretimi gibi işgücünün büyük bölümünü kadınların oluşturduğu işlerde kadınlar açısından herhangi bir boş zamana rastlanmamaktadır (Kandiyoti, 1997, s. 32).

Uygulanan politikaların sermaye yanlısı olup emeği sömürücü bir rolde olması, tarımsal üretimin yapısının bozulmasına sebep olmuştur. Başlıca gelir kaynağını yitiren kır nüfusu giderek yoksullaşarak, kentlere göç etmek zorunda kalmıştır (Yaman, 2015, s. 234).

Devletin tarım üstünden elini tamamen çekmesi, kredi olanaklarını daraltması, destekleme alımlarını sonlandırması, özel bankaların tarım kredilerine ağırlık vermesine yol açmıştır. Böylece tarımsal üretim daha önce hiç olmadığı kadar uluslararası piyasalara açılmış, devlet-köylü ilişkisinin yerini sermaye-köylü ilişkisi almıştır (Ulukan, 2013, s. 65).

Büyük firmalarla sözleşmeli üretici şeklinde çalışan köylü istenilen ürünü elde edebilmek için kredi çekerek tarımsal alet almıştır. Ancak aldığı tarım aletlerinin parasını ödeyememiştir. Hâkim olan yeni anlayış ise köylünün sermaye/büyük şirketler karşısında rekabet gücünü tamamen yok olmasına sebep olmuştur.

Her türlü tarımsal desteğin kaldırıldığı koşullarda Türkiye, üreticilerini ve ihracatlarını çok büyük sübvansiyonlarla destekleyen gelişmiş ülkelerin açık pazarı haline gelmiştir. Bütün tarımsal girdilerin fiyatları hızla artarken, ucuz tarım ürünleri ithalatları karşısında zaten küçük ve hatta orta ölçekli toprakları olan köylünün rekabetin de ötesinde ayakta kalmaları 1980'lerden günümüze süregelen neo-liberalizm döneminde mümkün değildir (Köymen, 2009, s. 31). Bu sebeple köylünün borçluluğu ve yoksullaşması kaçınılmaz bir son iken bu durum mülksüzleşmesinin temellerini de atmıştır. Yoksullaşmanın beraberinde getirdiği göç süreci ile kentleşme durumu aile içinde hem erkek hem kadının konumunda değişimlere de sebep olmuştur.

Genel olarak Türkiye'nin 1980 sonrası sürecine bakacak olursak köylünün tam anlamıyla mülksüzleştiğini söyleyemeyiz. Dolayısıyla kentte çalışan her işçi geçimini sadece emeğini satarak karşılamamaktadır. Bunun en önemli sebebi ise tarımın halen ülke ekonomisi içinde önemli bir payının olmasından ve bu payın büyük çoğunluğunun kadın tarafından gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır (Karkıner, 2006; akt., Yaman Öztürk & Akduran, 2016, s. 239).

Kırdan kente göçle birlikte bazı aileler tamamen göç ederken bazı ailelerde ise sadece erkekler kente göç ederek kadın köyde tarımsal üretime devam etmektedir. Keyder ve Yenal'a göre Türkiye açısından kente gelen köylünün geri dönecek bir köyünün ve toprağının olması, toprağını işlemese dahi çok az bir harcamayla yaşamını sürdürebilecek olması toplumsal değer açısından önemli bir artıdır (Keyder & Yenal, 2015, s. 332).

2.2.TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNDE KADIN İSTİHDAMI

Tarım sektörü gelişmekte olan ülkelerin istihdamında gerek geçmişte gerekse bugün kadınlar için önemli bir yer tutmaktadır. Kadın emeği tarımsal üretim sürecinde farklı boyutlarda yer almakla birlikte kırsaldaki hanelerin geçimini sürdürmesinde vazgeçilmez öneme sahiptir. Tarımda yapılan hasat, çapalama gibi işlerin kadın işi olarak görülmesi ilk olarak Afrika kıtasında çıkmakla birlikte cinsiyete dayalı işbölümü, tarımda yaşanan teknolojik değişim Asya, Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'da üretkenlik artışı sağlarken Afrika'da üretilen ürünlerde iklim şartlarının aynı verimi sağlayamaması olumsuz sonuç doğurmuştur. Küreselleşmeyle birlikte tarımın sanayileşmesi ve yaşanan dönüşüm sonucu kadın ücretli işçi haline dönüşürken, aldığı ücret çok azdır (Toksöz, 2012, s. 169-186).

Tarımda kadın emeğinin kullanımına baktığımızda Dünyadaki genel eğilim Türkiye'de de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır. Tarım sektörü diğer sektörlere kıyasla kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bir sektördür. Kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bölge ve işlerde ise ön plana çıkan her zaman kadının becerikli elleridir (Yaman Öztürk & Akduran, 2016, s. 230).

Toplumun kültürel yapısı ve ekonomik gelişme düzeyi ile kırdaki yaşayan kadınların tarımsal üretime katılım biçimleri yakından ilgilidir. Türkiye'de genellikle tarımsal üretimde küçük ölçekli üreticilik ve aile içi emek hâkim olduğundan bu durum iş-yeri-konut arasında ayrımı sağlayamamakta ve yapılan işlerden hangisinin ev işi hangisinin ekonomik bir faaliyet olarak nitelendirileceği konusunda sorunlara yol açmaktadır (Candan & Özalp Günal, 2015, s. 10).

Kadın ve erkek arasında görülen cinsiyetçi işbölümü tarımsal faaliyetlerde cinsiyetler arası işlerin ayrılmasına sebep olmaktadır. Erkekler genelde makine kullanımının yoğun olduğu işlerde uzmanlaşırken, kadınlar ise daha çok emek yoğun olan tohumlama, yabancı ot ayıklama, çapalama ve ürün hasatı gibi işleri yerine getirmektedirler (Etiler, 2011, s. 29).

Özellikle kırsal kesimde hâkim olan cinsiyetçi işbölümünde erkek egemenliği ön planda olmaktadır. Bu durum ise kadınların katılmış oldukları üretim faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kazanımlarından elde ettiği paylar üzerinde de etkilidir (Kulak, 2011, s. 63). Kadınların tarımda istihdam edilme biçimleri ise

genelde ücretsiz aile işçiliği şeklindedir. Kırsal nüfus Türkiye nüfusunun içinde önemli bir paya sahiptir. Aynı zamanda kırdaki kadınların işgücüne katılımı da kente göre Türkiye genelinin üzerinde seyretmektedir (Yaman, 2015, s. 234).

Kırsal kesimde kadın emeğinin yoğun olarak kullanılması sayesinde hem hane içi tüketimi karşılanır hem de pazar için ürün elde edilerek tarımsal sistemin sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Ancak belirttiğimiz gibi kadın gerçekleştirmiş olduğu bu faaliyetleri karşılığında herhangi bir ücret almadan yaparken piyasa ekonomisi tarafından emeğinin değeri vardır. Kadının emeğinin piyasa tarafından değer oluşturması ise ailenin ekonomik refahının geliştirilmesinde önemli bir etkidir (Hablemitoğlu, 1998; akt., Candan & Özalp Günal, 2013, s. 96).

19. yy'dan itibaren tarım sektörü Türkiye'nin önemli ekonomik geçim kaynağı iken 1929 yılında gerçekleşen Dünya bunalımı sonucunda 1930'lu yıllar Türkiye için tarım sektörü açısından bir çöküntü dönemi olmuştur. Bu dönemde dünya piyasalarında tütün, fındık, pamuk incir gibi Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin fiyatları hızla düşerek; bu önemli gelişme dış ticaret hadlerini ülke ekonomisi aleyhine döndürürken, iç ticaret hadlerini tarım aleyhine döndürmüştür (Pamuk, 1988, s. 92).

Yeni kurulmuş bir ülke olan Türkiye için Büyük Buhran tarım sektöründe olumsuz etkilerini sürdürürken, sanayi devriminden sonra yaşanan küreselleşme de tarım sektörü açısından etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu süreçte tarım yöntemlerindeki ve makinelerindeki gelişmeyle birlikte tarım dışı bir nüfus daha ortaya çıkmıştır. Üretim yöntemlerinin basitleştirilmesi, üretim içinde kadının yer alması, ortaya çıkan üretim fazlasıyla ticaretle uğraşan bir yeni sınıf çıkarması sonucunda şehirleşmenin hızla arttığı bir ekonomik ve kültürel dönüşüm süreciyle insanları karşı karşıya bırakmıştır (Polat, 2016, s. 15).

Cumhuriyet sonrası hızlanan sanayileşme beraberinde kentleşme ve göç etkilerini getirmiştir. Aynı zamanda hukuk sisteminin getirmiş olduğu kadın-erkek eşitliği, kişilerin istediği alanda öğrenim görme ve meslek edinme hakları gibi konularda yeni iş yasalarının çıkarılmasına sebep olmuştur (academia.edu.tr). Ancak kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadının sanayileşme süreciyle ortaya çıkan işlerdeki vasfı sağlayamaması, eğitim seviyesi ve bilgi düzeyinin düşük olması sebebiyle kadının istihdama katılımı

güçleşmiştir. İstihdama katılanlar ise güvencesiz veya enformel işlerde istihdam edilme ile karşı karşıya kalmışlardır (Yaman Öztürk, 2010, s. 35-36).

Türkiye’de tarım sektörü neo-liberal politikaların uygulanmaya başlamasından sonra gelir getirici bir sektör olma özelliğini kaybetmiştir. Kadının toplumdaki görünmez emeği ve kayıt dışılığına ek olarak özellikle tarımda meydana gelen değişimler sonucu yaşanan gerilemeler tarımsal üretimin her aşamasında olan kadınları olumsuz etkilemiştir (Candan & Özalp Günal, 2013, s. 93). Tarımda çalışan kadın nüfus istihdam içinden çekilirken başka sektörlerde iş bulma şansı olmayan kadınlar giderek sözleşmeli üreticilik veya mevsimlik tarım işçiliği yapmak durumunda kalmışlardır. Bu durum başka bir sorun olan kadının üretim sürecinde sınırlı olan denetiminin daha fazla yok olmasına sebep olmuştur (Yaman, 2015, s. 235).

Tarımda yaşanan kırsal çözülme tarımla geçimini sağlayan birçok ailenin çalışma biçimlerini değiştirirken, kişilerin çalışmak zorunda oldukları sektörler arası zorunlu geçişi de beraberinde getirmiştir. Tablo 1’i incelendiğinde erkek nüfusun 1988 yılında tarım sektörü içindeki payı %33.8 oranında gerçekleşirken bu oran 1998 yılında %31.51, 2008 yılında %17.07, 2018 yılında ise son 30 yılda yaklaşık %20 oranında bir düşüş ile %14.92 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kadının tarım sektörü içindeki istihdam düzeyine bakacak olursak 1988 yılında %76.77 oranında gerçekleşirken bu oran yıllar itibariyle 1998 yılında %68.33, 2008 yılında %42.07, 2018 yılında ise son 30 yılda %50 oranında ciddi bir düşüşle %26.1 düzeyinde gerçekleşmiştir. Sektörler arası erkek işgücünün istihdam edildiği alan %53.51 ile hizmet sektörü iken kadında %57.87 ile en çok hizmet sektöründe istihdam edilmektedir.

Kadınların sanayi ve hizmetler sektörü içindeki payının artması kadınların erkeklere göre daha düşük ücretlerle çalışmaları ve yaptıkları işlerin vasıf gerektirmeyen, ev işlerinin uzantısı olarak görülen emek yoğun işlerde istihdam edilmelerinden kaynaklanmaktadır (Çiğerci Ulukan & Özmen Yılmaz, 2016, s. 89).

Tablo 1. İstihdam Edilenlerin Yıllar İtibariyle İktisadi Faaliyet Kolları (%)

Yıllar	KADIN			
	TARIM	SANAYİ	İNŞAAT	HİZMETLER
1988	76.77	8.56	0.28	14.36
1998	68.33	10.21	0.55	20.94
2008	42.07	14.98	0.75	42.21
2018	26.1	15.11	0.91	57.87
ERKEK				
1988	33.8	18.83	7.96	39.42
1998	31.51	19.11	8.5	40.88
2008	17.07	23.1	7.69	52.15
2018	14.92	21.8	9.69	53.51

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2019

(Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir)
(Oranlar yazar tarafından çevrilmiştir)

Tarım sektöründe erkek ve kadın arasında yıllar itibariyle erkeklerin lehine bir fark var iken tarımda çalışan kadın sayısı erkeklerden daha fazladır. Tarım sektöründe istihdam edilenlerin işteki durumuna bakıldığında ise kadınların yıllar itibariyle en çok ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı görülmektedir. Yıllar itibariyle azalmalar meydana gelmekle birlikte Tablo 2 incelendiğinde 1988 yılında %89.6 olarak gerçekleşen ücretsiz aile işçiliği sırasıyla 1998 yılında %86.5, 2008 yılında %75.2, 2018 yılında ise %79.9 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ücretli veya yevmiyeli çalışan kadınların tarım sektörü içindeki payı artmakla birlikte işveren veya kendi hesabına çalışan kadın yok denecek kadar azdır.

Tablo 2. Tarım Sektöründe İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Konumu (%)

Yıllar	KADIN			
	Ücretli veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
1988	5.02	0.02	5.32	89.6
1998	4.66	0.12	8.84	86.5
2008	7.22	0.59	17	75.2
2018	8.63	0.13	11.34	79.9
ERKEK				
1988	7.73	1.35	59.17	31,,5
1998	7.71	1.45	59.97	30.87
2008	9.91	3.38	68.04	18.62
2018	11.58	1.63	67.79	19.02

Kaynak: TÜİK, Hanehanalkı İşgücü İstatistikleri, Mayıs 2019

(Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir)

(Oranlar yazar tarafından çevrilmiştir)

Türkiye’de kadınların istihdamının sektörel dağılımı ağırlıklı olarak tarım sektörünün olduğunu görülmektedir. Toplam kadın çalışanlar içinde tarım sektöründe çalışan kadınların oranı 1970 yılında %90.3; 1980 yılında %87.9, 1990 yılında %82.3 iken bu oran 2000 yılında %75.7 olmuştur. 2000’li yıllardan sonra da kadınların sektörel dağılımına baktığımızda tarım sektöründe bir düşüş yaşanmış olsa dahi yine bu oran %50 nin üzerinde seyretmektedir (Berber & Eser, 2008, s. 6-7). Kadının işgücüne katılımının kırdan daha yüksek olmasının sebebi çoğu kadının ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor olmasıdır.

Türkiye’de kadın istihdamı oldukça düşüktür. Bunu tek bir sebebe bağlamak mümkün değildir. Çünkü birden çok faktöre bağlıdır. Ancak kadın istihdamının önündeki engelleri sıralayacak olursak geleneksel ataerkil aile yapısı, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, ekonominin kadınlar için istihdam sağlama hacminin düşüklüğü, kırdan kente göç, tarımsal çözülme, eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi faktörler sayılabilir (Karabıyık, 2012, s. 241).

Tarım sektöründe istihdam edilenlerin cinsiyete göre ayırımına baktığımızda kadın ve erkek arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. 2004 yılında erkek nüfusun yaklaşık %30’u tarım sektöründe istihdam edilirken bu oran kadınlarda %50’leri geçmektedir. Yıllar itibariyle erkek ve kadın nüfusun tarım sektörü içindeki payı düşüş gösterirken kadın nüfusun büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Bu düşünün sebebini yorumlarken kadın istihdamının tamamının tarım sektöründen tarım dışı sektöre kayması şeklinde yorumlamamak gerekir. Bu düşüşteki önemli etkenlerden biri Türkiye genelinde 1980'li yıllardan itibaren ekonomi politikalarında değişiklik ve yapısal uyum politikaları tarım sektörünün öneminin azalmasına bağlı olarak ekonomi içindeki payının azalmasına yöneliktir (Kılıç & Öztürk, 2014, s. 114) .

Bugün üretim, istihdam ve yerleşim alanında kırsal alanın ve tarımın payı ciddi derecede azalırken; yoksulluk bölgesel ve çevresel eşitsizlikler, sosyal politikaların yeterince işlevsel olamayışı, tarım sorununu hala devam eden bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır (Keyder & Yenil, 2015, s. 20). Uygulanan politikalar sonucu tarım sektörünün istihdam payındaki oranı yıllar itibariyle azalış gösterirken sanayi, hizmet sektörünün istihdam içindeki payı artmıştır. Ancak halen bu sektörlerle tarım sektöründeki kadın istihdam oranı arasında ciddi seviyede farklar karşımıza çıkmaktadır. Neo-liberal politikaların etkisi ile birlikte tarımda meydana gelen kırsal çözülme sonucu kırdan kente göç olgusu ortaya çıkmıştır. Göç ile birlikte erkeklerin işçileşme süreci başlarken, kırdan tarımla uğraşan kadın kente geldiğinde gerek eğitim gerekse iş donanımı olarak yetersiz kalmış ve kentteki işgücü piyasasına çabuk dâhil olamamıştır. Bu da ülkemizde düşük olan kadının işgücüne katılım oranını ve kadın emeğini her alanda etkileyen olumsuz bir durum olarak kendini göstermektedir.

2.3.TÜRKİYE'DE KIRSAL ALANDA KADININ KONUMU

Kadın emeğini günümüz kapitalist toplum düzeninde ataerkil ideoloji ve toplumsal normlardan ayrı düşünmek imkânsızdır. Bu sebeple kadın günümüz toplumumuzda ücretli ve ücretsiz emek olarak çok yönlü bir işleve sahiptir (Yaman Öztürk, 2016, s. 26). Kırsal kesimde kadının aile içindeki konumu ya da önemi çocuk ve yaş gibi unsurlara bağlı olarak artarken, üretime olan katkısı ne kadar çok olursa aile içinde o kadar önemli kabul edilmektedir (Kandiyoti, 1997, s. 50). Kırsal alanda kadının konumuna baktığımızda kadın-erkek arasındaki eşitsizlik tarımsal faaliyetlerin her alanında karşımıza çıkmaktadır. Kadın ona yüklenen görevler gereği toplum tarafından ezilmiş, aktif olarak üretime katılmış olsa bile emek getirisinin farkındalığına varamamıştır (Ecevit, 1994, s. 95-96). Dolayısıyla üretim içinde erkek gibi emeği üstünde hâkimiyet kazanamayan ve

emeğini pazarlayamayan kadının kendi emeğini değerli kılması imkânsız hale gelmiştir.

1980 sonrası yaşanan kırsal çözülme ile birlikte göç eden erkeklerin yapılarında değişim olmakla birlikte kadınların toplum nezdindeki konumunda oldukça az bir değişim olmuştur. Çözülme sonrası her kadın kente göç etme imkânı bulamamıştır. Bu sebeple köyde yaşayan gelinler için kadınlar hala evin tüm erkeklerinden ve kendilerinden büyük tüm kadınlardan sorumlu olmaya devam etmiştir (Kandiyoti, 1997, s. 32).

Kırsal kesimde kadın erkek arasındaki bir diğer fark toprak büyüklüğüdür. Erkeğin toprak büyüklüğü onun evliliğinde çok önemli bir yere sahipken kadının toprak sahibi olup olmamasının herhangi bir önemi yoktur. Kadın var olan evlilikte sadece eşinin evindeki emek gücü olarak görülmektedir (Ecevit, 1994, s. 99). Bölgeler arası farklılıklar olmakla birlikte toprak payı kadının hakkı olarak babasının evinde de görülmemektedir. Kadın genelde kendi hakkına düşen payını da erkek kardeşine vermekte herhangi bir hak istememektedir.

Toprak mülkiyetinin tüm hakkının erkekte olması, kadının konumunu olumsuz etkilemekte, bu durum ataerkil ideoloji ile meşrulaştırılarak, tüm güç erkeğe atfedilmektedir. Bu ise her şeyin kontrol ve sahipliğinin erkeğe aitmiş düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Ecevit, 1994, s. 106).

2.3.1. Tarım Sektöründe Kadın Emeğinin Sorunları

Tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çalışanlar işgücüne dâhil olurken birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Karşılaşılan bu sorunlara kadın erkek arasında en fazla etkilenen kesim ise tartışılmaz kadınlardır. Sanayileşen bölgelerde enformel istihdamın ortaya çıkmasıyla kadınlar bu süreçten olumsuz etkilenirken; kadın nüfusun önemli bir bölümünü istihdam içine alan tarım sektöründe de bu sorunlar baş göstermektedir. Ataerkil yapıdan kaynaklı cinsiyetçi işbölümü, sosyoekonomik, eğitim, çifte emek, sosyal güvencesizlik, gibi bu sorunlar tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de kadınlar için aynı şekilde işgücüne dâhil olduktan sonra da devam etmektedir.

2.3.1.1. Ataerkil Aile Yapısı

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde erkek gücünün egemen olduğu kadının ve kadın emeğinin ikinci plana atıldığı bir ataerkil aile yapısı egemendir.

Toplumda kadın evlenmeden önce babasına, evlendikten sonra eşe ve erkek kardeşlerinin dediklerine itaat etmeye mecbur bir şekilde yaşam sürmektedir.

Kız çocukları ve kadınların üstüne yüklenen roller gereği kız ve erkek çocuklarına ataerkil kültür gereği farklı davranılmaktadır. Kız çocukları toplum tarafından uysal, özverili, yumuşak olan kalıp değerlerin içine hapsedilip; erkek çocukları girişken, atak gibi kalıp değerlerle ifade edilmektedir (Kuzgun & Sevim, 2004, s. 16). Kız çocuklarının üstüne yüklenen bu kalıplar kuşkusuz onları içinde buldukları konum ve durumu sorgulamadan, küçük yaştan itibaren onlara yüklenen görevleri yerine getirerek kendinden sonra gelen kuşaklara aktararak devam etmelerine sebep olacaktır.

Kadının yeri evidir anlayışına dayanan ataerkil kültür kadını ev ve içindeki işlerle sınırlamaktadır. Bunun sonucu olan toplumsal cinsiyet ile yaşlı ve çocuk bakımı, bulaşık, çamaşır, yemek gibi işlerde kadının omzuna binmektedir. Kadın tam zamanlı çalışmış olsa bile emeği karışlığında ücret alamamakta, toplum tarafından emeği değersiz görülmektedir. Kendisine ait boş vakti olmayan kadın ücretli olarak işgücüne katılmak istese dahi ataerkil kültürün namus kavramları gereği ya babasından ya kocasından izin almak zorunda olduğu için emek piyasası dışına itilmektedir (Atasü Topçuoğlu, 2012, s. 7).

Toplumumuzda kadının iş, ev, sosyal alan gibi her alanda karşı karşıya kaldığı ataerkil düşünce yapısı özellikle tarım toplumlarında kendini daha belirgin şekilde göstermektedir. Tarım sektöründe kadın istihdam oranı yüksek ve kadınlar ücretsiz aile işçisi ya da mevsimlik ücretli işçi olarak çalışmaktadır. Kapitalizm ve ataerki ideoloji ev kadınlığı veya anneliği kadın açısından daha değerli göstermeye çalışırken ücretli emeği değersiz göstermeye çalışmaktadır. Kadına atfedilen ev kadınlığı rolü dini boyutlar açısından desteklemeye çalışılarak kadın emeği değersizleştirilmektedir. Kendine yüklenen değer yargılar sebebiyle kadın tarım işlerinde ücretsiz aile işçisi ya da mevsimlik ücretli işçi olarak çalışsa dahi kendini çalışıyor olarak görmemekte ev kadını olarak tanımlamaktadır (Lordoğlu, 1990; akt., Candan & Özalp Günal, 2013, s. 97).

Ataerkil toplumun değer yargıları ve tutumları ile yetiştirilen erkek her daim erk olmak istemektedir. Erkek kendine yüklenen rol ve sorumluluklarla

hayatına devam etmekte iken kadına ya toplumca yapması gereken ya da yapmaması gereken tutum ve davranışlar öğretilmektedir (Çelik, 2016, s. 2).

Kadınlar ve erkekler kendi içinde gruplara ayrılırken her iki cinsin sorumluluk alanları farklıdır. Cinsiyetler arası erkek güçlü olan ve ailenin hâkimi olan taraf kabul edilirken, kadının saygınlık kazanmasının kuralı çok çocuk yapmak, bütün ev ve bahçe işlerini hiçbir karşılık beklemeden yapmaktan geçmektedir (Arıkan, 1988, s. 3). Toplum tarafından kadına benimsetilen tutum, davranış ve değerler sonucu kadın için önemli olan iyi bir eş ve anne, mutlu yuvaya sahip olma, eşine ve ailesine saygıda kusur etmeyen kişi olmaktır. Bu sebeple hane içinde ücretsiz olarak çalışan kadın çalışma yaşamına ücretli olarak girse bile bu durumun kendisi için geçici olmasını istemektedir.

Özçatal'ın (2007) Tokat'ta yaptığı araştırmada da yukarıdaki olgulara benzer sonuçlar çıkmıştır. Kadınlar aslen ev kadını ve anne olmak isterken var olan ekonomik zorluktan dolayı çalışmaya başlamıştır. Kadının işinin ya da işyerinin seçimine büyük çoğunluklaevin erkeği karar vermiştir. Çalışılan yer de genelde akraba ya da tanıdık birinin işyeridir. Araştırma sonucuna göre ataerkil düzen sadece evdeki erkeğin hiyerarşisini sürdürdüğü bir sistem değildir. Kadın için ev dışında da erkek egemenliği devam etmektedir. İşverende kadını bacısı, anası gibi görmekte ve onun namusundan ve güvenliğinden kendisini sorumlu tutmaktadır. Kazanılan para erkeğe teslim edilmekte, kadın için kendi kazandığı parasının bir önemi yoktur. Kadının kazandığı paraya bakış açısı bir eksik kapatıyor gözyledir. Kadınların çoğu evlenince ve çocuğu olursa çalışmamayı isterken, temel amaç iyi bir anne ve eş olmaktır (Özçatal, 2011, s. 28-33).

Konuyla alakalı bir diğer araştırma ise Yavuz (2015) tarafından Trabzon'da yapılmıştır. Yavuz'un sonuçları da Özçatalın'ı destekler nitelikte olup ona paralel sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Trabzon'da kadınlar eğitim almamayı, çalışma hayatına girmemeyi, aileden kalan hakkı olan mirası almamayı, kendilerinin ev içinde ev dışında ücretsiz emek karşılığı çalışmalarını, erkek çocuklarına kız çocuklarına göre ayrımcılık yapılmasına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmamışlardır. Mevcut olan bu durumdan şikâyetçideğil aksine Trabzonlu olmanın getirdiği bir kültürel kimliğe sahip çıkma olarak değerlendirmişlerdir. İdeal erkeği çalışıp evine ekmek getiren erkek olarak tanımlarken kendilerinin ise mecbur kalmadıktan sonra çalışmayı istemediklerini

ifade etmişlerdir. Kadın çalışsa dahi kendi kazandığını ek gelir eşinin kazandığını temel gelir olarak görmektedir. Kadının aile içindeki konumunun belirleyicisi ve güçlü olmasının koşulu ise erkek çocuk doğurmaktır (Yavuz, 2015, s. 119-124).

Geleneksel düşünce yapısının hâkim olduğu kırsal alanda kadının saygınlığı ve hane içindeki konumu onun itaatkâr, sabırlı, hayır demeyen kişisel özelliklerine ek doğurganlığı ve özellikle erkek çocuk doğurmasıyla ölçülmektedir. Şöyle ki kadının ataerkil düzende konumuna baktığımızda yeni evlenen gelin hiyerarşik olarak evin en alt konumundadır. Gelin tarımsal üretime katılmanın yanı sıra aynı sırada tüm ev işlerinden sorumludur. Aynı şekilde kendi gelini olduğunda saygınlığı en üst düzeye dönüşse de erkeklere ve evin büyük kadınlara saygılı olma durumu her daim devam eden bir olgudur (Kandiyoti, 1997, s. 58). Kadının ev içi üretimi göz ardı edilerek hane içinde yapmış olduğu üretime olan katkısı göz ardı edilmektedir.

Ataerkil sisteme dayalı düzen içinde kadınların hayatında var olan sınırlamalar kadınların istihdam biçimini de doğrudan etkilemektedir. Bir nevi Türkiye’de kadınların emek piyasasına dâhil olmasında etkili olan faktörler kültürel değerleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet ayrımcılığı tarafından şekillenmektedir (Yaman Öztürk, 2016, s. 39).

2.3.1.2.Cinsiyetçi İşbölümü

Cinsiyete dayalı işbölümü ataerkil yapıya dayalı bir aile sisteminin getirdiği temel sorunlardan biridir. Bu işbölümü ile birlikte belirli iş tipleri belirli kategorilere ayrılır ve bu iş kategorileri belirli insan tipleri tarafından yerine getirilmektedir. Yapılan bu işbölümü ile belirli işlerin belirli kişiler tarafından yerine getirilmesi bir süre sonra toplum tarafından kanıksanmaya başlanmaktadır (Şentürk, 2016, s. 197-198).

Bu sebeple kadın emeği ücretli emek içinde erkek emeğine göre farklı bir kategoride ele alınmaktadır. Bu farklı ele alınışın sebebi kadın emeğinin toplumsal yapı içinde önemli belirleyicilerinden olan cinsiyetçi işbölümünden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yapı içinde kadın ve erkeğe aynı görevler verilmeyerek; erkekler ev dışında yapılan emek faaliyetlerine katılırken kadınlar ise cinsiyetçi işbölümünün getirdiği ev içinde yapılan üretim sürecine katılmaktadır (Ergüder, 2006, s. 62).

Kadın konum itibariyle toplum içinde erkek ile eşit şartlara sahip değildir. Ulaşmak istediği bir imkâna erkeklerle eşit koşullarla ulaşamamaktadır. Bu eşitsizliğin temelinde de toplum tarafından kadından beklenen evde çocuk, yaşlı ve hastaların karşılıksız bakımı beklenirken (Yaman Öztürk, 2016, s. 44), erkeklerden beklenen ise ev işlerine dâhil olmayarak dışarıda çalışarak ailelerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılaması olmaktadır (Gazioğlu, 2014, s. 97). Günümüzde olduğu gibi tarih boyunca tüm insan topluluklarına baktığımızda aynı sorunla karşı karşıya kalınmakta bakım işlerinden kadınların sorumlu olduğu görülmektedir (Yaman Öztürk, 2016, s. 47).

Çalışma hayatının her alanında karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği tarımsal üretimde daha belirgin haldedir. Genel olarak erkeklerin ekonomik faaliyet içindeki yerleri daha fazla gelir getirici işlerken, kadınların uğraşmış oldukları işler daha çok ev eksenli, daha çok emek faktörünün olduğu mevsimlik, yarı zamanlı veya ücretsiz işlerdir (Candan & Özalp Günal, 2015, s. 10). Bundan dolayıdır ki cinsiyetçi işbölümünün üzerinde gelenek, kültürel değerler, aile yapısı gibi faktörler etkiliyken kadının istihdam içindeki payının en yüksek olduğu tarım sektöründe çalışan kadınlarda bu gelenekçi yapıdan etkilenmektedir.

Tarım sektöründe yapılan işler ya da bu işlerin çalışma ve yaşam koşulları değişkenlik gösterse de değişmeyen tel şey cinsiyete dayalı işbölümüdür. Bu sebeple kırsal alanda kadın bahçede çalışırken aynı zamanda evde temizlik, bulaşık, yaşlı ve çocuk bakımı gibi diğer işleri de üstlenmektedir (Kablay, 2018, s. 211-212).

Kadınların çalışma alanı genellikle hane içi olarak sınırlandırılırken, tohum ekme, yetiştirme gibi emek yoğun işler kadın işi, bu tohumu satın alma işi erkek işi olarak görülmüştür. Durumun ilginç olan yanı ise emek yoğun işler kadın işi olarak görülürken; tarımda makineleşmeyle birlikte bu işler erkek işi olarak görülmeye başlanmıştır. Örneğin tütün dizme işi kadınların parmak yapısı sebebiyle daha kolay yaptığı işler olarak atfedilirken, 2000'li yıllarda tarımda makineleşmeyle birlikte tütün dizme makinesi çıkmış, daha önce kadın işi olarak görülen bu işi makineleşmeyle birlikte erkekler yapmaya başlamıştır (Yaman, 2015, s. 254).

Ataerkil yapıya dayalı toplumsal cinsiyet sisteminde kadın emeği ve bedeni erkeklerin himayesi altında olup, kadın emek üretimini ücretsiz gerçekleştirmektedir. Erkekler kadının hem emeği hem de yeniden üretimi üstünde denetim kurmaktadır (Yaman Öztürk & Dedeoğlu, 2016, s. 15).

Kırsal çözümlenmeyle birlikte bazı kadınlar kırdan kalırken bazı aileler tamamen göç etmişlerdir. Yaşanan göç sonrası kırdan yaşanan cinsiyetçi işbölümü aynı şekilde sanayileşen şehirlerde de devam etmiştir.

Özellikle köyden kente yeni göç edenler arasında evli olanların çalışması toplum tarafından uygunsuz karşılanmış, erkek bireyden sonra çalışan kişi eğer gelir yetersiz ise evdeki “bekâr kız” olmuştur. Göç sonrası kentteki kadınların çalışmasına rıza gösterilmekle birlikte iş alanlarına sınırlamalar getirilmiştir (Önder, 2013, s. 50). Kırdan tarımda çalışan kadınlar kentte de ya akraba ya da hemşerilerinin işletmelerinde çalışmışlardır (Yaman Öztürk, 2016, s. 39).

Tüm bu etmenlere bakacak olursak cinsiyetçi işbölümü Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de karşımıza çıkan bir olgu olup en fazla tarım sektöründe ve geleneksel aile yapılarında kadınların maruz kaldıkları üstünde durulması gereken önemli bir sorundur. Kadınlar geleneksel aile sistemi içinde tarımsal yapıda hem tarımsal üretime katılırken hem de ev işlerini yerine getirmekte ve bunun karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır. Çünkü yapmış oldukları işler onlar için duygusal emek ve temel görevleri gibi görülmektedir.

2.3.1.3.Sosyoekonomik Sorunlar

Tarım sektörü Türkiye’de kadınların en çok istihdam edildiği sektördür. Kadınların tarım sektörü içinde istihdam edilme biçimleri ücretsiz aile işçisi ya da mevsimlik tarım işçisi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Tarım sektöründe çalışan kadınların karşılaştığı birçok sorun olmakla birlikte bu sorunların en önemlisi sosyoekonomik sorunlardır. Bu sebeple bu başlıkta içinde birbiri ile bağlantılı birçok problemi barındıran sosyoekonomik sorunlar yoksulluk, mülksüzleşme, göç, çalışma koşullarının zorluğu, ücret eşitsizliği gibi kavramlar çerçevesinde incelenecektir.

1970’li yıllarda yaşanan tarımda makineleşme süreci ve tarımda kapitalistleşmenin ardından tarım sektörü yapısal bir değişime girmiştir. 1980’lerde neo-liberal politikalara geçiş süreci tarım sektörünü ve bu sektörde

ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadının işçileşmesini hızlandırmıştır. Tarımda yaşanan çözümler topraktan geçimini sağlayan birçok ücretsiz aile işçisinin ayakta kalmasını zorlaştırmıştır. Geçimini sağlayamayan köylü ise toprağını satarak mülksüzleşmenin temellerini atmıştır.

Kırsal alanda yoksulluğun boyutu özellikle topraksız köylüler, tarım işçileri ve küçük topraklı köylüler arasında hissedilmiştir. Kendi toprağı olmayıp başkasına bağlı olarak çalışan yoksul köylüleri toprağı bağlayan bir unsur olmaması kente göç hızlandırırken; mülkiyeti olan köylü ise küçük toprak sahibi zamanla mülksüzleşmiş ve kente göç etmiştir (Kan, 2014, s. 215-216).

Bu dönemde tarımsal yapılardaki uyum politikaları sonucu devletin tarıma vermiş olduğu desteklerin birden bire kesilmesi aileleri geçimini sürdürmek için yeni yollar aramaya yöneltirken kadının ev içinde ve tarlada olan iş yükü daha ağır hale gelmiştir (Yaman, 2015, s. 253).

Yaşanan tarımsal çözümlerle tarımla geçimini sağlayan birçok ailenin yoksullaşmasına ve mülksüzleşmesine sebep olmuştur. Tarım sektöründe yaşanan dönüşümler ile birlikte erkek giderek mülksüzleşmekte iken kadın zaten mülksüz olduğu için mülksüzleşme olgusu kadın için geçerli bir olgu değildir (Candan & Özalp Günel, 2013, s. 99).

Kadınlar tarımsal faaliyetlerin her alanında ana aktör iken çalıştığı topraklar kendilerinin değildir. Toplumsal normlara göre toprak erkek çocuğun hakkıdır ve mal paylaşımında kadına herhangi bir hak verilmez. Kadın kendi üstüne düşen maldan kendi isteğiyle feragat eder (Yaman, 2015, s. 255). Kadınların kendilerine ailelerinden miras kalan topraktan feragat etmelerini ya da çok düşük bedellerle vazgeçmelerinin toplumsal gerekçeleri vardır. Tarım toplumlarında kadın kendi ailesinin mirasından kendini yoksun bırakırken; evlendiğinde de aynı şey görümleri için geçerlidir. Erkek kardeşlerine karşı kendi topraklarından vazgeçen kadın; görümlerinde kendi haklarına düşen mirastan vazgeçmeleri sonucu aralarında bir denge sağlandığını düşünmektedir (Ecevit, 1994, s. 98). Toprağın asıl sahibinin erkek olduğu düşüncesi kadın için mülk sahibi olmanın gereksiz olduğu aynı zamanda evin asıl geçimini sağlayan ve üretici konumunda olan kişinin ise eş, baba ya da erkek kardeş olduğu düşüncesini benimsetmektedir.

Kadının mülk sahibi olma durumu söz konusu değilken erkeğin mülksüzleşmesi kadının çalışma biçimlerinde değişmelere sebep olmuştur. Ücretsiz aile işçisi olarak küçük meta üreticisi (KMÜ) hanelerde çalışan kadınlar mülksüzleşmenin ve erkeğin kente göçü sonrası ücretli mevsimlik işçi olarak çalışmaya başlamışlardır (Karkıner, 2012, s. 4).

Kadın emeği kırsal alanda çoğu kez hanenin yoksulluğunu en aza indirmek amacıyla karşılıksız emek olarak kullanılmaktadır. Kadın hane içinde ev işlerini yaparak, hayvan ve bahçe işleriyle ilgilenerken, ailenin ürün ihtiyacını üreterek ya da ev dışında ücretli ve güvencesiz işlerde çalışarak haneye destek olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2003; akt., Kan, 2014, s. 220). Kırsal alanda kadın ve erkek arasındaki yoksulluk durumu farklılıklar göstermekle birlikte kadın yoksul olduğu gibi erkeklere göre fırsat eşitliği, kültürel faaliyet, sosyal güvence, eğitim gibi bazı haklardan da yoksun kalmaktadır.

Giderek yoksullaşan ve kendi toprağında geçimini sağlayamayan aileler yoksulluk ağına kapılmış bu durum ise beraberinde göçü getirmiştir. Bazı aileler topluca göç ederken bazı ailelerde bu durum sadece erkeğin kente göçüyle sonuçlanmıştır. Sadece erkeğin göç ettiği durumda kırdaki tek başına kalan kadının omzuna iki kat yüklenmiştir.

Erkeğin kente göçü ile birlikte kırsalda kalan mevsimlik ücretli işçi olarak çalışan kadın işçilerin bazıları oldukları yörelerde tarım işçiliği yaparken özellikle mülksüzleşen ve yoksullaşan aileler gezici tarım işçiliğini tercih etmiştir. Mevsimlik tarım işçilerinin (MTİ) çalışma alanına baktığımızda Karadeniz, İç Anadolu, Ege, Doğu Anadolu gibi bölgelerde çalışırken; bölgelere göre çalıştıkları alanlar fındık, zeytin, pamuk, şekerpancarı, sebze ya da meyve bahçeleri gibi değişiklik göstermektedir (Kaya & Özgülner, 2015, s. 117). Çalışmamızın ana konusu mevsimlik ücretli işçiler olduğu için bu bağlamda asıl üstünde durmamız gereken nokta köyde kalan ve tarımsal faaliyete katılan ücretli MTİ'lerdir.

Tarım işçilerine yönelik olarak yasal düzenlemeler yapılmasına karşı MTİ'lerin çalışma koşullarına yönelik olarak yasal bir düzenlenmeme yapılmaması özellikle gezici tarım işçilerinin zor olan yaşam koşullarını daha çok ağırlaştırmaktadır.

Bu sebeple MTİ'lerin çalışma koşullarının yanı sıra yaşam koşulları üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Gezici tarım işçiliğinde özellikle mevsimlik tarım işçiliğinin en yoğun olduğu il olan Şanlıurfa'da MTİ'lerle yapılan görüşmeler sonucu bazı aileler birkaç yıldır evlerine dönmediklerini, zamanlarının büyük bölümünü çadırlarda ve yollarda geçirdiklerini ifade etmişlerdir (Hayata Destek İnsani Yardım Derneği, 2014, s. 17). Aynı zamanda zamanlarının büyük bölümünü farklı yörelerde, çadırlarda geçiren gezici MTİ'ler, ulaşım, barınma, su, beslenme, sağlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Karaman & Yılmaz, 2011, s. 15). MTİ'lerin tamamı çalışma ve yaşam koşullarında problemler yaşamakla birlikte yapılan araştırmalar gezici MTİ'lerin yaşam koşullarının yerel MTİ'lere göre daha zor olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'de çalışma hayatında kadınlar hak ettiği ücretin karşılığını tam anlamıyla alamamaktadır. Gerek cinsiyetçi işbölümü ve ataerki ideoloji, gerekse esnek çalışma koşullarının kadınlar için uygun iş alanı seçilmesi kadın ve erkek arasındaki ücret düzeyleri arasında farklılıklara sebep olmaktadır. Kadın emeğinin sömürüldüğü ve ücret düzeyinin en belirgin olduğu sektör ise ülkemizde tarım sektörüdür.

MTİ'lerin ücretlerinin emeklerinin karşılığı olmaması, ücreti zamanında alamama, aracılardan ücretlerinden komisyon kesme gibi sorunlarla karşı karşıya kalmış olsalar bile en büyük fark cinsiyetler arası ücret farklılığıdır. Kadın ve erkek arasındaki ücret eşitsizliğine baktığımızda cinsiyetçi işbölümünün bu eşitsizlikte yeri bulunmaktadır. Yapılan işlerin kadınların işine göre farklı ve daha ağır olması cinsiyetler arası ücret eşitsizliğini açıklamak için akla gelen ilk sebep olsada sonuçlar bu yargımızı çürütmektedir (Görücü & Akbıyık, 2010, s. 206-208).

2009 yılında Ulukan ve Ciğerci Ulukan'ın Perşembe İlçesinde gezici mevsimlik tarım işçilerine yönelik yapmış oldukları araştırmada ücret farklılıkları sadece cinsiyetler değil, farklı etnik gruplara mensup ve yabancı işgücü açısından da ücret farklılıkları olduğunu gözlemlemişlerdir. Yapılan araştırmada fındık hasat döneminde yörede çalıştırılan işçilerden yerel halka tecrübesine ve pratikliğine göre daha fazla ücret verilirken Kürt ya da Gürcü işçilere daha düşük ücretler verilmektedir (Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011, s. 173).

Sadece yılın belirli zamanlarında iş bulup çalışma imkânı olan MTİ'lerin ücret düzeylerindeki yetersizlikler onların yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmaktadır. Yılın belirli zamanı tarım işlerinde, kalan zamanlarda düşük ücret ve güvencesiz işlerde çalışan tarım işçilerinin aldığı ücretler onların yeterli beslenememelerine neden olmaktadır (Özbekmezci & Sahil, 2004, s. 262).

1980'lerden 2000'li yıllara geldiğimizde de kırsalda kadının yaşadığı sorunlardan yoksulluk başta olmak üzere birçok sorun halen devam etmektedir. Kadın emeği hala ikinci planda olarak emek piyasasına katılmakta vasıfsız, ikincil, ucuz, güvencesiz olarak değerlendirilmektedir.

Tüm bu etkenlerle birlikte kadın emeğinin görünmezliği sorunu da ortaya çıkınca bu durum kadını yoksullaştırmakta ve yoksunlaştırmaktadır. Ortaya çıkan bu yoksulluk sorununun engellenmesi için pek çok yoksullukla mücadele politikası hazırlanmakla birlikte sonuçlara bakıldığında maalesef umut verici bir durum ortaya çıkmamaktadır (Candan & Özalp Günal, 2013, s. 95).

2.3.1.4.Eğitim Sorunu

Bireylerin toplumsal değer ve bilgileri öğrenerek kendisinden sonra gelen kuşaklara aktardığı bir süreç olan eğitim, bir yandan toplumsallaşma aracı olarak işlev görürken diğer yandan bireye toplumsal ve mesleki bilgi becerileri kazandıran bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Gazioğlu, 2014, s. 99).

Eğitim kadınların işgücüne katılımlarını kolaylaştırırken aynı zamanda eğitilmiş bireyler sosyal hayata, karar alma süreçlerine, hizmet erişimlerine de daha çabuk erişebilmektedir (Kulak, 2011, s. 63). Bu sebeple Türkiye'de kadının işgücü piyasasına girmesi ve bağımsızlığını elde etmesinin en önemli yolu eğitimden geçmektedir (Önder, 2013, s. 49).

Türkiye'de kadının işgücüne katılım oranı erkeklere göre oldukça düşüktür. Bu durumun en önemli sebebi ise eğitim oranının kadınlarda daha düşük olmasıdır. Zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ilköğretimde okullaşma oranını artırıcı bir unsur olarak karşımıza çıksa da genele baktığımızda kız-erkek okullaşma oranı arasında halen oldukça önemli bir fark vardır (Önder, 2013, s. 49).

Eğitimi engelleyici köy - kent gibi coğrafi; nüfus, ataerkil aile yapısı, dil ve din ayrımı gibi sosyal birtakım unsurları olmakla birlikte bu unsurlar tarım sektöründe çalışan kadınlar için daha belirgindir (akır, 2008, s. 30).

Mevsimlik tarım işçileri ve tarım işçisi kadınlar üzerinde yapılan araştırmalarda gösteriyor ki demografik özellikleri açısından bakıldığında kadınların eğitim seviyeleri oldukça düşüktür. Hatta bazı kadınlar hiç okula gitme imkânı dahi bulamamıştır. Bunun sebebi ise kadınlar tarafından tarım işçiliğinin aslında temel bir meslek olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Yıldırac vd., 2009; akt., Güneş, 2015, s. 17).

Kadınların eğitim oranlarının düşük olmasının sebebi sadece eğitim noktasında erkeklerden geri kalmasını göstermemekte aynı zamanda bilgi, birikim, mesleki açıdan da önemli bir yoksunluk içinde olduklarını göstermektedir (Gazioğlu, 2014, s. 99).

Kırsal alana baktığımızda da kadınlar genelde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Eğitim çoğu aile de söz konusu olmamaktadır. Kadınların okumamasına ilave olarak yeni yetişen kız çocukları da okutulmamakta ev kadını olarak yetiştirilmektedir. Aile eğer tarımda kendi toprağıyla uğraşıyorsa kadınlar ve kız çocukları aile üretimine destek veren bir unsur olarak görülmekte ve kendi topraklarında alıştırılmakta, KM şeklinde devam ediyorsa kadınlar hem kendi topraklarında çalışmakta hem de yevmiyeli olarak başka topraklarda çalışmaktadır. Ataerkil yapının egemen olduğu başta kırsal alanlarda eğitim kız çocukları için oldukça önemli bir sorundur.

2017 yılı Tüik verilerine göre kadınlarda okuma yazma bilmeyen oranı olarak 1.sırada %7.48 ile Güneydoğu Bölgesi, 2. sırada %6.51 ile Kuzeydoğu Anadolu,3.sırada %6.41 ile Ortadoğu anadolu bölgesi alırken daha çok ekonomisi tarıma dayalı ve ücretsiz aile işçiliğinin yaygın olduğu bölgelerimizden biri olan Doğu Karadeniz Bölgesi %4.66 ile 4.sırada yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan kadın için ataerkil yapı, kadının ikinci plana atılması gibi durumlar hâkim olduğundan eğitim gibi imkânlardan diğer bölgelerde yaşayan kişilere göre daha sınırlıdır. Tablo 3'te Doğu Karadeniz Bölgesinde yıllar itibariyle kadın okuma yazma bilmeyen oranları verilmiştir.

Tablo 3.Doğu Karadeniz Bölgesinde Okuma-Yazma Bilmeyen Oranı(%)

Yıllar	Kadın	Erkek
2008	18.12	3.67
2010	14.48	2.88
2012	9.78	1.98
2014	9.15	1.8
2015	9.19	1.78

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistik/Eğitim İstatistikleri, Aralık 2017

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde okuma yazma bilmeyen nüfusta cinsiyetler arası ciddi farklar görülmektedir. 2015 yılı verilerine göre okuma yazma bilmeyen erkek oranı %1.78 iken bu oran kadınlarda %9.19 olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde 2008 yılında kadınlarda okuma-yazma bilmeyen oranı kadınlarda %18.12 iken erkeklerde %3.67, okuma yazma bilmeyen oranı yıllar itibariyle azalış gösterirken 2010'da %14.48 ve 2015 yılında kadın okuma yazma bilmeyen oranı %9.19 olarak gerçekleşmiştir.

Kırsal alanda kız çocuklarının okutulmaması ailelerin ekonomik durumları ve geçim düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Kız çocukları geleneksel aile yapısı sebebiyle küçük yaşta evlendirilmekte bu da onun ailede kayıp aile üyesi olarak görülmesine sebep olmakta bedenen gelişmiş olmaları onları okuldan alıkoyan sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır (Asan & Fazlıoğlu, 2012; akt., Peker & Kubar, 2012, s. 180).

Kırsal kesimde hüküm süren ataerkil zihniyet sonucu kadının eğitimi ve kendi ekonomik bağımsızlığını kazanması göz ardı edilirken kırdan kente göç süresinde bu sorun kadınlar için daha da büyük sorunlara yol açmaktadır.

Kırsalda tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan ve evin geçimini erkeğin üstlendiği bir yapıda kente göç olduğunda kadın niteliklerine uygun bir iş bulamamakta ve sahip olunan gelenekler, çocuk ve aile sorumlulukları nedeniyle kadın işgücüne dâhil olamamaktadır (Koray, 2018; akt., Karadeniz, 2011, s. 108).

Tarım kesimi dışında ücretli bir işte çalışan kadın oldukça azdır ancak bu çalışanlar içinde geleneksel roller aile fertleri tarafından beklenilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucu kadın eğitilmiş bile olsa erkek bireye başarılı kadın nedir diye sorulduğunda iyi eş, iyi anne yanıtları alınmıştır (Kuzgun & Sevim, 2004, s. 16).

Bu sebeple erkek için kadının başarılı olmasındaki etken onun eğitimli olması değil ona toplum tarafından yüklenen görevleri yerine getirmesidir.

Sonuç olarak eğitime ilişkin veriler incelendiğinde kadın erkek arasında eğitim arasında kadınların aleyhine bir eşitsizlik görülmekte; bu eşitsizlik özellikle kırsal alanda kadınların eğitime erişim imkânlarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınların ve kız çocukları ya ücretsiz aile işçisi olarak ya da düşük ücretli olarak çalışmakta onları sosyal refah düzeylerinin artırılması ancak eğitimde gelişmenin sağlanmasıyla mümkün kılınabilmektedir (Kulak, 2011, s. 63). Çünkü eğitim sadece işgücüne katılımı artırarak kadınlara sosyal refah düzeyi sağlamakla kalmıyor aynı zamanda mevcut ataerkil zihniyet yapılarını kırarak kadınların işgücüne katılımını toplum nezdinde meşru kılmaktadır (Önder, 2013, s. 49).

Kırsal bölgedeki kadınların eğitim imkânlarına erişmesi ve bu imkânlardan yararlanabilmesi onların performansını artırırken toplum nezdindeki statülerinin değişmesini de sağlayacaktır. Eğitim sayesinde bilinçlenen kadın bu sayede tarımsal yayım, tarımsal sistemlerin geliştirilmesi, toprak reformu gibi ve kırsal refah gibi alanlarda etkin rol oynayacaktır (Prakash, 2003; akt., Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 87).

2.3.1.5.Çifte Emek

Çifte emek kadının ev ve iş hayatının birbirinden ayrılamayıp iç içe geçmesi durumudur. Kadın ev içinde çocuklarına karşı annelik, eşine karşı eşlik, evin büyüklerine karşı gelinlik görevlerini yerine getirirken diğer yandan da ev dışında da ücretli veya ücretsiz olarak emeğini ortaya koyarak üretime dâhil olmaktadır.

Kadının yerinin evi olması anlayışı yüzyıllardır süregelen bir anlayış olarak kalmış, yaşamı ev işleri ve çocuk bakımı olarak sınırlandırılmıştır. Ortaya çıkan sanayileşme ve teknolojik gelişmeler kadını iş yaşamına dâhil etmeye çalışsa da toplumda hâkim olan geleneksel bakış açısı devam etmekte kadının konumu hala ucuz emek veya yardımcı aile işçisi gibi sıfatlarla anılmaktadır (Kuzgun & Sevim, 2004, s. 14-15).

Türkiye’de tarım sektöründe kadınlar yıllardır önemli bir role sahip olmakla birlikte kırdaki yapılan geleneksel tarım faaliyetlerinde kadınlara genellikle

ücret ödenmemektedir. Kadının yapmış olduğu işler iş olarak değil toplum tarafından yaşam tarzı olarak görülmektedir (Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 87).

Tarım sektöründe yaygın olan ücretsiz aile işçiliğinde kadın emeğinin karşılığını alamazken aynı zamandakendisinden beklenen ev içi sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür. Tarımda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadın gün içinde tarlada uğraşırken, eve geldiğinde sorumlulukları kaldığı yerden devam etmekte; ev işleri, yemek çocuk bakımı gibi işleri de eksiksiz olarak devam ettirmektedir.

Kırsal alanda kadınların tamamı çocuklarına kendileri bakmakta, günümüzde kentlerde mevcut olan kreş, bakıcı gibi herhangi bir ek kaynaktan destek görmemektedir. Ataerkil bir yapının sonucu olarak kişiler genellikle aile büyükleriyle kalmakta erkeğin annesi çocuk bakımında kadının annesine göre daha aktif rol almaktadır (Kulak, 2011, s. 68). Kadın ise temel faaliyet olarak tarımla uğraşan bir aile olduğu için arta kalan zamanlarda aile işlerine destek olmaktadır. Kadının ev içinde bütün işleri yapmasının yanı sıra ev dışı üretime de dâhil olması ve bunların karşılığında bir ücret almaması onun yaratılışı itibariyle duygusal, hassas, sabırlı bir varlık olarak görüldüğü için aslında onun doğasına yüklenilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Özkaplan'a göre ev içinde eşine, çocuğuna, aile büyüklerine olan bakım emeği olarak adlandırılan bu durum duygusal emek olarak karşımıza çıkar ve piyasalaşmış diğer emek kategorilerinden farklılaşır. Kadın bu işleri yaparken toplumun kendisine yüklemiş olduğu sorumluluklardan ziyade var olan sevgiden yaptığı için aslında o da bunun karşılığında herhangi bir karşılık beklememektedir (Özkaplan, 2009, s. 16-17).

Bunların doğal bir sonucu olarak özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların ev içi ve ev dışı yükleri, onlara yüklenilen sorumluluklar kenttekilere göre daha fazladır. Kadın için çalışma sadece ev ile sınırlı kalmamakta kendi toprağında da çalıştığı için çifte mesai söz konusu olmaktadır. Bir taraftan ev işleriyle uğraşırken aynı zamanda tarlada çalışan kadın için bu durum çocuklarına, eşine, en önemlisi kendine ayırdığı daha az vakit olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüklenilen sorumlulukların fazlalığı ise kadını karar alma mekanizmalarında, aile içinde söz hakkı olmada, tarım dışı istihdama katılma imkânı konusunda ise dezavantajlı duruma getirmektedir.

2.3.1.6.Sosyal Güvencesizlik

Sosyal güvencesizliğin en yoğun olduğu sektör olan tarım sektörü tüm dünya genelindeki duruma benzer olarak sosyal güvenlik sistemine entegre edilmeye çalışılan son gruptur. Bu entegrasyon sürecine dahil edilmesinin geç olması tarım sektörünün ekonomik ve teknolojik yönden gelişimini tamamlama sürecinin diğer sektörlerle kıyasla daha uzun olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple tarım sektörü çalışanlarının sosyal güvenliğinin tam anlamıyla entegre edilmesi ancak tarımın klasik üretim yöntemlerinden kurtulup teknolojik gelişmeye uyum sağladığı ölçüde mümkündür (SGK, 2013, s. 8).

Çalışma hayatında ev hizmetlerinde ve tarım sektöründe gündelik çalışanların büyük çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır (Karadeniz, 2011, s. 102). Dolayısıyla ülkemizde esnek çalışma biçiminde çalışan kadınların çoğu sosyal güvenlikten yoksundur. Kadının işgücüne katılımının en yüksek olduğu yerler ise tarım sektörü ile geçim sağlandığı için kırsal bölgelerdir (Önder, 2013, s. 48). Kırsal alanda yaşayanların tarım dışı istihdam olanakları sınırlı olması sebebiyle çalışanların büyük bir kısmı tarım dışı sektörde istihdam imkânı bulamamaktadır.

Tarım sektöründe çalışmaktan başka bir alternatifi olmayan kadınlar ücretsiz aile işçisi ya da mevsimlik işlerde yevmiyeli olarak çalışmaktadır. Erkekler için ise durum aynı olmakla bir erkeklerde kendi hesabına çalıştıkları için bu durum tarım sektöründe çalışan birçok işçinin sosyal güvenlikten yoksun olmasına sebep olmaktadır (Olhon, 2011; akt., Şahinli & Şahbaz, 2013, s. 87).

Tarım işçilerinin çalışma koşulları ve güvence kapsamı ile ilgili kanunlarda düzenleme yapılmakla birlikte var olan düzenlemeler özellikle mevsimlik yevmiyeli işçileri kanun kapsamı dışında kalmasına sebep olmuştur.

Tarım işçilerine ya da tarım işlerine kanunlarda yeterince düzenleme yapılmaması tarım sektöründe çalışan binlerce işçiyi dezavantajlı durumu düşürmektedir. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda “tarımsal iş” in tanımı yapılmakla yetinilmiş, 4857 sayılı İş Kanununda (İK) ise hangi işlerin tarımsal ve orman işleri olduğu belirtilmiştir (Demir, 2015, s. 179-180). 4857 sayılı İK’unda ise tarım işlerini 51’den daha fazla işçi çalıştıran tarım işletmeleri olarak İK kapsamına alırken getirilen bu

tanımlama mevsimlik ücretli işçileri kanun kapsamı içine dâhil olamamasına sebep olmuştur.

Sosyal güvenlik hakkı tüm çalışanlar için bir hak iken bu haktan en az yararlanan kesim tarım sektöründe çalışan işçilerdir. Mevsimlik tarım işleri özellikle yılın bir kısmını kapsamaması kişilerin gelirlerinin düzensiz ve düşük olmasına sebep olduğu için birçok işçi sağlık güvencesi ve sosyal haklardan mahrum kalmaktadırlar. 5510 sayılı kanunda süreksiz olarak tarım ve orman işleriyle ilgilenenlerin sosyal güvenlik haklarından yararlanamamaları durumu söz konusuken 25.02.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6111 sayılı yasa ile bu durumun önü açılmış tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle sigortasız çalışanlarda sosyal güvenlik haklarından yararlanmaya başlamıştır (Demir, 2015, s. 187).

Mevsimlik tarım işçileri Borçlar Kanununa (BK)'na tabi iken 4857 sayılı İK ise sadece 51 ve daha fazla işçi çalıştıran tarım işyerlerini İK kapsamına almış; niteliği gereği 30 günden az süren işler süreksiz işken, 30 günden fazla olan işler sürekli iş sayılmıştır (Tuncay, Savaş & Kılıç, 2014, s. 12). Özellikle mevsimlik tarım işçileri için tarım sektörünün niteliği itibariyle genellikle 30 günden az olması onu belirsiz bir iş yaparken iş güvencesi kapsamının dışına atmaktadır (Keskin, 2011; akt., Uzundere, 2015, s. 34-35). Bu sebeple yevmiyeli ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlarda sosyal güvencesizliğin yaygın olması sosyal güvenlik mevzuatındaki eksikliklerden dolayı kaçınılmaz bir durumdur (Karadeniz, 2011, s. 102).

Peker ve Kubar'a göre tarımda istihdam edilenlerin büyük bir çoğunluğunun sosyal güvenlik kurumuna kayıtları bulunmamaktadır. Sektörelbazlı baktığımızda da aynı şekilde kente göre kırdaki kadın ve erkekler arasında tarım sektöründe sosyal güvencesiz çalışma ortamlarının daha yaygın olduğu görülmektedir (Peker & Kubar, 2012, s. 184).

Tablo 4. İktisadi Faaliyet Kollarında Kayıtdışı İstihdam Oranı(%)

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2002	90.14	31.74	36.40	29.19	-	52.14
2003	91.15	31.55	36.43	29.00	-	51.75
2004	89.9	33.83	37.28	31.96	-	50.14
2005	88.22	34.32	38.11	32.27	-	48.17
2006	87.77	34.06	38.12	31.88	-	46.97
2007	88.14	32.34	35.51	30.63	-	45.44
2008	87.84	29.76	31.61	28.77	-	43.5
2009	85.84	30.08	33.43	28.4	-	43.84
2010	85.47	29.06	32.68	27.11	-	43.25
2011	83.85	27.76	31.5	25.71	-	42.05
2012	83.61	24.51	27.89	22.73	-	39.02
2013	83.28	22.4	25.23	20.9	-	36.75
2014	82.27	22.32	20.26	21.09	36.61	34.97
2015	81.16	21.23	19.13	20.05	35.58	33.57
2016	82.09	21.72	20.2	20.35	35.76	33.49
2017	83.33	22.1	20.03	20.95	35.80	33.97

Kaynak:TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Mart 2019

Kayıt dışı istihdam hem çalışan kişilerin güvencesizliğinin devam etmesi anlamına gelirken hem de ülke ekonomisinde ciddi zararlara neden olmaktadır. Tablo 4'ü incelediğimizde tarım, kayıt dışı çalışmanın en yaygın olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. 2002 yılında kayıtdışı istihdam oranı hizmetler sektöründe %29.19 iken bu oran tarım sektöründe yaklaşık 3 katı olarak %90.14'tür. Tarımdaki kayıt dışı istihdam oranı 2007 yılında %88.14 düzeyinde gerçekleşmiş, bu oran yıllar itibari ile azalarak 2012 yılında %83.28 oranında gerçekleşirken 2017 yılına geldiğimizde %83.33 olmuştur. Geride kalan 15 yıllık sürece baktığımızda ise tarım sektöründe yaklaşık %6 gibi bir azalma meydana gelmiştir.

Kayıt dışı çalışmanın en fazla tarım sektöründe olması ve tarım sektöründe en fazla istihdamın kadın ağırlıklı olmasının sonucu olarak sosyal güvencesizlikten etkilenen kesimin başrolünde ise kadınlar olmaktadır.

Tablo 5. Tarım Sektöründe SGK'ya Kayıtlı Olmayanların Oranı(%)

YILLAR	TOPLAM	KADIN	ERKEK
2014	82.3	94.4	71.8
2015	81.2	94	70.2
2016	82.1	94.3	72.2
2017	83	94.2	74
2018	82.7	90.9	76.2

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Nisan 2019

Grafikte de görüldüğü gibi tarımda istihdam edilen kadınların Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) kayıtlılık durumunda yıllar itibariyle dalgalanmalar yaşamıştır. Tarım sektöründe çalışan kişilerin SGK'ya kayıtlılık durumuna baktığımızda kadın erkek arasında kadın aleyhine fark gözükmemektedir. 2014 yılında SGK'ya kayıtlı olmayan kadın oranı %94.4 oranında gerçekleşirken, bu oran 2016 yılında %94.3, 2018 yılında %90.9 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında kadın erkek arasındaki SGK'ya kayıtlı olmayanların farkı %8'dir.

İşçilerin kendi primlerini ödeyerek sigorta kapsamı içine girmeleri mümkün olmakla birlikte tarımdan elde edilen gelirle birlikte düşünüldüğünde gerçekçi bir uygulama değildir. Zira tarımdan geçim kaynağı sürelerinin kısıtlı olması ve bunun sonucunda kişilerin geçimlerini ancak sağlamaları sigorta için ekstra harcama yapmalarını imkânsız kılmaktadır (Uzundere, 2015, s. 34-35).

Tarım sektöründe sosyal güvence anlamında kadınların dezavantajlı kesimler olduğundan bahsettik. Özellikle mevsimlik tarım işçileri açısından baktığımızda güvence kapsamlarının kanun kapsamı dışında olması mevsimlik tarım işçilerinin kendilerini güvensiz ve geleceğe karşı umutsuz hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durumun kanunlarda yapılacak olası bir değişikliklerle tarım sektöründe çalışanlar lehine değişmesi hem kadınların sosyal refah ve umudunu artıracak hem de kayıt dışılık azalarak ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi artacaktır.

Sonuç olarak Türkiye ekonomisi açısından tarım sektörü 1929 Ekonomik buhranı başta olmak üzere ülkede uygulanan politikalardan ve ekonomik krizlerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmiştir.1980'lere kadar devlet destekli tarım politikalarının yerini bu yıldan sonra neoliberal politikalara devretmesi tarımla geçimini sağlayan birçok aile için tarım sektörünün gelir getirici özelliğini kaybetmesine sebep olmuştur. Uygulanan politikalar başta

tarımsal faaliyetlerde en büyük rolü üstlenen kadın emeğini derinden etkilemiştir. Daha önceden ücretsiz aile işçisi olarak kendi hesabına çalışan birçok kadın ücretli emeğe dönüşmüştür. Tarımın gelir getirici özelliğini kaybetmesi ailelerin yoksullaşmasına, mülksüzleşmesine ve dolayısıyla göç faktörüne sebep olmuştur. Kırsal alanda kadının konumuna bakacak olursak ev-iş unsurunun zaman ve mekân açısından ayrılmaması kadının omuzundaki yükü artırırken, karşılaşmış olduğu ataerkil aile yapısı, toplumsal cinsiyetçi işbölümü, tarım işlerinin ev işlerinin uzantısı olarak görülmesi emeğinin değersiz görünmesine sebep olmaktadır. Kadın erkek arasındaki fırsat eşitsizliği ve kadının ezilmişliğinin önüne geçebilmenin tek yolu, kendi özgürlüklerinin ve güçlerinin farkına vararak, ataerkil yapıya karşı koyarak gerçekleşebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FINDIK ÜRETİMİNDE KADIN EMEĞİ: FATSA'DA BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümde Karadeniz Bölgesinde önemli bir geçim kaynağı olan fındık üretimi üzerinden tarımsal üretimde kadın emeği ortaya konulacaktır. Bu amaçla ilk olarak fındık üretiminin Dünya ve Türkiye'deki boyutları ve ekonomideki yeri anlatılacaktır. Ardından araştırma evreni olan Ordu ili özelinde fındık üretimi ve emek yapısı aktarılacaktır. Son olarak alan araştırmasının gerçekleştirildiği Ordu ili Fatsa ilçesine ait iki farklı köyden 20'şer yevmiyeli kadın işçiyle derinlemesine görüşmelerin bulgu ve sonuçları paylaşılacaktır.

3.1. DÜNYA FINDIK ÜRETİMİ

Fındık bademden sonra Dünyada yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu bir meyvedir (Fındık Sektör Raporu, 2018, s. 4). Fındık yetiştiriciliğini dünya ülkeleri içindeki en büyük payını Türkiye oluşturmakla birlikte olmak İtalya, A.B.D., Azerbaycan gibi ülkelerde de fındık üretimi yapılmaktadır.

Ülkemiz ekonomisinde fındık üretimi oldukça önemli bir yere sahiptir. Fındığın yetiştirme bölgesi yayılış alanı olarak Karadeniz kıyılarında görülmektedir. Sahil kısmında Ordu ve Giresun başta olmak üzere Trabzon, Samsun, Sakarya, Düzce illerinde de fındık tarımı yapılmaktadır.

Tablo 6. Dünya Fındık Üretimi (Bin Ton)

ÜLKELER	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
TÜRKİYE	600.000	430.000	660.000	549.000	412.000	646.000	420.000	675.000
İTALYA	107.000	140.000	84.000	132.000	100.000	125.000	130.000	100.000
ABD	24.500	35.000	32.000	35.000	36.300	43.500	32.000	34.000
AZERBAYCAN	39.000	55.000	40.000	30.000	25.000	50.000	35.000	45.000
GÜRCİSTAN	40.000	30.000	28.000	35.000	35.000	40.000	40.000	60.000
İSPANYA	20.000	22.000	16.000	19.500	19.500	20.000	21.000	19.000
DİĞER	27.000	27.000	25.000	25.000	25.000	45.000	42.000	44.500
TOPLAM	857.500	739.000	885.000	825.500	660.773	969.500	720.000	997.500

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (KGM), Fındık Raporu, 2018, s. 4

Tablo 6 incelendiğinde Dünya genelinde 2017-2018 döneminde 997.500 ton fındık üretimi yapılmıştır. Bu üretimin en fazla gerçekleştirildiği ülke ise 675.000 ton ile Türkiye'dir. Dünya'nın fındık üretimi için gerekli uygun hava

koşullarına sahip bir kaç ülkesinden biri olan Türkiye, toplam Dünya fındık üretiminin % 75'ini, ihracatının ise % 70-75'ini gerçekleştirmektedir. Bu üretimi Türkiye'den sonra İtalya, Gürcistan ve Azerbaycan takip etmektedir. Dünya fındık üretimi yıllar itibariyle değişiklik göstermekle birlikte Tablo 6'yabakıldığında Gürcistan, Azerbaycan ve ABD'nin fındık üretimindeki artışların önemli düzeyde gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 7.Dünya Fındık Dikim Alanları(Hektar)

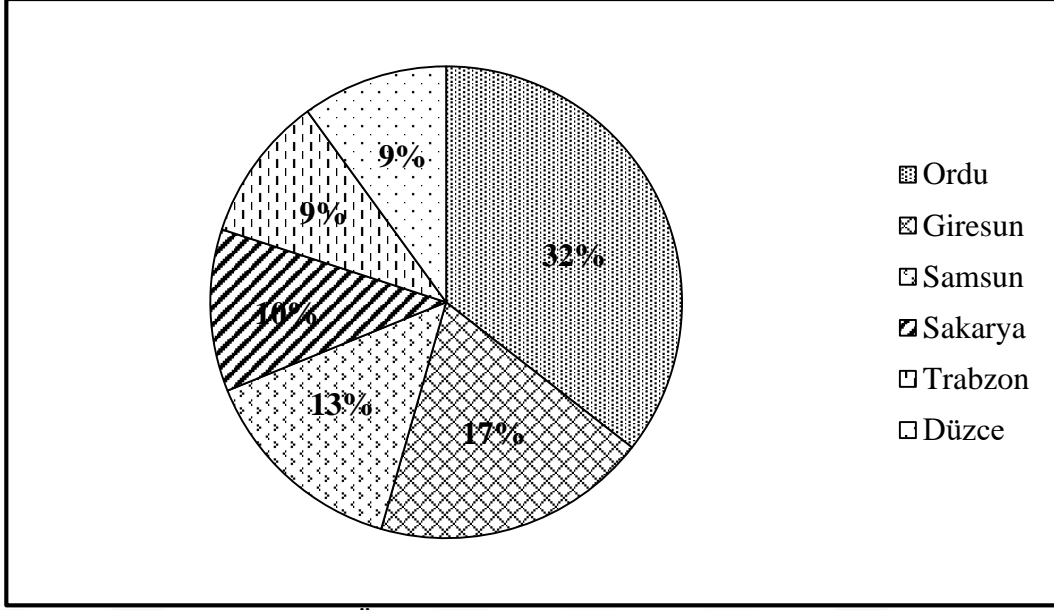
ÜLKELER	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
TÜRKİYE	667.865	696.964	701.407	702.144	701.141	702.627	705.445	705.500
İTALYA	55.904	70.492	57.992	71.459	72.125	72.214	75.050	74.000
AZERBAYCAN	22.691	23.242	23.768	24.822	25.207	27.322	31.821	29.000
GÜRCİSTAN	15.980	17.345	13.883	22.397	19.141	20.066	16.833	26.000
İRAN	19.133	16.610	13.614	20.416	20.631	37.431	17.899	25.000
ABD	11.736	11.534	11.736	12.141	12.141	13.759	14.973	20.000
İSPANYA	13.803	14.067	13.912	13.800	13.591	13.301	14.197	15.000
ŞİLE	4.199	7.544	8.687	8.712	8.686	8.712	13.109	14.750
ÇİN	10.648	11.000	11.500	11.500	11.955	12.366	12.903	12.200
DİĞER	31.589	41.193	43.858	45.577	46.612	47.348	53.846	25.500
TOPLAM	842.911	891.466	880.190	912.776	910.610	934.089	930.090	946.950

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (KGM), Fındık Raporu, 2018, s. 5

Tablo 7'yi incelediğimizde 2017 yılında dünya genelinde toplam 946.950 hektarlık fındık dikim alanı bulunmaktadır. Dünya genelindeki toplam fındık hektarının önemli bir bölümü ülkemizedir. Türkiye'de 2010 yılında 667.865 hektar olan fındık dikim alanı yıllar itibariyle artışlar göstererek 2017 yılında 705.500 hektar olarak gerçekleşmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye Dünya genelinin ortalama %75'lik fındık dikim alanına ev sahiptir.

3.1.1.Türkiye'de Fındık Üretimi

Fındık özellikle Karadeniz sahillerinde yoğun bir alanda bulunmaktadır. Fındık bahçelerinin yayılış alanı Batı Karadeniz'de Zonguldak'tan başlayarak Doğu Karadeniz'e doğru neredeyse Gürcistan sınırına kadar uzanmaktadır (<http://www.fatsatb.org.tr/findik/turkiye-ve-findik.html>).

Şekil 1. Türkiye’de Fındık Üretim Alanları

Kaynak: Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (KGM), Fındık Raporu, 2018, s. 10

Türkiye’de yaklaşık 33 ilimizde fındık üretimi yapılmakla birlikte bu üretimin ton ve hektar olarak en fazla olduğu ilimiz Ordu’dur. 2017 yılında fındık dikim alanlarının % 32’si Ordu ilinde iken bu sıralamayı % 17 ile Giresun, % 13 ile Samsun, % 10 ile Sakarya, % 9 ile ise Trabzon ve Düzce illerimiz takip etmektedir (KGM, 2018, s. 10).

Ülkemizde fındık üretiminin yapıldığı iki standart bölge olmak üzere toplamda üç bölge vardır.

- 1- **I.Standart Bölge:** Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin
- 2- **II.Standart Bölge:** Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Sakarya ve Kocaeli’dir (Kahraman, 2016, s. 1).
- 3- **Çerezlik Bölge:** İstanbul ve Bursa’nın da içinde bulunduğu yaklaşık 25 ilimizi kapsamaktadır (KGM, 2018, s. 10).

Asıl yetişme alanı Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi olan fındığın bu bölge dışına çıkmasında arazinin engebeliğinin öneminin olması, devletin getirdiği taban fiyat uygulamasının fındık tarımına olan ilginin artmasından kaynaklandığını söylemek yanlış bir yargı olmaz. Fındık yetiştirme alanı bu sebeple Ordu, Trabzon, Giresun gibi 1.standart bölgelerin dışındaki illere de kayarak Samsun, Düzce, Kocaeli gibi illerimizde alternatif tarım olarak sebze ve meyveciliğin yanı sıra yapılmaktadır.

Fındığın hasat dönemi fındık alanının ortalama yükseltisine göre değişmektedir. Özellikle Ağustos başı ve sonu arasında olan hasat dönemi bazı yörelerde Eylül ayına da sarkabilmektedir. Bahçelerden toplanan fındıklar arazi yapısının durumu elverişliyse aynı gün değilse birkaç gün içinde harmana getirilir. Harmana getirilen fındıklar 10-15 cm kalınlığında beton bir zemine ya da elverişli olan bir alana serilir. Serilen bu fındıklar, fındığın zuluflarının rengi yeşilden kahverengiye dönene kadar kurutulur. Bu kurutma işleminden sonra fındıklar patoz denilen fındığı zuluftan ayıklamaya yarayan makinenin içine verilerek ayrılır. Patoza verilen fındıklar çok ince bir halde güneşte tekrar kurumaya bırakılır. Zahmetli ve uzun bir zamana ihtiyacı olan fındık kurutma işlemi havalarda elverişli olursa ortalama 15-20 günü bulabilmektedir.

1950'li yıllarda tarımda yaşanan makineleşme süreci ile birlikte işgücüne duyulan ihtiyaç azalmış ve köylerde geçimini tarımdan sağlayanların büyük bir kısmı kentlere göç etmeye başlamıştır. Ancak tarımda makineleşme her alanda gerçekleşmemiş, arazi yapılarının Karadeniz gibi engebeli olduğu bölgelerde emek yoğun tarımsal üretim devam etmiştir. Halen ihtiyaç duyulan emek yoğun üretimin en önemli aktörleri ise kadınlardır.

Fındık tarımı ürünün yetiştirilmesi açısından özel toprak veya arazi yapısı istememekle birlikte fındığın dikilmesinden, yetiştirilmesine, hasatına kadar emeğin yoğun olarak kullanıldığı bir tarım faaliyetidir. Fındıkta kullanılan emek türlerinin görülme alanları budama, çapalama, ilaçlama, gübreleme gibi bakım alanı, hasat ve harmanlama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakım emeği ürün veriminin yüksek olmasına sebep olan bir etken iken her çiftçinin uyguladığı bir faaliyet değildir. Ancak hasat ve harmanlama süreçleri fındık tarımında zorunlu olarak uygulanan süreçlerdir (Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011, s. 169). Fındık tarımında emek yoğun faaliyetler olduğu için bu süreçte emeğinden en fazla yararlanan kadınlar olmuştur. Kadın emeği ürünün gübrelemesine, ilaçlamasına, hasat ve harman döneminin her aşamasında aktif rol oynamaktadır. Bu süreçte kadınlar hem ücretsiz aile işçisi olarak hem de ücretli işçi olarak tarımsal üretime katılmaktadırlar.

3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın temel amacı Türkiye için önemli bir tarımsal ürün olan fındık üretiminde kullanılan kadın emeğini görünür kılınmasına yönelik çalışmalara katkıda bulunmaktır. Kadın emeğinin görünmezliği tarımsal üretimde daha nettir. Kadın emeğinin görünmezliği kayıtdışı ve güvencesiz olmaları ve yapılan işlerin büyük çoğunluğunun ev işlerinin uzantısı olarak görülüp değersizleşmesiyle ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan ilgili literatürde incelendiğinde özellikle tarım sektöründe kadın emeğine yönelik araştırmaların sınırlı olmakla birlikte son yıllarda arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda ilgili literatürdeki boşlukta dikkate alınarak fındık üretiminin yoğun olduğu Ordu ili Fatsa ilçesinde iki köyde yevmiyeli işçi olarak çalışan kadınların yaşam ve çalışma koşullarının ortaya konduğu bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

1980 sonrası tarımsal yapılarıdaki çözülme küçük üreticiliğin yavaş yavaş tasfiye olmasına sebep olurken bu süreçte erkekler kente göç etmiş, kırdan kalan kadınlar ise ailenin tarımsal işlerinde daha yoğun çalışmakla birlikte azalan gelire karşılık ücretli işçi olarak tarım ve tarım dışı işlerde de çalışmaya başlamışlardır.

Ücretli mevsimlik işçilik üzerine yapılan araştırmalar son dönemde sayısal olarak artmaya başlamıştır. Türkiye’de mevsimlik tarım işçiliğinin yaygınlaşması, yerli ve yabancı işgücünün bu alanda çalışmasıyla meselenin daha görünür olması akademik ilgiyi artırmaktadır. Farklı etnik grupların tarımsal üretimde karşılaşması gerilimler ve rekabet içeren yeni bir yapı oluşturmaktadır. Diğer yandan mevsimlik tarım işçiliğinde kadın emeği üzerine yapılan araştırmaların farklı etnik kökenden göç eden ve literatürde gezici mevsimlik olarak tanımlanan işçiler üzerine olduğu gözlemlenmiştir. Fındık tarımında mevsimlik işçilere yönelik olarak yapılan araştırmalardan bazıları Ulukan ve Cığerci Ulukan’ın(2009) Ordu’nun Perşembe ilçesinde, Çınar ve Lordoğlu’nun (2010) ve Yıldırım’ın (2012) Sakarya ilinde, Kablay’ın (2013-2015) Ordu ve Giresun illerinde yapmış olduğu çalışmalardır. Ulukan ve Cığerci Ulukan’a ait alan araştırması Gürcü ve Kürt işçiler, Çınar ve Lordoğlu’nun yapmış olduğu araştırma Doğu illerinden geçici olarak göç eden işçileri, Yıldırım’ın yapmış olduğu alan araştırması mevsimlik Kürt işçileri, Kablay’ın yapmış olduğu araştırma Ordu-Giresun illerinde fındık tarımında çalışan mevsimlik işlerde çalışan işçilerin yaşam koşullarını kapsamaktadır. Bunun yanında Kablay’ın (2013, 2015) Giresun

ve Ordu illerinde fındıkta tarımında çocuk işçilerin, yaşam koşulları, konaklama, eğitim, sağlık gibi sorunları, çocuk işçilerin gelecekle ilgili beklentileri gibi tartışma noktaları üzerinden yapılan ve Uzun'un (2015) Akçakoca'da Kürt işçilerle yapmış olduğu çalışmaları alanla ilgili ayrıntılı bir bilgi üretimi sağlamıştır.

Bu çalışmalar farklı boyutlarıyla fındık tarımında işçilik meselesini ele almakta birlikte çalışmalarda daha çok gezici tarım işçileri ele alınmıştır. Bu bağlamda araştırmamız literatürde daha çok araştırılan mevsimlik gezici işçiler yerine genellikle göz ardı edilen bölgede bulunan yerli ve yevmiyeli kadın işçiler üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple kadınların fındık tarımında görünmez emek oluşu sebep ve etkileriyle birlikte ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında Ordu ili Fatsa ilçesinde fındıkta kadın emeğinin boyutu, kadın işçilerin bu alandaki payı ve ücret, mülkiyet yapısı, çalışma ve yaşam koşulları, kadınların özerklik dereceleri ve gelecek kurguları incelenmiştir.

3.3. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Araştırma için Fatsa ilçesinde farklı iki bölgeden rastgele seçilen 20'şer kadın tarım işçisiyle, yarı yapılandırılmış soru formu çerçevesinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde kadınları sosyolojik özellikleri çalışmaya başlama nedenleri, çalışma koşulları birikim düzeyleri, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Araştırmamızda Yenidoğan ve Uzundere köylerinin araştırma evreni olarak seçilmesinin sebebi köylerin iki farklı ekseninde toplumsal yapıyı temsil etmesidir. Bu bağlamda toplumda egemen olan yapı araştırmamızın temel amacı olan kırsal kesimdeki kadınların toplum içindeki konumunun ve görünmezliğinin nasıl belirlendiğini ortaya koymakta yardımcı olmaktadır. Köy muhtarları ile yapılan görüşmelere göre Yenidoğan köyünde 2019 Haziran ayındaki verilere göre 60 hane olup bu hanelerde 380 kişi var iken, Uzundere köyünde 450 olup bu hanelerde 1050 kişi yaşamaktadır.

Toplumda egemen olan yapının görüşü kadının toplum içindeki konumunu ya da görünmezliğinin belirleyici bir unsurdur. Seçmiş olduğumuz Yenidoğan köyü daha muhafazakâr, dışa kapalı, şehirle arasındaki bağın daha sınırlı, toprak bölünmesinin daha az olduğu bir köydür. Dolayısıyla kente göç kadın açısından

sınırlı ve ekonomik zorunluluklardan daha çok çocukların eğitimi gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Yenidoğan Köyünün Uzundere Köyüne göre şehir merkezine uzak oluşu sosyal yapılardaki değişimlerin birden değil yavaş yavaş gerçekleşmesine sebep olmaktadır.

Seçilen diğer bir köy olan Uzundere köyü ise Fatsa şehir merkezine daha yakın, haberleşme ve iletişim ağının daha kolay olduğu bir köydür. Dolayısıyla Yenidoğan köyüne göre merkezle daha iç içe olma imkânı bulunan Uzundere köyü, sosyal yapıdaki değişimlerden daha kolay etkilenmekte, değişime daha çabuk adapte olabilmektedir. Bu değişim ve kentle iç içe olma durumu kadına bakış açısını da kadının bakış açısını da daha modern hale getirerek toplum içindeki konumunu da belirlemektedir.

İki farklı köyün seçilmesinin sebebi köy karşılaştırmalarına yönelik çalışmaların az olmasıdır. Bu çalışmalardan biri Sadık Boran'ın (1943-1945) Manisa'da ova ve dağ köylerine yönelik olarak yapılan çalışması iken bir diğeri Kıray'ın (1943-1945) Adana'nın köylerinde yaptığı 4 farklı köyün monografik olarak karşılaştırmasıdır.

Alan araştırmasının örnekleme olarak seçilen işçilerin yönteminde gerçekçi sonuçlar çıkarabilmek adına rastgele örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Alan araştırmasının örneklemini oluşturan kişileri seçerken herhangi bir bağlantıya gerek duyulmadan çalışma yaptığımız Yenidoğan ve Uzundere Köylerinde aracısız olarak görüşme fırsatı elde edilmiştir. Örnekleme seçiminde hiçbir ön koşul olmayıp sadece ücretli mevsimlik işçi olarak çalışıyor olmaları esas alınmıştır.

Karadeniz Bölgesi Türkiye'nin dışarı göç veren bölgelerinden biridir ve ekonomisi genel olarak fındık, çay gibi tarımsal yapıya dayanmaktadır. Karadeniz Bölgesinde fındık tarımında kış ayları bölgedekiler için işsizliği ifade ederken, Ağustos ve Eylül aylarında çalışma en yüksek düzeye ulaşmaktadır. Bölge içinde de hem ekonomik açıdan hem de gelişmişlik açısından farklılıklar bulunmaktadır. Orta Karadeniz Bölgesinde hâkim olan fındık tarımı neticesinde genel hüküm süren eşitsizlik kadınların çalışması açısından da karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki kadınların genel olarak eğitim seviyeleri düşüktür. Bölgedeki eğitim

seviyesinin düşük olması, kadının ve emeğinin ikincil planda olmasına, kadının aile ve çocuk üzerinden toplumsal yapı içerisinde var olmasına neden olmaktadır.

Ayrıca bölgede iş alanlarının özellikle kadınlar açısından dar olması, kadınların ücretsiz aile işçisi ya da kayıt dışı olarak çalışması mevsimlik işgücünü ortaya çıkarmıştır. Tüm bu tartışmalar çerçevesinde araştırmamızda şu alt amaçlar gözetilmeye çalışılmıştır:

- Yevmiyeli çalışan kadınların ve görünmeyen niteliğinin ortaya konulması
- Kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı fındık üretiminde yevmiyeli çalışma ve yaşam koşullarının belirlenmesi
- Yevmiyeli çalışan kadınların sosyal güvenlik ve iş güvencesi bakımından durumlarının tespiti
- Emek piyasasına katılan yevmiyeli kadın işçilerin özerklik kazanma/kazanamama nedenleri ve hane içi ilişkilerin analizi

3.4.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızda öncelikle ikincil kaynak araştırması dahilinde kitaplar, süreli yayınlar, tezler, istatistikler incelenmiş, konuyla ilgili literatür taranmış ve bu çalışmalar analiz edilmiştir. Elde edilen bilgiler ışığında araştırmanın teorik çerçevesi oluşturulmuştur.

Yapılan araştırma Türkiye’de 1980 sonrası tarımsal çözülme sonucu artan bir emek türü olan mevsimlik ücretli işçiliği açıklamayı amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamının tamamını kadınlar oluşturmuştur. Araştırmanın örnekleme Ordu’nun Fatsa İlçesine bağlı iki farklı köy olan Yenidoğan ve Uzundere köylerine ait ücretli mevsimlik işçilerden oluşan 2017 Ağustos ayında yapılan alan araştırmasına dayanmaktadır.

Yenidoğan köyü Kösebucağı beldesine bağlı iken; Uzundere köyü Ilıca beldesine bağlıdır. Görsel 1’de Fatsa belde ve köylerini gösteren haritada her iki köyün bağlı olduğu beldelerin konumları verilmiştir.

Görsel 1: Fatsa Köyleri Haritası

Kaynak: Fatsa Belediyesi, Ocak 2019

Araştırmamızın birincil kaynakları ise araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme soruları çerçevesinde Ordu'nun Fatsa İlçesine bağlı iki farklı köy olan Yenidoğan ve Uzundere köylerinde yevmiyeli mevsimlik kadın işçilere uygulanmasından elde edilmiştir. Çalışmada araştırmanın amacına uygun Ordu ili Fatsa ilçesinde yevmiyeli işgücünün yoğun olarak kullanıldığı iki bölge seçilmiş olup; iki farklı bölgeden, tarafsız olarak seçilen 20'şer kadın çalışan ile yarı yapılandırılmış soru formları çerçevesinde derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Alan çalışmasına inilerek ve katılımcı bir yöntemle çalışma gerçekleştirilmiştir

Türkiye'de 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 Sayılı kanun ile sınırları il mülki sınırları ile eşitlenen birçok il büyükşehir olarak büyükşehir sayısı 30'a yükselirken Ordu ilinin büyükşehir olması 2014 yılında gerçekleşmiştir. Yeni düzenlemelerle birlikte il özel idareleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılırken;2014 yılında köylerin kuruluş biçiminde değişiklik olmuştur. Bu değişiklikle birlikte köyler mahalleye beldeler de beldenin adıyla köyler gibi ilçeye bağlı mahallelere dönüştürülmüştür (Koç & Demirkaya, 2017, s. 124). Dolayısıyla yeni çıkan kanunla birlikte günümüzde köyler yerine artık mahalleler vardır. Ancak araştırmamız çerçevesinde tercih ettiğimiz kavram mahalle değil köy kavramıdır.

Yapılan alan araştırmasında tercih ettiğimiz görüşme biçimi daha objektif ve gerçekçi sonuçlar vermesi adına derinlemesine görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Alan araştırması çerçevesinde iki farklı köyde toplamda 40 kadın ile birlikte derinlemesine görüşme yapılmış katılımcılara, demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 5 soru, hane halkı ile ilgili 9 soru, iş ve çalışma koşulları ile ilgili 27 soru, toplumsal cinsiyet ile ilgili 15 soru olmak üzere toplamda 56¹ soru yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen soruların oluşturulurken temel amaç kadınların aile içindeki mevcut konumunu ortaya çıkarmak, yevmiyeli işçi olarak çalışırken aile içinde konumunda değişiklik olup olmadığını araştırmak, bahçedeki çalışma ve yaşam koşullarını ortaya koymaktır. Sorulan sorular ve aldığımız cevaplar aynı zamanda kadının mülksüzleşme ya da yoksullaşma olgularına da cevap bulmamızı kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur. İşçi gruplarıyla görüşmeler sağlanırken herhangi bir aracıya gerek duyulmadan direkt seçilen işçilerle görüşme imkânı elde edilmiştir. Bu süreçte işverenlere çok fazla gerek duyulmamasının sebebi çoğu görüşmenin akşam iş bitimi evlerinde ya da öğle yemek aralarında yapılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Görüşmeler yapılırken kadınların sorulara cevap vermesinde herhangi bir sorunla karşılaşılmamış olup; görüşmeler tahmin edildiğinden daha uzun sürede gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler esasında örneklemin kadın olması ve yerel halktan oluşan yevmiyeli işçi olarak çalışması esas alınmıştır. Örnekleme yöneltilen sorular oluşturulurken kadın işçilerin demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmış bu bağlamda, gelir durumları, yevmiyeli işçi olarak çalışmaya iten sebepler ve çalışırken karşılaştıkları problemler ya da memnuniyet durumları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kadının aile içindeki konumunu değerlendirmeye yönelik olarak yevmiyeli işçiliğin kadının aile içindeki rolünü değiştirip değiştirmediği, geliri hakkında söz sahibi olup olmadığı, gelecekle ilgili beklentileri ile ilgili ne düşündüğünün cevabını almaya yönelik sorular sorulmuştur.

Kadınlara yöneltilen sorular karşısında kadınlar çekimser davranmayıp sorulan sorular karşısında sorunlarını da dile getirme fırsatı bulmuşlardır. Yapılan görüşmelerin bazıları tek tek olmakla birlikte bazı görüşmeciler bir grup halinde buldukları ortamda teker teker cevap verme şeklinde de gerçekleştiği olmuştur.

¹ Bkz. Ek – 1

Tek tek yapılan görüşmelerde ağırlıklı olarak kişilerin sanki basmakalıp cevapları bir anket cevaplıymuş gibi verme zorunluluğu hissinden dolayı grup görüşmeleri daha uzun ve sohbet havasında gerçekleşmiştir. Kişilerin evinde gerçekleştirilen görüşmeler daha uzun ve derinlemesine iken bahçede gerçekleştirilen görüşmeler daha kısa ve direkt sorulan soruları cevaplamaya yönelik olmuştur. Çalışmaya 20.06.2017 tarihinde başlanmış olup 01.09.2017 tarihine kadar literatür tarama, kaynak tarama, kaynak toplama için zaman ayrılmıştır. Fındık üretiminin Ağustos ayında olması sebebi ile 02.08.2017 ve 30.08.2017 tarihleri arasında ise alan araştırması yapmak bir ay süre belirlenmiştir.

3.4.1.Ordu İlinin ve Fatsa İlçesinin Özellikleri

Ordu ili kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Sivas ve Tokat, batısında Samsun, doğusunda Giresun illeriyle çevrili Orta Karadeniz Bölgesinde olan bir ilimizdir. İlin genel yapısı zamanla değişikliğe uğramakla birlikte nüfus olarak sayısı artan bölgeleri daha sonra ilçe yapılmıştır. Bugün ilin merkez ilçeye birlikte 19 ilçesi, 67 beldesi ve 509 tane köyü bulunmaktadır (Demir, 2001, s. 38).

Ordu ili bugün tarım, yaylacılık, turizm gibi faaliyetleri bünyesinde barındıran ve giderek her alanda gelişme gösteren illerimizden birisidir. İlde sanayi sektörü fazla gelişmemiş olmakla birlikte ağırlıklı olarak tarım sektörü gelişmiştir. Yöreyle yapılan eğitim ve turizmle ilgili yatırımların artması Ordu'nun giderek Türkiye'de tanınırlığının artmasındaki en büyük sebeplerden birisidir.

Türkiye'de fındık dikimi ve yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı bölge olarak Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi gelmektedir. Birinci standart bölge içinde yer alan Ordu ili ise fındık ekim dikiminin Türkiye'de en fazla yapıldığı ildir. Ordu ilinde mısır, kivi gibi diğer tarım ürünleri üretiliyor olsa da ilin temel geçim kaynağı ağırlıklı olarak fındıktır.

Fındık üretiminde ve veriminde yıllar itibariyle dalgalanmalar mevcuttur. 2014 yılında dona bağlı olarak Ordu'da 84.874 ton fındık üretimi yapılırken, bu oran sırasıyla 2015 yılında 200.938 ton, 2016 yılında 93.030 ton, 2017 yılında ise 213.572 ton olarak gerçekleşmiştir. İklim şartlarında don ve kuraklık gibi olumsuz durumlar fındığın yıllar itibariyle üretimini değiştirmektedir. Aynı zamanda insandan kaynaklı olarak fındığın seçimi, dikimi gibi etkenler fındık verimini

dalgalandırırken ilaçlama ya da gübrelemenin bilinçsiz ya da hiç yapılmaması dekar başına alınan verimide değiştirmektedir (<http://www.zmo.org.tr>).

Fatsa tarihine bakacak olursak 1876 yılında kurulmuş 114940 nüfusa sahip Ordu ilinin ekonomik, coğrafi ve kültürel anlamda en gelişmiş ilçelerinden biridir (<http://www.ordukulturturizm.gov.tr>). İlçenin Doğusunda Perşembe, Batısında Ünye, Güneyinde Korgan, Çamaş, Çatalpınar ve Kumru İlçeleri Kuzeyinde ise Karadeniz yer almakta ve arazi yapısı dağlık ve engebelidir. İlçenin ekonomik yapısı tarım ve balıkçılığa dayalıdır. Yetiştirilen tarımsal ürünlerin başında fındık, mısır gelmektedir. Son yıllarda fındık fiyatlarındaki düşüşler arazinin ve toprak yapısının elverişliliğinden dolayı birçok çiftçinin fındık bahçelerinin bir kısmını kivi yetiştiriciliği ile değerlendirmelerine sebep olmuştur. Sebze ve meyvecilik de yapılmakta olup elma ve armut yetiştirilir. Son yıllarda seracılık, kültür mantarcılığı da gelişme göstermiştir. Hayvancılıkta büyük ve küçükbaş hayvan besiciliği, kümeshayvancılığı ve arıcılık yapılmaktadır. Balıkçılık ilçenin ekonomisinde en önemli yeri tutmaktadır. Bunun yanı sıra fındık kırma atölyeleri ilçe halkının istihdam edilebilirliği için kolaylaştırıcı alanlardır.

Bölgede temel geçim kaynağının fındık olması özellikle hasat döneminde işçiye duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Yöre halkı işgücü talebini kendi halkı arasından tercih edebildiği gibi dışarıdan gelen gezici mevsimlik işçilerle de karşılayabilir. Bu sebeple yöreye özellikle Temmuz-Eylül arası dönemlerde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden yüksek oranda fındık hasatı için göç gerçekleşmektedir. Mevcut işgücü ihtiyacı gezici ya da yöre halkından tercih edilebildiği gibi tezin alan çalışmasında incelenilen ve ele alınan örneklem modeli yöre halkından oluşan yevmiyeli kadın işçiler olmuştur. Fındık tarımı Fatsa'nın her köyünde yapılmakla birlikte araştırma noktasında tezin sorununa daha kolay cevaplar bulunabilmesi adına ilçeye ait Yenidoğan ve Uzundere köylerinde çalışan yevmiyeli kadın işçiler değerlendirilmiştir.

3.4.2. Araştırmada Kullanılan Kavram Tanımları

Araştırmamız kapsamında konuyu daha derinlemesine inceleyebilmek için bir takım kavramlara açıklık getirilecektir. Bu kapsamda tarım işçilerini yevmiyeli, imece, götürü usul, ücretsiz aile işçisi kavramları çerçevesinde değerlendirirken aynı şekilde tarım işçilerini dönemsel olarak sürekli, geçici,

mevsimlik işçiler olarak sınıflandırılacaktır. Bu bağlamda daha çok ücretli emek olarak görülen mevsimlik tarım işçisi, yevmiyeli işçi, götürü usul ve gibi kavramlarla birlikte ücret karşılığı olmayan imece usulü ve ücretsiz aile işçisi gibi kavramlar değerlendirilecektir. Bu tanımlamaları kullanırken karşımıza çıkan mevsimlik göç, yoksulluk gibi yeni olgular da incelenecektir.

3.4.3. Tarım İşçilerinin Tanımlanması

Tarım işçileri tarım faaliyetlerinin yapıldığı bölgelerde ürün ekim/dikiminden, yetiştirme ve hasat dönemine kadar tüm süreçleri ile emek yoğun olarak çalışan kişileri kapsamaktadır.

Ücretli: Yapılan işin karşılığının aynı ya da nakdi olduğu işlerde çalışan kişilere denmektedir (Kasımoğlu, 2006, s. 13).

Yevmiyeli: Yevmiye kelime manası ile günlük ya da gündelik anlamına gelmektedir. Yevmiyeli işçiler vermiş oldukları emek ya da göstermiş oldukları çaba karşısında bu emeğin karşılığını nakdi olarak alan kişilerdir. Yevmiyeli işçilik özellikle tarım sektöründe mevsimlik işlerde çalışan işçilerde karşımıza sıklıkla çıkan bir kavramdır.

İmece: İmece özellikle köy ortamlarında kişilerin birbirine gönüllü ya da zorunlu olarak yardımlaşması ile mevcut işlerin yapılmasını açıklayan bir kavramdır (Kara, 2016, s. 379). İmece usulü özellikle Karadeniz Bölgesi'nde sıklıkla görülen bir çalışma biçimidir. Bölgede tarım sektörü hâkim olduğu için mısır veya fındık gibi tarım ürünlerinin, ekme-biçme ya da hasat döneminde köylü halk arasında imece usulü karşımıza çıkmaktadır.

Götürü Usul: Götürüusul önceden belirlenen bir işin yapılıp bitirilmesi karşılığında işçiye ödenen ücrettir. Örneğin Karadeniz Bölgesi'nde fındık toplama işlerinde işçilere bahçe gösterilir ve bazı durumlarda gün bazlı olarak işçi başına ücret değil bahçenin tamamı üzerine anlaşma yapılabilir. Bu gibi durumlarda fındık toplama işinin bitinde işçiler toplu olarak ücretini alır.

İşveren: Karşı tarafın iş görme edimini yerine getirmenin bedeli olarak ücret karşılığı işçi çalıştıran kimseye işveren denir. Bizim araştırma alanımızda bahçe sahipleri işveren konumundadır.

Ücretsiz Aile İşçisi: Hane halkı tarafından yürütülen ekonomik bir faaliyete aynı aile içindeki bireylerin karşılığında herhangi bir ücret ya da mal almadan çalıştığı işlerdir. Özellikle tarım sektöründe karşımıza çıkan ücretsiz aile işçilerinin çoğu ise kadındır.

Aracı (Dayıbaşı,Elçi): Yöreden yöreye adı aracı, elçi, dayıbaşı olarak değişen kavram tarım sektöründe çalışmak isteyen işçilerle, işçi çalıştırmak isteyen işverenleri bir araya getiren ve ücret noktasında tarım işçilerine göre avantajlı olan kesimi oluşturur.

3.4.4.Tarım İşçilerinin Sınıflandırılması

Tarım işçileri çalışma biçimlerine göre sürekli ve geçici (mevsimlik) tarım işçileri olarak 2'ye ayrılmaktadır.

Sürekli Tarım İşçileri: Sürekli tarım işçileri yılın belirli bir zamanında değil her döneminde tarım işleriyle aynı veya nakdi ücret karşılığında çalışan kimselerdir (Kasımoğlu, 2006, s. 14).

Mevsimlik Tarım İşçileri: Mevsimlik tarım işçileri ürünün hasat döneminde gezici mevsimlik tarım işçileri ve ya aynı bölgede yerel halktan olan mevsimlik tarım işçileri olarak 2'ye ayrılmaktadır. Gezici mevsimlik tarım işçiliği özellikle her yıl pamuk, tütün, fındık gibi ürünlerin ekim/dikim, hasat dönemlerinde başta Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden olmak üzere ağırlıklı olarak Çukurova, İç Anadolu ve Ege Bölgelerine göç eden işçileri kapsamaktadır. Son dönemde uluslararası göç hareketlerine paralel olarak yabancı göçmen emeğinin de bu alanlarda yaygın olarak çalıştığını gözlemliyoruz. Gezici mevsimlik tarım işçiliğinde işçiler yörelere göre adı değişmekle birlikte çavuş denilen araçlarla üretim faaliyetlerini gerçekleştirirler. Yerel mevsimlik tarım işçileri ise bulunduğu bölge veya yörede mevsimlik olarak üretim faaliyetlerine katılan, göç etmeyen tarım işçilerini kapsamaktadır.

3.5.ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI:

3.5.1.Fatsa İlçesine Bağlı İki Köy Karşılaştırması: Yenidoğan ve Uzundere

3.5.2. Kadın Tarım İşçilerinin Demografik Özellikleri

Yenidoğan ve Uzundere köylerinde yevmiyeli kadın işçilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde öncelikle kadınların demografik özelliklerini ortaya çıkarabilmek adına onlara yaş, medeni durum ve eğitim düzeylerini öğrenmeye yönelik olarak sorular yöneltilmiştir.

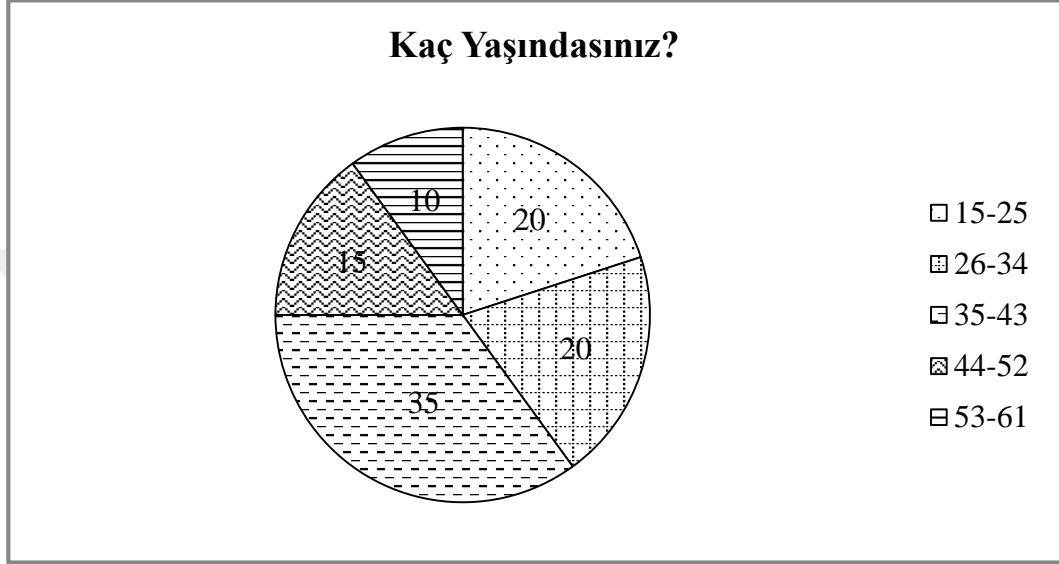
3.5.2.1.Kadın Tarım İşçilerin Yaş Grupları

Fındık toplamak zahmetli ve güç isteyen bir iş olduğundan dolayı fındık toplayan kişilerin yaş grupları önem arz etmektedir. Yörede yevmiyeli olarak çalışmanın yaş aralığı değişiklik göstermekle birlikte çocuk işçi diyebileceğimiz yaşlardaki kişiler de fındık bahçelerinde çalıştırılabilmektedir. Bir kız çocuğunun bahçede anne-babası ya da kardeşleri gibi çalışması karşılığında ücret almasının yaşı 12-13 yaşlarına kadar düşmektedir. Dolayısıyla aile nüfusunun kalabalık olduğu hanelerde çocuk diyebileceğimiz yaş gruplarındaki kişiler özellikle fındık aylarında ücret karşılığında çalıştırılabilmektedir. Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin yaş aralığına bakacak olursak 15-61 yaş aralığındaki kadın işçiler karşımıza çıkmaktadır.

Fındık bahçesinde çalışan kadınların gözlemlere ve araştırma sonuçlarına göre ağırlıklı olarak genç ve orta yaşlı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmamızın her iki köyündeki toplam fındık işçilerinin yaş aralıklarına baktığımızda 15-25 yaş arası ve 26-34 yaş aralığındaki kadınların oranı % 20 olarak karşımıza çıkmaktadır. 35- 43 yaş arası kadınların oranı ise %35 gibi büyük bir orana karşılık gelmektedir. Yaş aralıklarının büyük bir bölümünü 15 ve 43 yaş aralığı oluştururken araştırma sonuçlarımıza göre %10'luk bir kısımda 53-61 yaş aralığındaki kadınlarında yevmiyeli olarak çalıştığı gözlemlenmiştir. Ekonomik durumlar ya da ailevi şartlar her yaştan kadının mecburi olarak yevmiyeli işçi olarak çalışmasına sebep olurken işverenlerin ya da aracılardan işçi seçiminde dikkat ettiği unsurlar olmaktadır. İşverenler ya da aracılardan fındık toplama işçisi seçerken özellikle genç ya da uzun boylu işçileri daha çok tercih etmektedirler. Bu

tercihin sebebi gençlerin daha çevik, hareketli, fındık dallarını eğmede ve toplamada daha güçlü olmalarından kaynaklanmaktadır.

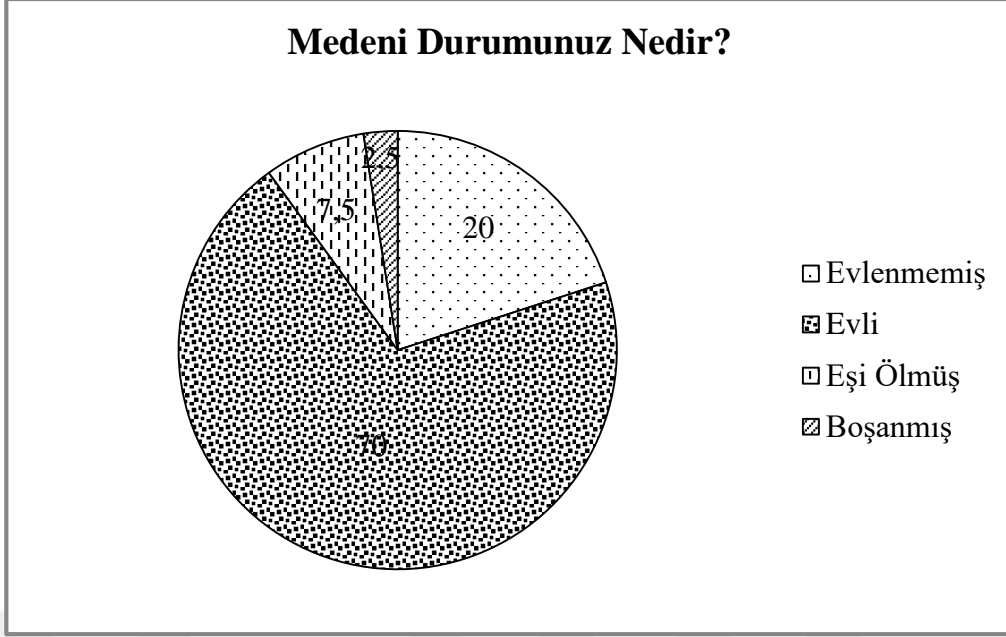
Kablay'ın yapmış olduğu araştırmada da işçi seçiminde cinsiyetler arası farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kadınlar daha çok yerden fındık toplama işinde tercih edilirken; erkekler daha çok dal eğme işinde tercih edilmiştir (Kablay, 2015, s. 105).

Şekil 2. Kadın İşçilerin Yaş Aralıkları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

3.5.2.2. Kadın Tarım İşçilerin Medeni Durumu

Kırsal alanda kadın eğitime yeterince önem verilmemekte dolayısıyla okumayan birçok kadın genç yaşlarda evlendirilmektedir. Ataerkil aile yapısının hâkim olduğu yerlerde kadının tüm sorumluluğu evin erkek bireylerindedir. Belirli bir yaşa kadar baba evinde ücretsiz olarak aile ekonomisine katkıda bulunan kadın küçük yaşlarda evlendirilmekte ve sorumluluğu eşine bırakılmaktadır.

Şekil 3. Kadın İşçilerin Medeni Durumu, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Şekil 3'ü incelediğimizde Yenidoğan ve Uzundere köyünde görüşme yaptığımız kadınların %70'i evli, %20'si evlenmemiş, %7,5'inin eşi ölmüş, %2,5'i ise boşanmıştır. Görüşme yaptığımız kadınlardan evli olup ayrı evde yaşayan ailelere rastlanılmamıştır.

“16 yaşında evlendim. 18 yaşında ilk çocuğumu kucağıma aldım. 3 çocuğum var. Ortaokulu bitirdikten sonra okutulmadım. Evlenmeden fikrim soruldu ancak severek değil görücü usulüyle evlendim. Ama eşimi şu an çok seviyorum. Hem bana iyi bir eş, hem de çocuklarıma iyi bir baba.” şeklindedir (Yenidoğan, 36).

Kadınlara yapılan görüşmelerden çıkan sonuca göre kadınların evlenme yaşı küçüktür. Birçok kadın eğitim imkânlarından yararlanamayıp eli iş tutmaya başladığı an çocuk diyebileceğimiz 17-18 yaşlarında evlen(diril)miştir.

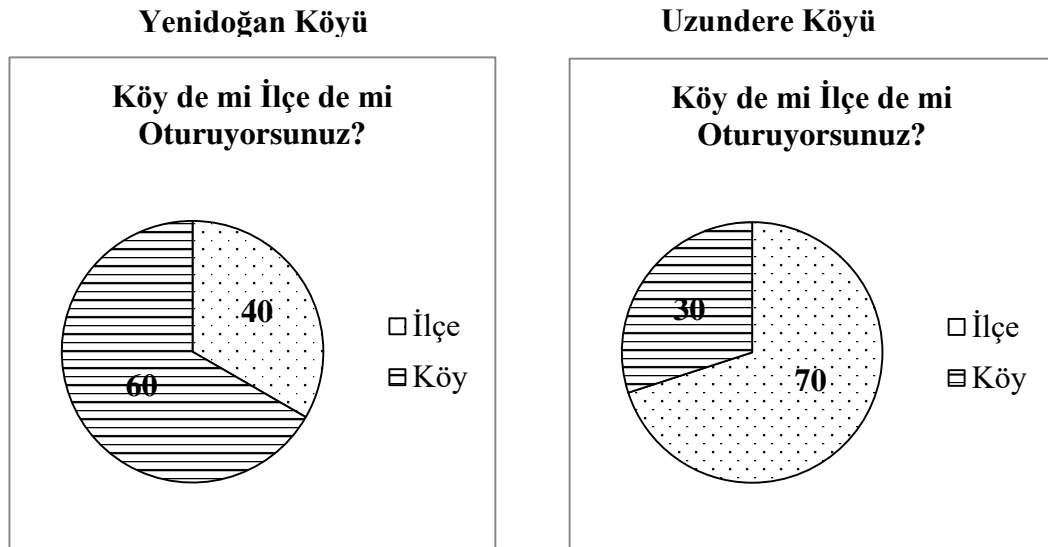
Uzundere köyünde yaygın olmamakla birlikte Yenidoğan köyündeki evliliklerde akraba evliliğine sıklıkla rastlanılmıştır. Kadınlar çoğunlukla komşu ya da yakın tanıdıklarla evlidir ve evliliklerde görücü usulü hâkimdir. Kadının köy dışında farklı bir yerleşim yerine evlenmesi fazla rastlanılan bir durum olmamıştır. Köyde aileler arasında akraba evliliği olmasının iki sebebi vardır. Bunlardan ilki kız çocuklarının yabancı bir aileye gelin olarak gitmesinin istenmemesidir. Diğer sebep ise özellikle erkeğin ailesinin mal varlığının fazla olduğu durumlarda mal varlığının bölünmek istenmeyerek aynı aileler içinde devamlılığının sağlanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.

3.5.2.3.Köyde Fındık Tarımıyla Uğraşanların Daimi Oturdukları Yerler

Özellikle 1950’li yıllardan sonra kırsal kesimde tarımda makineleşmenin yaşanması, ardından kırsal kesime kapitalizmin girmesi ile birlikte kırdan yaşayan birçok aile için göç olgusu zorunlu hale gelmiştir. Tarımda makineleşmeyle birlikte büyük toprak sahipleri bu süreçten etkilenmemiş, üretime dönüşüme ayak uydurarak devam etme imkânı bulurken; küçük üretici büyük sermayedarla yarışır hale gelememiştir. Uygulanan neoliberal politikalar, devletin tarım sektörüne yaptığı desteklerin azalması, tarım sektöründe azalan yatırımların giderek sanayi ve hizmet sektörlerine yapılması, toprakların bölünmesi kırdan tarım ile geçimini sağlayan birçok aile için iç göçü zorunlu hale getirmiştir.

Bu sebeple Cumhuriyet döneminden sonra Türkiye’de tarımda yaşanan dönüşümü göç olgusu çerçevesinde araştırma alanımız olan Yenidoğan ve Uzundere köyleri açısından değerlendirilerek köylerin dönüşümden etkilenme derecelerini, hanelerin ağırlıklı olarak kentte mi yoksa köyde mi yaşadıkları incelenmeye çalışılmıştır.

Görüşme yaptığımız kadınlara daimi oturdukları yer sorusunu sormamız köyün gelir ve hane yapısını, köydeki göç durumunu, fındık tarımını neden tercih ettiklerini cevaplamamıza yardımcı olacaktır.

Şekil 4. Kadın Tarım İşçilerin Daimi Oturdukları Yerler, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Görüşme sonuçlarımıza göre iki köy arasında daimi oturan yerler arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Yenidoğan köyündeki kadın işçilerin %40'ı ilçe merkezinde otururken, %60'ı ise köyde oturmaktadır. Köyde oturanların büyük çoğunluğu orta yaş grubu kesimden oluşmaktadır. Orta yaş kesim köy hayatını şehir hayatına tercih etmektedir. Orta yaş kesim köyde kalmayı istemekle birlikte gençler için aynı durum geçerli değildir. İlçe merkezinde oturan %30 oranındaki kesim ise genel olarak evlenince ilçe merkezine taşınan ya da eğitim durumundan kaynaklı olarak köyden ayrılan kitleyi oluşturmaktadır. Köy için genel olarak göçten etkilenmediğini söylemek yanlış bir yargı olur. Yenidoğan köyünde Türkiye'de uygulanan tarımsal dönüşüm politikalarının sonuçları olarak toprakların bölünmesi ve dekar başına elde edilen verimin azalması ailelerin tek geçim kaynağının fındık tarımı olmaktan çıkmasına neden olmuştur. Ancak göç eden kesim erkeklerden oluşurken kadınlar genelde köyde kalıp tarım veya hayvancılık işleriyle ilgilenmişlerdir.

Uzundere köyünde ise kadın işçilerin %30'u köyde otururken %70'i ilçe merkezinde oturmaktadır. Köyün ilçe merkezine yakın olması kadınların şehrin fırsatlarından daha fazla yararlanmasını kolaylaştırmıştır. Köy 1950'li yıllardan sonraki tarımsal yapıdaki dönüşümlerden etkilenmiş ve tarımsal çözülmeye birlikte sadece erkeklerin değil kadınlarında şehirlere göç ettiği bir süreç gerçekleşmiştir. Uzundere köyündeki kadın işçilerde kentte çalışanlara baktığımızda kadınlar kentte ev temizliği, bakıcılık ya da ilçe merkezinde bulunan tekstil fabrikalarında çalışarak güvencesiz işlerin ağırlıklı olduğu sektörlerde çalışmışlardır.

Araştırmanın yapıldığı 2017 yılını incelediğimizde köyler arasında kadın işçilerin daimi oturdukları yerler arasında belirgin farklar görülmektedir. 2019 yılı köyde ikamet eden kişi sayısını incelediğimizde Yenidoğan köyünde de fındık tarımı gelir getirici özelliğini azaltmakla birlikte köyden kadın işçiler açısından kopuş yaşandığı ortaya çıkmıştır. Köy muhtarları ile yapılan görüşmelere göre Yenidoğan köyünde 2019 Haziran ayında 60 hane 380 kişi var iken, Uzundere köyünde 450 hane 1050 kişi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Alınan rakamlar her iki köyde de büyük oranla gerçeği yansıtmakla birlikte sapma olabilme ihtimalinin 2 sebebi vardır. İlki şehir merkezinde yaşayan ailelerin özellikle geleneksel aile yapısı, toprağa ve aileye bağlılık gibi sebeplere bağlı olarak birçok ailenin

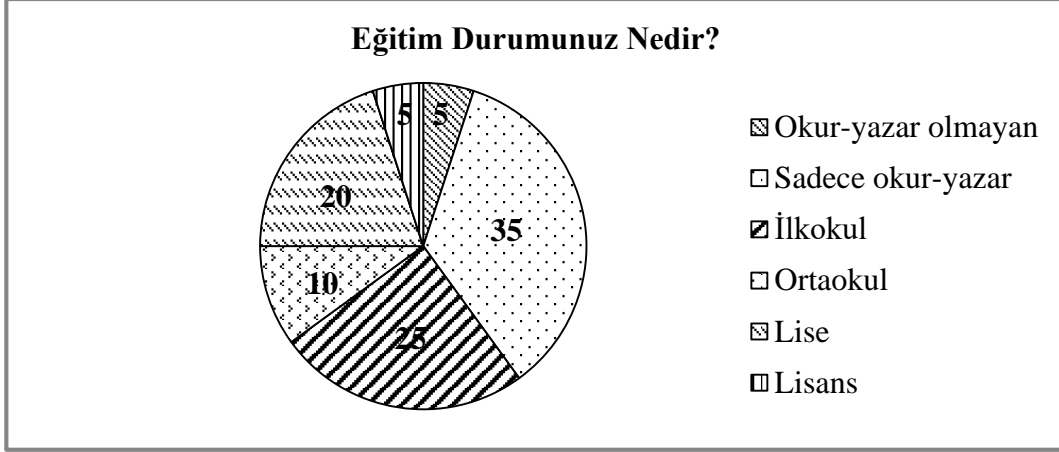
muhtarlık seçim zamanında tanıdıklarını desteklemek adına ikametini köye aldirmalarına sebep olmaktadır. İkinci sebep ise sadece yılın belirli aylarında şehir merkezinde yaşayan özellikle yaşlı kadınlar şehir merkezinde sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek adına ikametlerini aldirmalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kışın gelinlerinin yanında kalan kayınvalideler köy nüfusunun var olandan daha az olmasına sebep olabilmektedir. Ancak her iki köydeki hane ve yaşayan kişi sayısına baktığımızda Yenidoğan köyünde hane başına düşen kişi sayısının Uzundere köyüne daha fazla olduğu gözlemimiz aldığımız sayısal verileri doğrular niteliktedir.

Ailelerin kente göç ederek fındığı alternatif bir gelir kaynağı olarak değerlendirmesinin en büyük nedeni fındık yetiştiriciliğinin yılın her döneminde yoğun emek ve bakım istememesinden kaynaklanmaktadır. Ailelerin kent ve köy işlerini aynı anda devam ettirebilmesi yakın illere göç etmelerinden kaynaklanmaktadır. Aileler genelde yakın illere göç ettiği için gübreleme, ilaçlama, budama, kök ve dip sürgünü temizliği gibi bakım dönemlerinde köye kısa süreli gelerek ya da köyde bu işlerle uğraşan kişilere yaptırarak kent ve köy hayatını birbirine bağlı olarak sürdürebilmektedir.

3.5.2.4.Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu

Eğitim bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren aynı zamanda ülkenin ve bireylerin refah seviyesinin artmasındaki en önemli araçlardan birisidir. Eğitimli bireylerin çalışma yaşamına katılımı ve ekonomik özgürlüklerini kazanma ya da kendini toplum içinde ifade edebilme durumları fazladır. Ataerkil değerlerin hâkim olduğu toplumlarda kadının çalışma hayatında yer alamayacağı düşüncesi hâkimdir. Dolayısıyla bu düşünce yapısına sahip bireyler kadına yapılacak eğitim yatırımının da gereksiz olduğu düşüncesindedirler (Korkmaz & Tüfekçi, 2007, s. 42).

Çalışmanın 2.bölümünde Karadeniz Bölgesi'ndeki eğitim durumunu incelendiğinde bölgede genel itibariyle eğitim düzeyinin düşük olduğunu belirtilmişti. Bu sebeple katılımcılara "Eğitim düzeyiniz nedir?" sorusunu sorma sebebi kişilerin eğitime verdikleri önemi ve mevcut durumlarını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Araştırmamız çerçevesinde bireylerin eğitim durumu araştırma alanını oluşturan her iki köy için karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

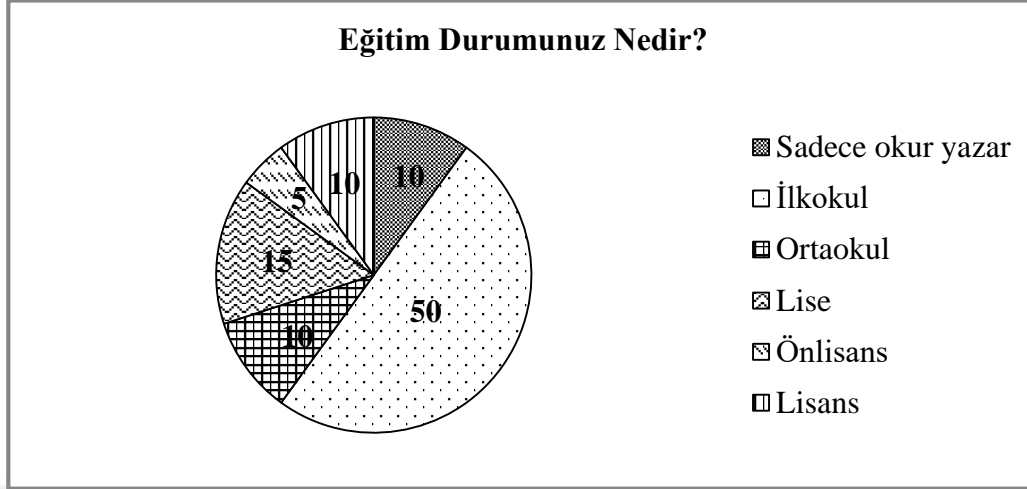

Şekil 5. Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu, Yenidoğan Köyü, 2017

Yenidoğan köyü, gözlemlerine göre ataerkil düşüncelerin biraz daha baskın olduğu bir köy"dr. Köydeki çoğu kadının eğitim durumu düşüktür. Yevmiyeli işçilerin eğitim durumuna baktığımızda okuma-yazma bilmeyen kişilerin oranı % 5' tir.Şekil 5'e göre kadınların eğitim durumuna baktığımızda da ciddi derece düşük olduğu görülmektedir. Örnekleme oluşturan kadınların %35 gibi büyük bir oranı sadece okuma-yazma bilip ilkokul mezunu bile değilken; ilkokul mezunu kadın oranı %25'tir. Lise mezunu oranı %20 olmakla birlikte mezun kişiler ise meslek lisesi mezunudur. Burada da kadının meslek lisesine yneltildiindeki durumun arkasında yatan sebep olarak el işi ya da el becerisi gibi uğraşlarla ilgilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Örnekleme oluşturan 20 kadından sadece birisi lisans mezunudur.

Köydeki eğitim durumunun düşüklüğüne bakacak olursak ilk sebep olarak geleneksel aile yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Köyün genel geçim kaynağı fındık tarımı olduğu için 13-14 yaşına gelen kız çocukları yazın fındık bahçelerinde çalışırken, kışın ise hayvanlarla ilgilendirilmiştir. Kız çocuklarının okutulması ailenin kalabalığına ya da ekonomik durumuna göre değişmektedir. Aileler erkek çocukların okutulmasına daha fazla önem vermektedir. Aynı aile içindeki kardeşlerde eğitim-ğretim hakkı erkek ocuk için hak olarak görülürken kız çocuğunun okuması anlayışı hane halkı tarafından eski nesil anlayışta benimsenmemiştir. Aynı zamanda bir diğer olumsuz durum kişilerin eğitim imknından yararlanabilecekleri bir ortam olmamıştır. Köyde eski tarihte okul olmayıp çoğu kişi sadece okuma yazma öğrenip taşımalı eğitim imknından ekonomik ve coğrafı konum gibi sebeplerden dolayı faydalanamamıştır. Genel itibariyle köyde eğitim durumu düşük olmakla birlikte

görüşme yaptığımız birçok kadının eğitime bakışı eski nesile göre değişiklik göstermekte kadınların çocuklarının okumasını desteklemekte ve istemektedirler.

Şekil 6. Kadın Tarım İşçilerin Eğitim Durumu, Uzundere Köyü, 2017

Uzundere köyündeki 20 kadın işçimizin eğitim durumuna baktığımızda bu köyde okur-yazar olmayan işçiye rastlanmamakla birlikte Yenidoğan köyüne göre eğitim durumu görece daha iyidir. Yevmiyeli işçilerin %50'si ilkokul mezunudur. Ortaokul mezunu %10, lise mezunu %15, önlisans mezunu %5 ve lisans mezunu %10 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yörenin konumuyla da bağlantılıdır. Köyün Fatsa şehir merkezine daha yakın olması hem kadınların fırsatlardan daha fazla yararlanmasına sebep olurken, aynı zamanda kültürel veya geleneksel düşünce kalıplarının daha kolay değişmesinin önünü açmıştır. Köyde sorduğumuz sorular ve yaptığımız gözlemlerimize göre kadınlar eğitime önem vermektedir ve çocuklarının eğitimini desteklemektedir.

Her iki köyde de Fatsa şehir merkezine ya da farklı illere göç hem aile yapısını hem de düşünce yapılarının değişmesini kolaylaştırmıştır. Bu sebeple devletin eğitime vermiş olduğu destekler ve ailelerin bilinçlenmesi tarım şehirlerinde de eğitim oranının artmasını sağlayacak önemli adımlardır.

3.5.3.Hanelerin Büyüklüğü ve Ekonomik Yapısı

Kadın işçilerin hane halkı büyüklüğü ve hanelerin ekonomik yapısının ortaya çıkarmaya çalıştığımız bu bölümümüzde hanede yaşayan sayısı, hanenin toplam geliri, hanenin borç durumu ya da birikimi gibi sorular yöneltilmiştir. Sorulan sorularla yöredeki aile yapısının çekirdek aile mi yoksa geniş aile modeli mi olup olmadığı, hanelerin geçimlerini sağlama biçimleri, tarımda yaşanan kırsal

çözülmenin fındık tarımında çalışan kadın işçileri etkileyip etkilemediği ağırlıklı olarak fındık tarımıyla geçinen ailelerin ekonomik durumunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

3.5.3.1.Hanede İkamet Eden Kişi Sayısı

Aile kavramı her toplumda var olmakla birlikte geleneksel toplumlarda aileye yüklenen değer farklı boyutlardadır. Geleneksel düşünce yapısının hâkim olduğu tarım toplumlarında evlilik kurumu ve çocuk sayısının fazlalığı aileler için önem arz ederken aile kavramının içine birlikte yaşanan anne, baba, kardeşler de dâhil edilmektedir. Toplumdaki hane yapılarını incelediğimizde ailenin büyüklüğü, rolü, aile bireylerin görev ve sorumlulukları ekonomik kaygılar ya da modernleşme gibi bir takım sebeplerden kaynaklı olarak değişime uğrayarak geleneksel aile yapılarında çözümler olduğunu görmekteyiz.

Bu kapsamda araştırmamız kapsamındaki Uzundere ve Yenidoğan köyünde 40 kadın işçiyle yapmış olduğumuz görüşmeler neticesinde hanelerin büyüklüğü, değişimi ve kadınların aile kurumuna yönelik bakış ve tutumları incelenmeye çalışılmıştır.

Görüşme sonuçlarımıza göre Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadınlarda hanede 4 ve az ikamet eden kişi sayısı 28 olarak karşımıza çıkarken; hane içindeki 4'ten fazla ikamet eden kişi sayısı 12'dir. Görüşme sonuçlarımıza göre hane yapısı olarak daha çok çekirdek aile yapısı hâkimdir. 4 ve daha fazla olan ya da geniş aile olarak nitelendirdiğimiz hane yapılarında ise kişiler sadece eş ve çocuklardan oluşmamaktadır. Görüşme yaptığımız kadınlarda özellikle köyde yaşayan kadınlar kayınvalideleriyle birlikte oturmaktadır. Hatta köyde yaşayan bazı kadınlar; eşlerinin kardeşleri bekâr ise evlenene kadar aynı evde yaşamaya devam ettiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma sonuçlarımızdan elde ettiğimiz bulgulara göre kadın işçilerin ailelerinde günümüzde daha çok çekirdek aile yapıları mevcutken; bir nesil öncesinde daha geniş ailelerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal ya da ekonomik hayattaki değişimler hane büyüklüğünde küçülmelere sebep olmuştur. Hane yapılarındaki bu değişimi tarımsal yapılardaki çözümlerle birlikte toprak büyüklüğünün azalması, sadece tarımla geçimini sağlayamayan ailelerin kente göç etmesi ve kadının ücretli emek piyasasına girişi gibi sebeplere bağlayabiliriz. Köy

hayatında tek görevi çocuk bakmak ve ev işleriyle ilgilenmek olan kadının kentli yaşama geçmesi ev ve iş arasındaki sorumluluklarının artmasına sebep olmuştur. Kişilerin kente göç etmesi, ücretli olarak çoğunlukla güvencesiz emek piyasasına girişini beraberinde getirmiştir. Kent hayatında eğitim oranının paralel olarak yükselmesi ailelerde bilinçli birey oranının artmasına sebep olurken aile kurumuna bakış açısında değişikliğe uğramıştır. Hane yapılarındaki küçülmeler bazı ailelerde çocuğa bakacak kimse olmadığından zorunlu olarak değişirken bazı ailelerde kişilerin bilinçli olarak ilgilenebilecekleri kadar çocuk sahibi olmalarından kaynaklanmaktadır.

3.5.3.2. Kadınların Toplam Hane Gelirleri

Ordu ilinde hanelerin toplam gelirin finde tarımının katkısı oldukça fazladır. Kadınlar gerek kendi finde bahçelerinden elde ettikleri ürünler gerekse yevmiyeli finde toplayarak aile gelirin destek sağlamaktadırlar.

Araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki hanelerin aylık gelir durumlarını ortaya koymak adına görüşmecilerimize hane gelirlerinin ne kadar olduğu sorusunu yönelttik.

Ailelerin toplam hane geliri hesaplanırken yıl bazlı gelirler aya bölünerek sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Şekil 7'ye baktığımızda her iki köydeki kadınların hane gelirleri %22.5' inin (9 kişi) 1.500TL'den az, %25'inin(10 kişi) 1.501-2.000 TL, %30'unun (12 kişi) ise 2.501-3.000 TL'den oluşmaktadır.

Şekil 7. Kadın Tarım İşçilerin Aylık Hane Geliri, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Aylık gelirin düşük olduğu hanelerde ağırlıklı olarak geçim kaynağı sadece tarımdan elde edilen gelirdir. Ancak kadınlarla yapmış olduğumuz görüşmelerin ağırlıklı bölümünde çoğu aile sadece tarımla geçimini sağlamamaktadır. Özellikle fındık tarımının getirisinin yetersizliği evin erkeğini gurbette inşaat işçisi olarak çalışmaya yöneltmekte, kadınlarda aynı şekilde hane gelirine çeşitli yollarla katkıda bulunmaktadır. Hane gelirine kadınların katkısı fındık mevsiminde mevsimlik ücretli işçi olarak gerçekleşirken; fındık mevsimi dışında köyde ağırlıklı olarak hayvancılık, bağ-bahçe işleri, el işi gibi çeşitli iş alanlarında gerçekleşirken; kent merkezinde ise el işi, gündelikçilik ya da tekstil fabrikalarında güvencesiz çalışma ortamlarının yoğun olduğu işler şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla hanenin aylık gelirinin yüksek olduğu ailelerde geçim sadece fındık tarımından kaynaklanmamakta ailedeki diğer bireylerde tarım harici işlerde aileye katkıda bulunmaktadır.

3.5.3.3.Hanelerin Birikim Durumu ve Birikim Yapma Şekilleri

Kadınların aylık hane gelirleri aylık harcamaları ve borç durumları ya da birikimleri ile doğrudan ilişkilidir. Görüşme yaptığımız kadınlarda ağırlıklı bölümü hane geliri ile orantılı harcamalarda bulunmaktadır. Her iki köydeki sonuçlarımıza göre kadınların %35'i hane ya da bireysel olarak birikim yapabilirken %65'lik kısmı ise birikim yapamadığını belirtmiştir. Birikim yapan kadınların yatırım şekilleri farklılıklar göstermekle birlikte yastık altı, altın günü, döviz ya da banka hesabı şeklinde değişiklikler göstermektedir. Birikim yapabilen kadınlarda ise aile geçimi sadece fındık tarımı ile yapılmamakta evin ekstra geçim kaynakları bulunmaktadır.

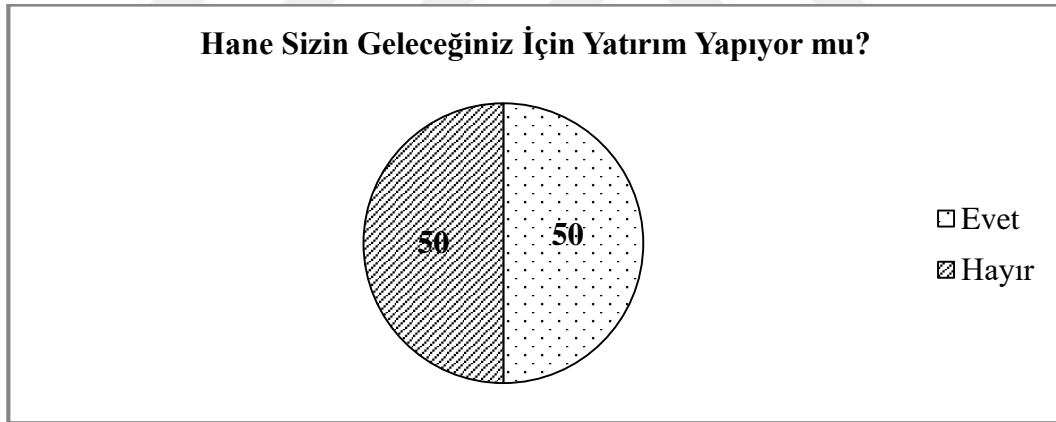
Hanelerin fındık bahçelerinin büyüklüğü, geçim kaynaklarının çeşitliliği, hanedeki çalışan sayısı gibi etmenler kişilerin gelir düzeylerini etkilemekte ve dolayısıyla geleceğe yönelik yatırım yapma durumlarını şekillendirmektedir. Yenidoğan ve Uzundere köyündeki hanelerin geleceğe yönelik yatırım yapma biçimlerini sorduğumuzda her iki köyde de %50'lik kısım yatırım yapıyor cevabını vermiş, %50'lik kısım ise yatırım yapmadığını belirtmiştir. Görüşmecilerimizin verdiği cevaplara göre hanelerin büyük kısmı hakkında genelleme yapabileceğimiz sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Ancak ailedeki gelir kaynağının kısıtlı, okuyan çocuk sayısının fazla olduğu durumlarda aile tek bir geçim kaynağı ile geçimini sağlayamamakta dolayısıyla da yatırım yapma imkânı

bulamamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bazı ailelerin borçlanarakta olsa geleceğe yönelik yatırım yaptıklarıdır.

Yatırım yapan hanelerin para biriktirme biçimi altın alma ya da gayrimenkul alımı gibi yatırım yollarıyla çeşitlilikler gösterse de büyük çoğunluğunun cevabı gayrimenkul şeklindedir. Görüşmeler esnasında altın yatırımının özellikle genç yaş grubundaki kadınlar için önem arz ettiği gözlemlenmiş, gayrimenkul yatırımı kentli kültürle birlikte yatırım şekilleri arasına girmiştir.

Özellikle köyde sadece fındık geliriyle geçimini sağlayamayan aileler kente göç ettiği için kente göç eden birçok aile gayrimenkulü yatırım aracı olarak görmüştür. Hanelerin borç durumunu incelediğimiz yukarıdaki sorularımızda hanelerin yüksek miktarda ve uzun vadede borçlu olmalarının en büyük sebeplerinden biride bankalar aracılığıyla kredi çekip var olan kenardaki paralarını gayrimenkule yatırmalarından kaynaklanmaktadır.

Kadın İşçilerin Ailelerinin Kendileri İçin Yatırım Yapma Durumları

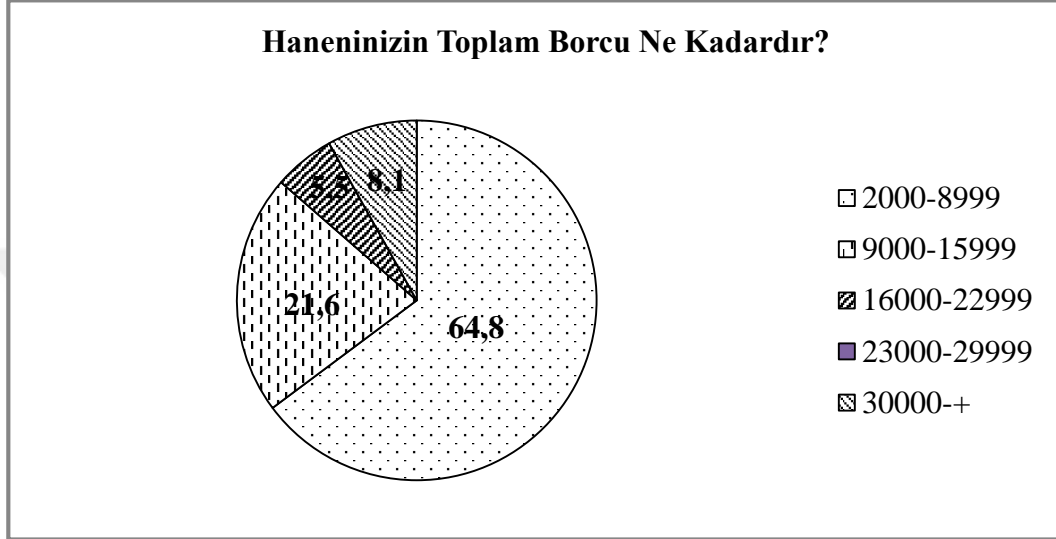
Şekil 8. Kadın Tarım İşçilerin Ailelerinin Yatırım Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

3.5.3.4. Kadın Tarım İşçilerin Borçlanma Durumları

Araştırma alanını oluşturan iki köydeki kadın işçilerin gelir ve yatırım durumlarının, yatırım şekillerini inceledik. Görüşme sonuçlarımıza bazı ailelerde ekonomik gelir düzeyleri iyi iken; bazı ailelerde ise hanenin aylık gelirinden çok harcamasının olduğu görüşmelerimiz sonucu ortaya çıkmıştır. Sadece tarım ile geçinen ailelerde ya da kent merkezinde oturup yaşam zorluklarından kaynaklı ailelerin gelirleri giderlerini karşılamaya yetmemektedir. Bu durumun doğal sonucu hanelerin borçlanma sorununu karşımıza çıkarmaktadır. Ancak hanelerin

borçlanma durumunu sadece gelir yetersizliğinden değil görüşmelerimiz sonucunda yatırım amaçlı olduğu da görülmüştür.

Görüşme yapılan 40 kadının hane borç durumuna baktığımızda çarpıcı sonuçlar karşımıza çıkmaktadır. Kadın çalışanların %92.5'inin (37 kişi) çeşitli sebepler ile bireysel ya da hane olarak borcu var iken, %2.5 (3 kişi) gibi çok küçük bir kısmının borcu yoktur.

Şekil 9. Hanenin Toplam Borç Miktarı, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Çalışmamıza konu olan mevsimlik ücretli kadın işçilerin hanelerinin borç durumuna baktığımızda her iki köyde de hanelerin borç aralığı ağırlıklı olarak 2000-8999 TL arasında yoğunlaşmıştır. Yenidoğan köyündeki 2000-8999 TL arasındaki hanelerin oranı %75 iken bu oran Uzundere köyünde %53 olarak görülmektedir. 30000 TL'den fazla borcu olanlar ise Yenidoğan köyünde %5, Uzundere köyünde %11.7 oranındadır. Hanelerin borçlanma durumları çeşitli sebeplere dayanmakla birlikte 30000'den fazla borcu olanların genellikle ev ya da bahçe alımı gibi yatırım amaçlı borçlandığı gözlemlenmiştir. Kişilerin borçlanma miktarlarında findık gelirinin payı önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda yörede findık veresiye usulünün borçlanma durumlarında etkili olduğu görülmektedir. Örneğin yörede düğünler genellikle findık ayından sonra yapılmakta ve düğün alışverişi yapılırken ağırlıklı olarak geri ödeme biçimi alışveriş yapılan kişiler tanıdıksa findık ayından sonra gerçekleştirilmektedir.

3.5.3.5. Hanelerin Borçlandıkları Yerler

Görüşme yaptığımız kadınlara borçlanma şekillerini sorduğumuzda hısımlara, akraba, komşu, banka, tefeci, devlet gibi birbirinden farklı cevaplar aldık.

Hanelerin en çok borçlandığı yer %37.5 ile hısım-akraba iken bu oranı %35 ile bankadan borçlanma şekli izlemektedir. Sonuçlarımıza göre %12'lik kısım komşu, %5'lik kısım tefeciden borç alırken, kalan kısım ise hısım-akraba ve bankaların her ikisine de borçludur.

Görüşmeci kadınların borçlandıkları yerleri öğrenmeye yönelik olarak sorulan soruya cevaplar şu şekildedir:

“Köyde borcu olmayan aslında yoktur. Yok diyenin bile az da olsa hısım akrabaya borcu vardır ama miktarı az ise yok sayar. Bizimde akrabalara ufakta olsa bir borcumuz var ama asıl borcumuz devlete. Eşim lombardin alabilmek için Ziraat Bankasından kredi çekti. Tefeciye borçlanmaktansa devlete borcumuz olsun dedik bir şekilde ödüyoruz.” (Yenidoğan, 48).

“Bu zamanda borcu olmayan yoktur. Artık borçlanmak o kadar kolayki. Bankalar tarlayı ipotek alıyor, evi ipotek alıyor bir şekilde kredi veriyor. Önceden herkes cebindeki paraya göre hareket ederdi borç ya akrabadan ya da fındık tüccarından alınırdı. Şimdi en ufak bir malın varsa bile kredi alıyorsun. Bizimde Banka kredimiz var. Evimizi ipotek ettirip çektik 10 yıllığına. Onu ödüyoruz. Önceden tüccardan alırdık borcu. Fındık hasat dönemi bitince de fiyata bakmadan kimden borç aldıysak fındığı ucuz pahalı demeden ona verirdik. En azından şimdi fındığımızı hemen satmayabiliyoruz.” (Uzundere, 52).

Görüşme bulgularımızın sonucuna göre dikkat çekilmesi gereken bir husus ise borcun miktarı ile borçlanılan yerler arasındadır. Borcun miktarının az olduğu ya da vadesinin kısa olduğu durumlarda haneler daha çok, hısım-akraba ya da komşuya borçlanırken miktarın fazla ve vadenin uzun olduğu durumlarda kişiler daha çok banka yoluyla borçlanmayı tercih etmektedir.

3.5.3.6.Hanelerin Geçimini Sağlama Biçimi

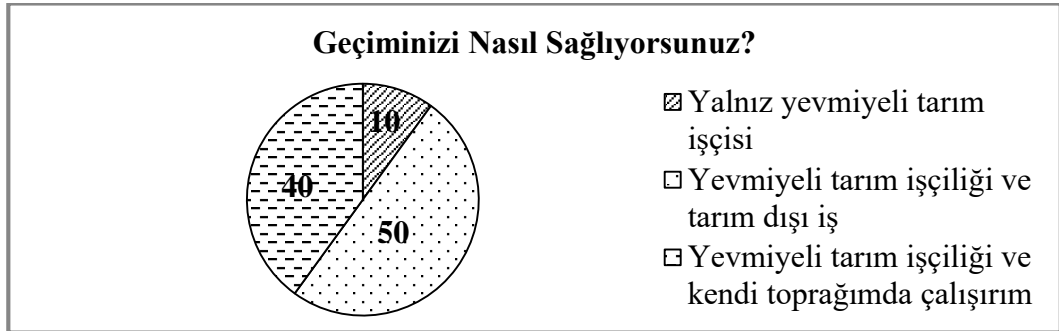
Yenidoğan ve Uzundere köylerinin her ikisi için fındık önemli bir geçim kaynağıdır. Fındık geliri haneler için önemli olmakla birlikte piyasadan ya da üreticiden kaynaklı sebeplerden dolayı fındığın temel geçim kaynağı olma durumu yıllar itibariyle azalma göstermektedir. Haneler açısından toprak bölünmesi, fındık fiyat politikasındaki istikrarsızlıklar, yöre halkı için alternatif geçim kaynağı aramasına sebep olurken aynı şekilde don, sel gibi doğal afetlerden fındığın doğrudan etkilenmesi üretici için yıllar itibariyle aynı verim ve gelir kaynağı elde edememesine sebep olmaktadır.

Araştırmamız kapsamında Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki kadınların geçim kaynaklarına baktığımızda her iki köyde ciddi ayrışmalar söz konusudur.

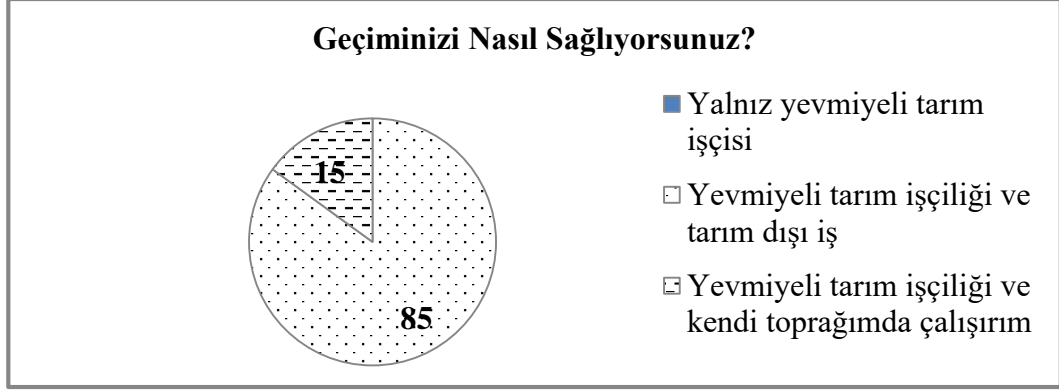
Yenidoğan köyündeki kadınların %10'u geçimini yevmiyeli tarım işçiliği ile sağladığını belirtirken, %40'i yevmiyeli tarım işçisi ve kendi toprağında çalışarak hanenin geçimini sağladığını ifade etmiştir. Yevmiyeli tarım işçiliği ve kadınlar açısından temizlikçilik, çocuk bakımı, el işi yapma; erkekler açısından ise gurbette inşaat işçiliği gibi tarım dışı iş ile geçimini sağlayan ailelerin oranı ise %50'dir. Diğer bir köy olan Uzundere köyünde kadın işçilerle yapmış olduğumuz görüşmeler sonucu yevmiyeli tarım işçiliği ve kendi toprağında çalışarak geçinenlerin oranı %15 iken, yevmiyeli tarım işçiliği ve tarım dışı işlerle geçinenlerin oranı ise %85 gibi yüksek bir orandır. Sonuçlarımıza göre görüşme yaptığımız kadın işçilerde Uzundere köyünde sadece yevmiyeli tarım işçiliğiyle geçimini sağlayan aile yoktur. Her iki köyde de fındık hasat zamanı fındık toplama işi yapılırsa da özellikle köyde yaşayan kadınlar aileye destek amaçlı alternatif amaçlı geçim kaynakları yaratmaktadır.

Görüşme yaptığımız kadınlardan Yenidoğan köyünde çalışan yevmiyeli kadın işçinin ailenin geçimini sağlama şekliyle ilgili ifadesi şu şekildedir:

“Eşim gurbette inşaat işçiliği yapıyor. Yazın çalışıyor kışın hava durumuna göre köye geri dönüyor. Biz iki çocuğum ve kayınvalidem ile birlikte yaşıyoruz. Yazın fındık toplamaya gidiyorum. Büyükbaş hayvanlarım var. Sütünü Korganda peynir fabrikasına satıyoruz. Kendi peynirimi, tereyağımı yaparım. Yaz ayında gurbetten köye gelenler olur onlar isterler satışında yapıyorum. Kendi biberimizi, pancarımızı, fasulyemizi, mısırımızı, yumurtalarımızı yaparız. Bunlara şehirden alıp para vermeyiz.” şeklindedir (Yenidoğan, 41).

Şekil 10. Hanenin Geçimlerini Sağlama Biçimleri, Yenidoğan Köyü, 2017

Şekil 11. Hanenin Geçimlerini Sağlama Biçimleri, Uzundere Köyü, 2017

Yenidoğan ve Uzundere köylerini karşılaştırdığımızda hanelerin geçimlerini sadece tarımdan ya da tarım dışı işlerden sağlamanın arkasında yatan birtakım sebepler vardır. Araştırma sonuçlarımızda gösteriyor ki kadın işçiler için fındık tarımı ailenin geçim kaynağını oluşturan ilk unsur değil ikinci bir alternatif olarak görülmektedir. Hanelerin kendi toprağının olup olmaması, var olan toprakların büyüklüğü ya da verimliliği kişileri farklı gelir kaynaklarına yönelten sebepler arasında sıralanabilir.

3.5.3.7. Kadın İşçilerin Mülkiyet Durumu

Geleneksel düşünce yapılarının hâkim olduğu, geçim kaynağının önemli bir kısmını fındık tarımının oluşturduğu Ordu ilinde, kadınların karşı karşıya kaldığı en büyük problemlerden biri kadının mülksüzlüğüdür. Ataerkil aile yapılarında kadın miras paylaşımında yer almamaktadır ya da çocuklar arasındaki dağılım kadın-erkek arasında adaletsizdir. Bu bağlamda görüşmecilerimizin kadınların mülkiyet durumunu kendi ailelerinden kalan değil eşlerinin ailelerinden kalan topraklar çerçevesinde değerlendirdik.

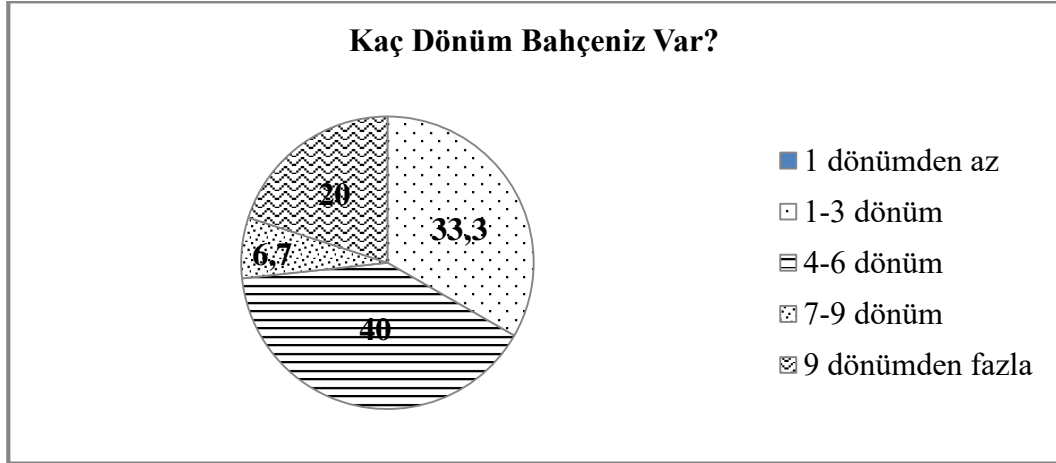
Bu sebeple görüşmecilerimize “Fındık bahçeniz var mı?” sorusunu yönelttiğimizde Yenidoğan köyündeki kadınların %75’inin fındık bahçesi var iken Uzundere köyündeki kadınların %60’lık bir kısmının fındık bahçesi vardır. Hanelerin fındık bahçe sahibi olmamalarının ise görüşmelerimiz esnasında iki sebebi ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerden ilki var olan toprağı satma şeklinde gerçekleşirken bir diğeri ise evin babasının çocuklar arasında toprak paylaşımını yapmamasından kaynaklanmaktadır.

Görüşme yaptığımız kadınlara fındık bahçeniz var mı sorusunu yönelttiğimizde kadın emeğinin sömürülmesinin boyutu karşımıza çıkmıştır:

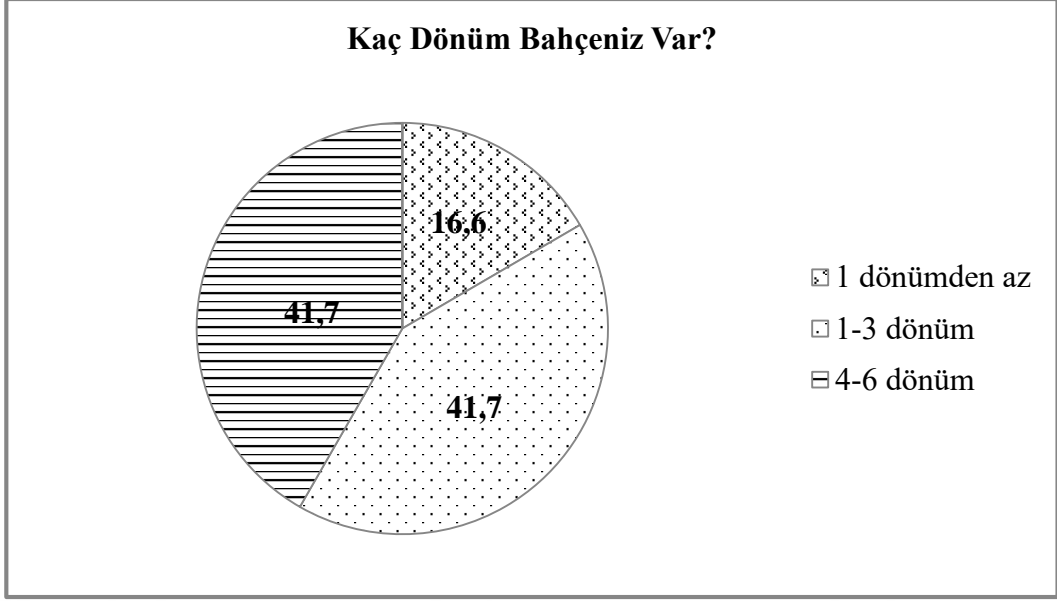
“Bizim kendimize ait bahçemiz yok. Eşimin babasının var. Her yıl biz çocuklarımızla birlikte yardıma köye geliriz. Eşim bir hafta kadar gelir köyde kalır sonra döner. O çalışmaya devam eder. Köyde bir ay kadar kalırız. Hem eşimin ailesinin fındıklarına yardımcı oluruz hem de bu şekilde yevmiyeli olarak başkalarına fındık toplamaya gideriz. Fındık bittikten sonra da 15-20 kilo çerezlik fındığımızı verirler.” şeklinde ifade etmiştir (Uzundere,37).

Aynı zamanda Yenidoğan köyündeki kadınların bahçelerin %86’sı kendi mülkü iken Uzundere köyünde kendi mülkü olanların oranı %75’tir. Burada dikkati çekeceğimiz bir diğer husus ise var olan fındık bahçeleri kadınların değil eşlerine babasından kalan fındık bahçeleridir. Yörede genel itibariyle babadan oğula geçen bir miras sistemi vardır ve dolayısıyla erkek çocuk sayısının fazla olması toprakların giderek azalmasını ve hanelerin kendi fındık gelirleriyle geçimini sağlayamamalarına neden olmaktadır.

Bu sebeple hanelerin fındık bahçesinin dönümlerine baktığımızda Yenidoğan köyündeki haneler daha çok büyük toprak sahibi iken Uzundere köyünde ise haneler daha küçük topraklara sahiptir. Yenidoğan köyünde 1 dönümden az toprağa sahip bir aile yok iken Uzundere köyünde %16,66’lık bir aile 1 dönümden az küçük toprak sahibidir. Yenidoğan köyünde toprak ağırlıklı olarak %40 oranında 4-6 dönüm arasında yoğunlaşırken, köyde 9 dönümden fazla toprağı olan hanelerin oranı %20’dir.

Şekil 12. Fındık Bahçesi Dönümü, Yenidoğan Köyü, 2017

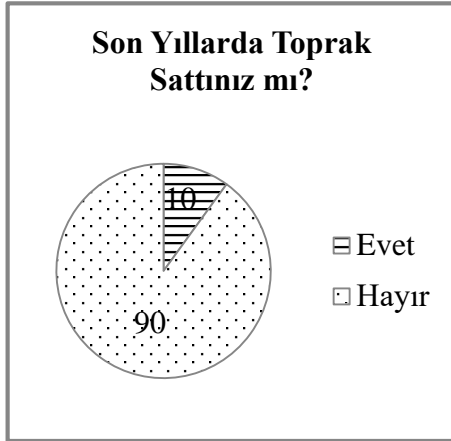
Şekil 13. Fındık Bahçesi Dönümü, Uzundere Köyü, 2017

Tarım sektöründe yaşanan en büyük problemlerden biri hanelerin toprak dağılımındaki eşitsizliklerdir. Toprağın aile içinde çocuklar arasında miras yoluyla bölünmesi sorunu tarımla geçimini sağlayan birçok aile için tarım sektörünü tek geçim kaynağı olmaktan çıkarmıştır. Toprak büyüklüğünün ailenin sadece fındık tarımıyla geçinemeyecek kadar küçük olması kişilerin fındık işçiliği dışında alternatif işlerde çalışmasına sebep olurken, aynı zamanda köyde geçimini sağlayamayan birçok ailenin sadece evin erkeği ya da evin tüm bireyleri şeklinde kente göç etmesine sebep olmaktadır.

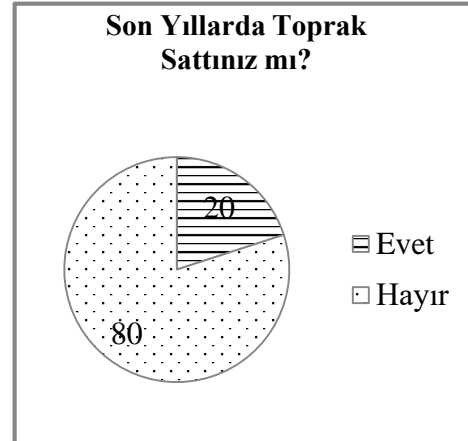
Araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köylerini karşılaştırırken tarımsal yapılardaki çözümlerin köydeki hanelerin geçim kaynağı şekillerini etkilediği bir gerçektir. Tarımsal yapılardaki çözümler geçimini tarımla sağlayamayan ailelerin mülksüzleşmesine ve kente göç etmesine sebep olurken; Yenidoğan köyündeki hanelerin toprak büyüklüğünün fazla olması haneler açısından fındığın önemli bir gelir kaynağı olarak devam etmesini sağlamaktadır. Bu sebeple tarımsal yapıdaki çözümlerin sonucu olan kente göç olgusu Yenidoğan köyünde karşımıza çıksa bile daha yavaş gerçekleşmektedir.

Yenidoğan ve Uzundere köyündeki görüşmecilerimizin bahçe büyüklüğü analiz edildikten sonra son yıllardaki toprak satın alma ve toprak satma durumları incelendiğinde Yenidoğan köyünde toprak satma oranı %10 iken toprak satın alma oranı %20'dir. Uzundere köyündeki toprak satma oranı % 20 olarak görülürken, görüşmeci kadınlardan toprak satın alan haneye rastlanılmamıştır.

Yenidoğan Köyü

Uzundere Köyü

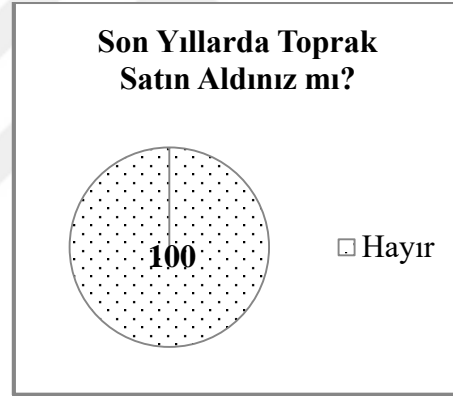

Şekil 14. Hanelerin Toprak Satma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Yenidoğan Köyü

Uzundere Köyü

Şekil 15. Hanelerin Toprak Satın Alma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere, 2017

Uzundere köyünde hanelerin Yenidoğan köyündeki hanelere göre daha az toprak sahibi olma durumu olması haneler açısından tam anlamıyla mülksüzleşme olduğu sonucunu göstermez. Ancak köydeki hanelerin toprak satın almaması aksine toprak satması mülksüzleşmeyi hızlandırıcı sebep olarak varsayılabilir. Aynı zamanda var olan toprakların bölünmesi ve küçük olması ise haneleri tarım ile geçim sağlayamayacak duruma getirmiştir. Dolayısıyla Uzundere köyünde geçimini sağlayamayan birçok aile köyün coğrafi konum itibarıyla şehir merkezine yakın olması sebebiyle de kente daha kolay ve hızlı bir şekilde göç etmiştir.

3.5.4. Kadın Tarım İşçilerin İş ve Çalışma Koşulları

Mevsimlik ücretli işçiler çalışma hayatlarında birçok zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Kadın işçilerin çalışma koşullarını analiz edeceğimiz bu başlığımızda görüşme yaptığımız kadınlara çalışma deneyimleri, ailelerinin ücretli bir işte çalışma durumları, yevmiyeli fındık toplama işlerine bakışı gibi sorular yöneltilmiştir.

3.5.4.1. Kadın Tarım İşçilerin Çalışma Deneyimleri

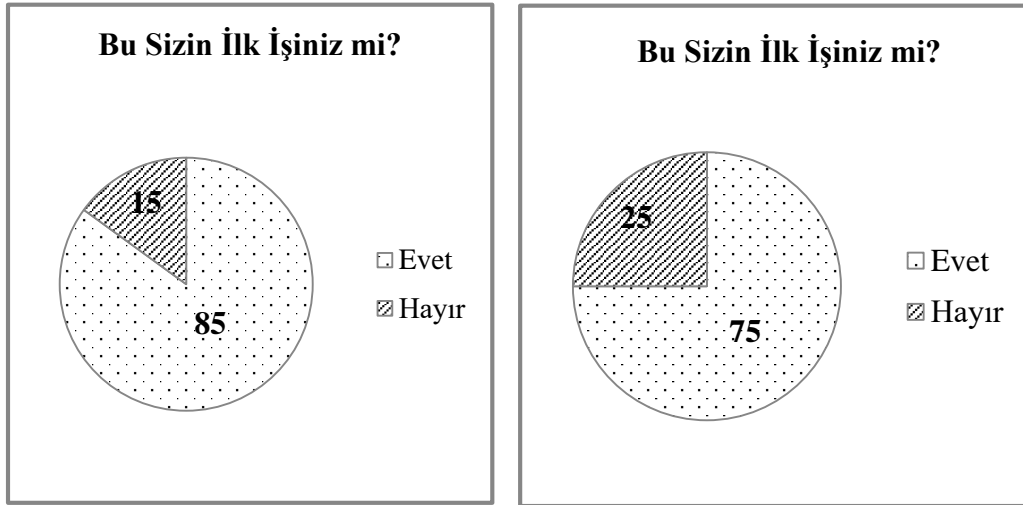
Tarım toplumlarında daha baskın olmakla birlikte toplumumuzda kadın ona yüklenen değerler gereği iyi bir eş, iyi bir anne olması gerektiği ile yaşamına devam etmekte öncelikli alanını ev içi alan olarak görmektedir. Toplum tarafından duygularıyla ön plana çıkarılan kadının ücretli olarak çalışma yaşamına katılması, evini, eşini, çocuklarını ihmal edeceği görüşü kadının çalışma hayatına girmesini engelleyici ve geciktirici bir unsurdur (Korkmaz & Uçar Tüfekçi, 2007, s. 44-45).

Görüşme yaptığımız kadınların çalışma hayatındaki işdeneyimlerini öğrenmek adına “Bu sizin ilk işiniz mi?” sorusunu yönelttik.

Yenidoğan ve Uzundere köyündeki yevmiyeli çalışan kadın işçilerden aldığımız cevaplara göre: Yenidoğan köyündeki kadınlardan %85’i ilk işi olduğunu söylerken, Uzundere köyündeki kadınlardan %75’i ilk işi olduğunu söylemiştir. Her iki köydede daimi olarak köyde oturan kadın işçilerin ilk işi yevmiyeli tarım işçiliği iken, şehir merkezinde oturanlar ücretli bir işte çalışma imkânı bulabilmişlerdir. Toplum tarafından yüklenen normlara ek olarak tarım toplumlarında kadının köyde istihdam edilebileceği bir alanın olmaması mevsimlik ücretli işlerin kadın istihdamı açısından iyi bir çalışma alanı yarattığı gözlemlenmektedir.

Yenidoğan Köyü

Uzundere Köyü

Şekil 16. Kadınların Ücretli İşte Çalışma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

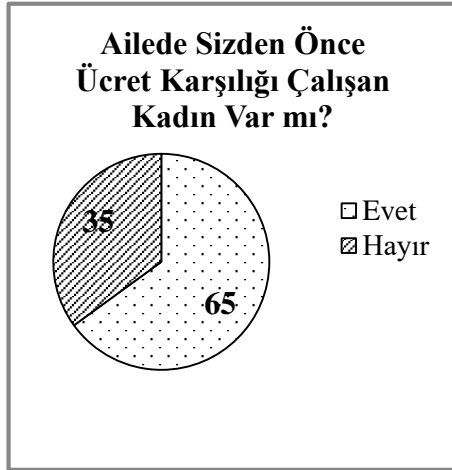
3.5.4.2. Kadın Tarım İşçilerin Ailelerinin Ücretli İşte Çalışma Durumları

Tarım işçilerinin genel olarak eğitim düzeyleri düşüktür ya da araştırma kapsamımızdaki kadın işçilerde olduğu gibi birçoğu sadece okuryazardır. Köyde yaşayan birçok kadın eğitim imkânlarından yararlanamadığı için tarım sektörü onlar için ücretli bir işte çalışılabilecek bir meslek haline gelmiştir.

Yenidoğan ve Uzundere köylerine baktığımızda kadınların ücretli olarak çalışabileceği tek alan fındık tarımıdır. Kadının ücretli olarak emek piyasasına girişi ancak kente göç ile birlikte gerçekleşmiştir. Kente göç eden kadınlar içinde çalışma şekilleri güvencesiz ve esnek çalışma biçimleri olan gündelikçilik, bakıcılık ya da tekstil gibi sektörlerde düşük ücretlerle gerçekleşmektedir. Araştırma kapsamındaki kadınların ailelerinde kendilerinden önce ücretli işte çalışan bir kadın olup olmadığını sorduğumuzda Yenidoğan köyündeki kadınların %65'i evet cevabını verirken Uzundere köyündeki kadınların ise %55'i evet cevabını vermiştir.

Görüşme yaptığımız kadın işçilerden tarım dışında ücret karşılığı çalışanlar olmakla birlikte sorduğumuz soruya evet cevabını veren kadın işçilerin hanesinde daha önceden ücret karşılığında çalışanların tamamı yevmiyeli tarım işçisidir. Dolayısıyla Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki kadınlar ve aileleri için yevmiyeli tarım işçiliği gelir sağlayıcı en önemli kaynaktır.

Yenidoğan Köyü

Uzundere Köyü

Şekil 17. Ailede Ücretli Bir İşte Çalışan Diğer Kadınlar, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Örneğin Yavuz'un Trabzon'da yapmış olduğu alan araştırmasında gözlemlenen sonuçlar şu şekilde olmuştur. Trabzonlu kadınlar için evin bütün sorumluluğunu üstlenmek bir gurur kaynağı iken evin geçimini erkeğin sağlaması erkeğin güçlü olmasının bir sembolüdür. Kadınlar mecbur kalmadıkça ücretli bir işte çalışmayı istemediği gibi kadının asıl yerinin evi ve ev işleri olduğunu kabul etmektedirler. Trabzon sanayinin fazla gelişmediği tarım ağırlıklı bir bölgedir. Bölgede kadınlar ekim, dikim, bahçe işlerini yaparken aynı zamanda ev işlerinin de sorumluluğunu kız çocuklarıyla birlikte üstlenmektedir. Kadınlar erkeğin yapması gereken tarla işleri, toprak kazma, odun yapma gibi birçok işi yaparken erkekler için aynı durum geçerli değildir. Çünkü kadınlar erkeklere kendi yaptıkları ev işleri ya da çocuk bakımı gibi işleri yakıştıramamaktadırlar (Yavuz, 2015, s. 121-127).

Ekiz Gökmen'in Muğla'nın Menteşe ilçesinde yaptığı araştırmada da bu duruma paralel sonuçlar gözlemlenmiştir. Evli ve çocuk sahibi olma, ataerkil aile yapısı işgücüne katılımı etkileyen engeller olarak belirtilmiştir. Ücretli ve işlere ayrılan vakitlere bakıldığında erkekler ağırlıklı olarak ücretli işleri tercih ederken, kadınlar ücretsiz işlerle ilgilenmektedirler. Aynı şekilde kadınlar işgücüne katılsa bile cinsiyete dayalı işbölümü gereği yapmak zorunda oldukları ücretsiz işler ve ev işlerinden sorumlu tutulmaktadır. Kadınları ücretsiz işte çalışmaya iten bir diğer olgu ise eğitim durumudur. Kadınların eğitim durumu erkeklere göre daha düşük düzeyde olduğu için işgücüne katılımı zorlaşmaktadır (Ekiz Gökmen, 2017, s. 1982-1983).

Toplumsal yapılar içinde kadının ücretli olarak çalışma hayatına dâhil olması aile ve toplum içinde güç kazanmasına sebep olmaktadır. Ancak özellikle tarım toplumlarında ataerkil aile yapısının egemen olması kadının geri planda kalmasına sebep olurken, hane içindeki kararların erkek tarafından alınmasına sebep olmaktadır. Köy yaşamında kadının aile içinde söz sahibi olması yaş alması ile birlikte gerçekleşmektedir.

3.5.4.3.Kadın Tarım İşçilerin Yevmiyeli Fındık Toplama İşlerine Bakışı

Alan araştırmamız ve yaptığımız görüşmeler sonucunda fındık toplama işinin zor ve meşakkatli bir iş olduğu sıkça dile getirilmiştir. Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin ücretli bir işte çalışma durumu ağırlıklı olarak yevmiyeli fındık işçiliğidir. Kadın işçilerden köyde yaşayanların fındık tarımı haricinde ücretli iş imkânı olmaması, kentte yaşayan kadınların ise yeterli donanımına sahip olamayıp emek piyasasına girememesi yevmiyeli fındık işçiliğini iyi bir alternatif olarak sunmaktadır. Araştırmamız kapsamındaki görüşmecilerimize “Yevmiyeli fındık toplama işlerini nasıl bulursunuz?” sorusunu yönelttiğimizde kadınlardan aldığımız bazı cevaplar şu şekildedir:

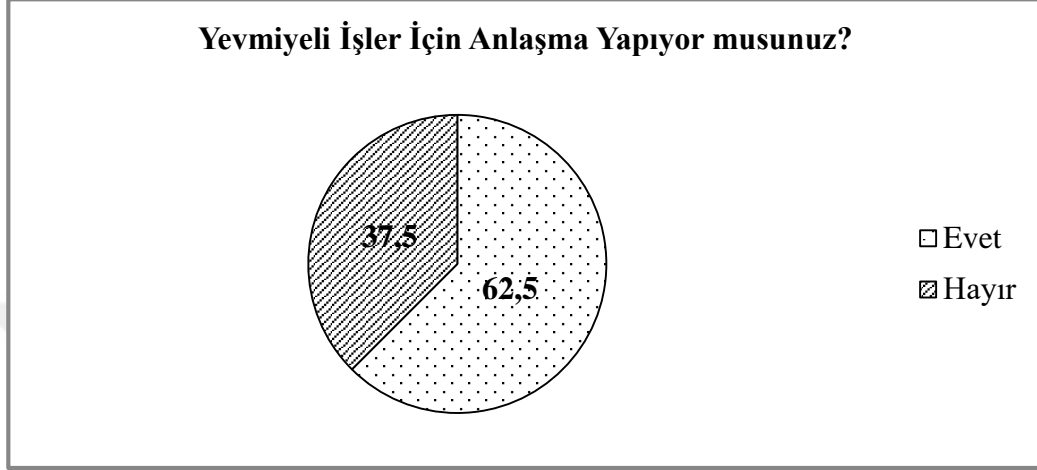
“Küçük yaşlarda bahçe işleri yapmaya başladığımız için alıştık biz. Artık zor gelmiyor. Hem bütün planlarımızı fındık ayına göre yaparız. Bu yıl oğlumu evlendireceğim. Düğün masraflarını karşılamamız gerek. O yüzden hepimiz bu ayı bekliyoruz. Ya fındığımız olmazsa o zaman ne yaparız. Elimizden gelen tek işte budur. Dışarıya el işide yapıyorum ama burada günde 70 lira kazanıyorsam el işinde bunu haftada ancak kazanıyorum. Yorgunluğum akşam iş bitene kadar akşam yevmiyemizi alınca hepsi unutuluyor.” (Yenidoğan,39).

“Yaş ilerleyince tabiki biraz zor oluyor. Biz 15 kişilik gruplar halinde gidiyoruz. Gittiğimiz yer ve oradaki arkadaşlar fındık toplama işinde önemli. Eğer tanıdıklara gidiyorsak daha az yoruluyoruz. Birde ekipte kafa dengi arkadaşlar olursa gün daha kolay geçiyor. Yorucu olsa da on iki ayda bir ay oluyor bu iş. O yüzden dayanabiliyorum. Elimden gelen başka bir iş olmadığı için mecburen çalışmak durumundayım. Okumadığım için pişmanım ama şu an başka bir işte de çalışmak istemem.”şeklindedir (Uzundere,43).

Her iki köydeki kadınlar için görüşme sonuçlarımıza göre fındık toplama işi zor olsa bile kadınlar bu durumdan şikâyet etmemekte aksine fındığın olmasını fırsat olarak görmekte dirler. Birçok kadın fındık toplamayı evde ev işleriyle vakit geçirmeye tercih etmektedir. Kadınlar fındık ayında bahçeye gelmeyip evde kalmayı daha yorucu bulmaktadır. Kadın işçilere göre evde ev işi, yemek yapımı,

çocukların bakımı ile kadın daha çok yorulurken yevmiyeli fındık toplama işini kafa dağıtmak, farklı insan görüp muhabbet etmek olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla tarımsal alanlarda yevmiyeli fındık toplama işi kadınların sosyalleşmelerini sağlayan önemli araçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.5.4.4.Yevmiyeli İşlerde Aracıların Rolü

Şekil 18. Kadınların Yevmiyeli İşler İçin Anlaşma Yapma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Mevsimlik yevmiyeli tarım işçilerinde işçiyle işveren arasındaki bağ kuran ana aktör aracılarıdır. Aracılar fındık toplama işlerinde işçilere iş imkânı sunarken, işverenlere de ihtiyaçları doğrultusunda işçi imkânı sunmaktadır. Bu sebeple özellikle Ağustos ayında yevmiyeli olarak çalışan kadınlar ayın büyük bir bölümünde gelir elde edebilmek için aracılar ihtiyacı duymaktadırlar. Aracı ile iş bulma usulü yerli mevsimlik kadın işgücünde karşımıza çıkmakla birlikte özellikle göçebe mevsimlik işçilerde daha yaygındır. Aracılar fındık hasat dönemi gelmeden aylar önce birden fazla bahçe sahibiyle anlaşır ve sırasıyla anlaşmışları bahçe sahiplerine fındık toplamaya giderler.

İşçiler bahçe sahipleri ile birebir anlaşma yaptıklarında güven ilişkisi sadece iki taraf arasında kurulurken, aracı ile yapıldığında üçlü bir güven ilişkisi söz konusudur. Aynı zamanda işveren ile aracı-işçi arasındaki anlaşmanın bağlayıcı bir unsuru yoktur. Yapılan anlaşmalarda işveren herhangi bir sebep göstermeden sadece işçiyi beğenmediğini öne sürerek ya da daha ucuza işçi bulduğunda işçinin birini ya da tamamını çalıştırmaktan vazgeçebilir.

Fındık toplama işi yılın belirli bir ayını kapsamaktadır. Kadınlar içinde yevmiyeli fındık toplamadan elde ettikleri gelir ekonomik anlamda önem arz

etmektedir. Sınırlı olan fındık dönemini en fazla gün ve gelir elde edecek şekilde değerlendirmek isteyen kadın işçiler fındık hasat dönemi başlamadan önce hangi gün hangi bahçe sahibinin fındığını toplayacağını belirlerler. Kadın işçiler fındık toplayacakları yerler için bahçe sahipleri ile anlaşma yapabilirler ya da çalışma koşulları güven esasına göre de kurulabilir. Bu anlaşmalar kapsamında işçiler anlaşmayı bizzat kendileri yapabildikleri gibi aracı vasıtasıyla da gerçekleştirebilirler. Araştırmamızda Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadın işçilerin yevmiyeli işler için anlaşma yapıp yapmadığını sorduğumuzda %67.5'i anlaşma yaptığını, %37.5'i ise anlaşma yapmadan çalıştığını ifade etmiştir. Anlaşma yapan kadınlardan %68'i aracı vasıtasıyla çalışma yerini belirlerken, %32'si ise kendi aracılığıyla bahçe sahipleriyle anlaşmayı gerçekleştirmektedir.

İşçilerle aracılar ya da bahçe sahipleri arasında yapılan anlaşmalarda fındık bahçesini toplamada kaç kişi çalışacağı, bu kişilerin kaç gün çalışacağı, işçilerin alacakları ücret ya da ücretin alma zamanı gibi durumlar belirlenmektedir. Ücretlerin veriliş biçimi genelde fındık bahçesi bittikten sonra toplu biçimdedir. Bahçe sahipleri bazı anlaşmalarda ücretin veriliş zamanını fındık toplama işinin tamamen bitirilip satıldıktan sonraki bir zaman olarakta belirleyebilir. İşçiler aracı vasıtasıyla fındık toplamaya giderlerse aracıdan, diğer türlü bahçe sahibinden ücretlerini almaktadırlar. İşçilerin zamanında verilmeyen ücretlerinden aracı vasıtasıyla anlaşma yapılıyorsa aracı sorumludur. Özellikle yevmiyeli fındık işçiliğinde bahçe sahibinin ücreti hiç ya da zamanında vermemesi veyahut aracının işçilere ücretlerini vermemesi tarımda çalışan birçok işçiyi mağdur etmektedir.

Bu bağlamda araştırmamız kapsamında Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki kadın işçilerin ücretlerini alamama durumlarını sorduğumuzda ücretini alamayan kadın işçiye rastlanılmamakta ancak zamanında ücretini alamayan birçok işçiye rastlanılmıştır. Kadınların ücretlerini zamanında alamadıklarında ne yaptıklarını sorduğumuzda ise bahçe sahiplerinin tanıdık ya da akraba oldukları için önemsemediklerini, geçte olsa her türlü aldıklarını ifade etmişlerdir.

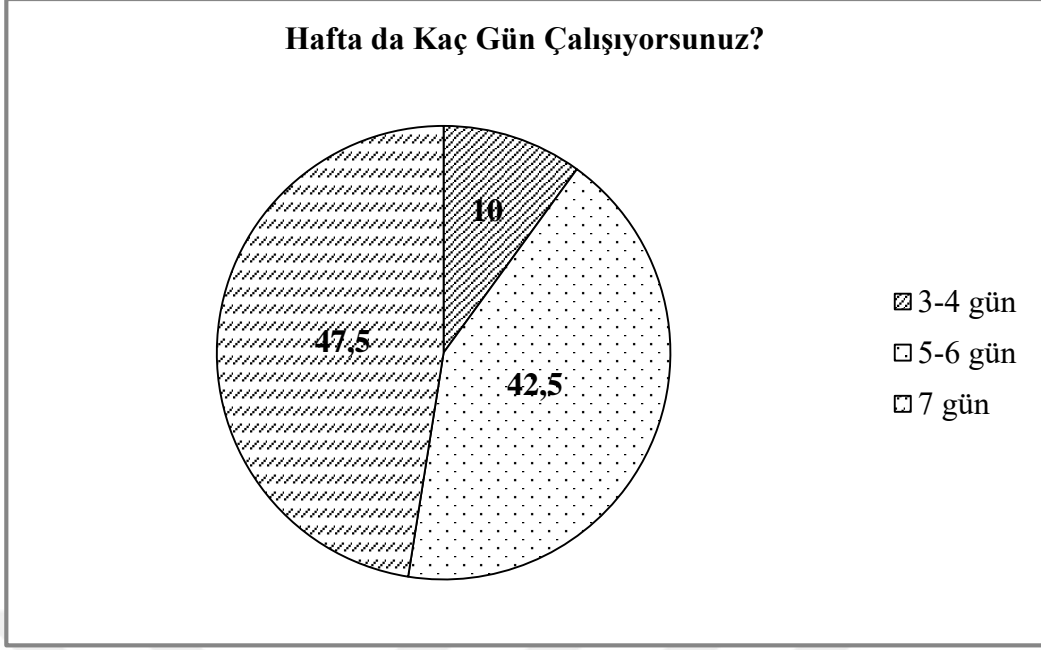
3.5.4.5.Kadın Tarım İşçilerin Haftalık Çalışma Süreleri

Mevsimlik işler belirli bir dönemi kapsadığından bu işlerde yasa koyucu tarafından belirlenmiş herhangi bir tatil günü yoktur. İşçilerin kaç gün çalışacağı ya da tatil yapacağı kişilerin bireysel tasarrufuna bırakılmıştır. Ağustos ve Eylül aylarında ortalama bir buçuk aylık süreci kapsayan fındık tarımında kadın işçiler mümkün olduğunca haftanın her günü yevmiyeli olarak çalışmak istemektedirler. Ancak Karadeniz Bölgesinin iklim şartlarının özellikle yaz aylarında yağmurlu olması da işçilerin çalışma günlerini etkilemektedir.

Mevsimlik tarım işçilerine yönelik olarak taraflar arasında herhangi bir yazılı sözleşme yapılmadığından işçilerin kaç gün çalışması gerektiği, gün içinde kaç saat çalışacağı ya da hafta tatilinin olup olmaması tamamen tarafların serbest iradelerine göre şekillenmektedir

Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadın işçilere haftalık toplam çalışma gün sayılarını sorduğumuzda kadın işçilerin %47.5'i haftanın her günü çalıştığını, %42.5'i haftada 5-6 gün çalıştığını,%10 gibi küçük bir kısmı ise haftada 3-4gün çalıştığını ifade etmiştir. Kadınların haftalık çalışma günlerine baktığımızda yarısına yakın bir kısmı hafta tatili olmadan, insani çalışma şartlarına aykırı olarak haftanın 7 günü çalışmaktadır. Bu çalışma yoğunluğu kadınların kendilerine ayırdıkları vakitten vazgeçmelerine sebep olarak, kadına yüklenen sorumluluğu ev içi ve ev dışı çalışma alanında artırmaktadır.

Kadın işçilere göre haftanın 7 günü çalışmalarının sebebi fındık hasat döneminin yılın belirli bir zamanı kapsamamasından kaynaklanmaktadır. Yılın sadece belirli bir ayında ücret karşılığı çalışma imkânı bulan kadınlar bu sebeple dinlenmeden bir aylık süreci çalışarak geçirmektedir. Ancak yörenin iklim yapısının yağmurlu olması fındık toplamayı engelleyici bir unsur olduğu için sadece hava koşullarının elverişli olmadığı dönemde tatil yapmaktadırlar.

Şekil 19. Kadınların Haftalık Çalışma Gün Sayıları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

3.5.4.6.Yevmiyeli Tarım İşlerinde Günlük Çalışma Saatleri

Mevsimlik ücretli işçilerin yasa koyucu tarafından güvence altına alınmaması bu sektörde çalışan işçilerin günlük çalışılması gereken saatin belirsiz olması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Mevsimlik ücretli işçiler fındık hasatını bir günde yoğun çalışma saatleri ve az dinlenme süreleri ile gerçekleştirmektedir. Yapmış olduğumuz derinlemesine görüşmeler ve gözlemler çerçevesinde kadın fındık işçilerinin günlük çalışma ve dinlenme şekilleri aşağıdaki gibidir:

- 06:00 – 07:00 = Çalışılacak bahçeye gidiş
- 07:00 = İş başı
- 10:00 – 10:20 = İçecek ve kahvaltılı mola
- 12:30 – 13:30 = Öğle yemeği arası
- 16:00 – 16:20 = Mola
- 18:00 = Paydos

Fındık işçilerin çalışma saatleri köyden köye ya da işverenden işverene göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin görüşmelerimiz sonucu bazı günlerde çalışma saatleri 07:00 – 18:00 arası iken bazı günlerde 08:00 – 19:00 şeklindedir. Molalar genelde 15-20 dk arasında değişmektedir. Kısa molalar bazı bahçelerde

sadece dinlenme molası olarak değerlendirilirken, bazı bahçelerde içecek ve atıştırmalıklarla değerlendirilebilir.

Kadınlara bir günlük çalışma süresinde neler yaptıklarını sorduğumuzda Yenidoğan köyündeki kadın grşmecilerimizden biri bahçedeki bir gününü şu Şekilde zetlemiştir:

‘‘Sabah 7’de bahçeye geliriz. Bahçenin ve fındık dallarının büyüklüğüne göre çalışma saat planımızı yaparız. Öğlene kadar dalları yere dkeriz. Her fındık ocağına 4’l kişiler halinde blnrz. Her ocakta mutlaka bir-iki erkek ya da dal eğebilecek güçlü bir kadın olur. Erkekler genelde büyük dalları dökerken biz daha küçük dalları dkeriz ya da erkeklerin eğdiği dallara yardımcı oluruz. ğle yemeğinden sonra yerdeki fındıklar hep birlikte toplanır. Vakit kalırsa erkekler daldan döker, biz yerden toplamaya devam ederiz’’ (Uzundere, 29).

Görüşme sonuçlarımıza göre fındık toplama Şekli köyden köye farklılıklar göstermektedir. Bazı bahçelerde fındıklar önce yere dökülüp ardından tekrar yerden toplanırken, bazı bahçelerde direk bir muşambanın üstüne toplu halde dökülür ya da teneke–sepete atılır. Fındık toplama Őeklinin değişiklik göstermesi fındık dalının cinsinin büyük ya da küçük oluşundan etkilendiği gibi kişilerin fındık toplama alışkanlığına göre de Şekillenmektedir.

Kadınlarmn günlük işlerde ve tarım işlerinde harcadıkları emek kullanımını birbirini ile i içe geçmiştir. Kadınlarmn fındık toplama işlerinde çalışma günlerinin araştırmamız kapsamında 7 güne kadar çıktığını gördük. Kadın işçilerin günlük çalışma saatlerine baktığımızda günün büyük bir bölümünü bahçede geçirmekte-dirler. Aynı zamanda kadınlarmn uzun uğraş ve emek sonucu topladığı fındıktan elde ettiği gelir ise emeğinin hakkını tam anlamıyla karşılamayacak düzeydedir.

3.5.4.7. Ulaşım Biçimleri

Mevsimlik tarım işlerinde işçilerin karşılaştığı en büyük problemlerden biri ulaşım sorunudur. Özellikle gezici tarım işçilerinde ulaşım imkânı transit ile ve şehirler arasındadır. Yol mesafesinin uzun yolculuk Şartlarının güvensiz olması özellikle yaz dönemlerinde TV, sosyal medyada karşımıza tarım işçileri ile ilgili birçok kaza haberi çıkmasına sebep olmaktadır. Araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köylerinde kadın işçilerin yerli olması nedeniyle uzun mesafeli yolculuk yapması söz konusu değildir.

Görüşmecilerimize fındık bahçesine ulaşım biçimlerini sorduğumuzda ağırlıklı olarak cevaplar araba ya da transit ile olduğu yönündedir. İşçiler sadece yakın ve araba ile ulaşımın olmadığı bahçelere yürüyerek gitmekte, harici durumlarda aynı köy sınırlarında olsa dahi araba ile ulaşımı tercih etmektedirler.

Görüşmelerimiz sonucu özellikle aracı vasıtasıyla fındık toplayan kadınlar 10-15 kişilik gruplar halinde geldikleri için transit ya da kişi sayısı az ise patpat ile geldiklerini ifade etmişlerdir. Yöre içinde patpat diye anılan lombardin özellikle yük taşımacılığında kullanılan kasası olan bir araçtır. Kadınlar araçlara hem eşyalarını hem de kendileri binmektedir. Görüşmelerimiz esnasında yolculuk sırasında ayakta taşınan kimsenin olmadığını ifade ederlerken araçlara binen kişi sayısına göre bazen sıkışık olarak yolculuk yaptıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

Fındık toplama işi araçlar vasıtasıyla oluyorsa aracı bulma ve ulaşımı sağlama anlaşma yapılan aracının yükümlülüğünde iken; bahçe sahipleriyle işçinin direkt anlaşığı durumlarda bahçe sahibinin yükümlülüğündedir. Aracı, işçileri genelde transit minibüs vasıtasıyla bahçeye bırakır. Bahçe sahibi aracıya ayrıca yol parasını da vermek zorundadır.

3.5.4.8. Fındık İşçilerinin Ücreti

Tarım sektörü, sektörler arasında ücret dağılımının en adaletsiz olduğu sektördür. İşçiler yoğun çalışma şartlarına maruz kalırken, fazladan çalıştıkları saat karşılığında ek bir ücrette almazlar. Hizmetler ya da sanayi sektörlerinde kişilerin aldıkları ücretler genel itibariyle aylık olup günlük çalışma saatleri belirli ve buna karşılık aldıkları ücret daha adil görülürken, tarım sektörü emeğin, özellikle kadın emeğinin sömürüldüğü bir sektördür. Fındık tarımında çalışan işçiler genelde ücretlerini günlük alırken aynı bahçe sahibine birden fazla gün gidildiğinde ücretler bahçenin bitiminde topluca alınabilir.

Fındık işçilerinin ücretlerinin belirlenmesinde yerli, Kürt ya da Gürcü işçiler arasında farklılaşmalar meydana gelmektedir. Yerli işçi fındık hasatında daha tecrübeli hasadı daha iyi yapmaktadır. Mevsimlik gezici işçi dediğimiz özellikle son yıllarda Karadeniz Bölgesi'nde artan Gürcü işçiler ya da Kürt işçiler fındık ile ilgili yerli halk kadar tecrübeli değildir ve dolayısıyla bahçe sahibinin bu işçilerden aldığı verim daha düşüktür. Fındık hasadında kişilerden alınan verime göre ücret belirlenirken yerli halkın yevmiyesi daha fazla, doğu illerinden gelen

Kürt ya da yurtdışından gelen Gürcü işçilerin ücreti daha düşüktür. Ulukan ve Ciğerci Ulukan'ın araştırmasında da mevsimlik işçilerin ücretlerinde farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna göre en yüksek ücreti yerli işçi, daha sonra Gürcü işçi en düşük ücretli Kürt işçi almaktadır (Ulukan & Ciğerci Ulukan, 2011, s. 173).

Ücretler arası bu farklılıklar sadece yerel yabancı işçi arasında değil yerel işçiler arasındaki performansa göre de değişmektedir. Örneğin kadınlar ve erkekler tam ücret alırken belirli bir yaşın altındaki çocuk işçilerin bazı yörelerde yarım ücret ya da daha düşük ücret karşılığında çalıştırıldıkları gözlemlenmiştir. Bir diğer bulgu ise çocukların yevmiyelerinin yönetiminin aileleri tarafından yapıldığı, belirli bir kısmının harçlık olarak verildiği ya da okul ihtiyaçları için kullanıldığı yönündedir. Kablay'ın çocuk işçiler üzerine yapmış olduğu çalışmada da aynı bulgular gözlemlenmektedir. Kablay'ın çocuk işçilerle yaptığı görüşmelerde çocukların kazançlarının tamamını babasına verdiği, babanın sadece çocuğa kazancın belirli kısmını harçlık olarak verdiği sonucuna ulaşılmıştır (Kablay, 2015, s. 104).

Çocukların yetişkinlere göre fındık dalı eğmede problemler yaşasa da daldan fındık toplama, çuval getirip götürme, teneke dökme, belirli zamanlarda çalışanlara su dağıtımını gibi işlerin tamamını yaptıklarını en az yetişkinler kadar çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Çalışma şartlarının zor, sürelerin uzun olduğu fındık hasatında oyun çağındaki çocukların fındık bahçelerinde ücret karşılığında çalıştırılması çocuk işçilerin ezilmişliğinin en büyük göstergesi iken bu durumun maalesef yinede önüne geçilememektedir.

Yörede işçilerin günlük ücretleri noktasında kesin bir rakam olmayıp köyden köye göre değişkenlik göstermektedir. Araştırma yılını kapsayan 2017 yılında Yenidoğan ve Uzundere köyündeki işçi yevmiyesi yemekli 70 TL iken yemeksiz 75 TL'dir. İşçilerin günlük ücreti her yıl aynı olmayıp yıllık fındık verimine göre arz talep durumuna göre belirlenebilmektedir. Örneğin fındık veriminin yüksek olduğu yıllarda çalıştıracak işçi bulamayan bahçe sahipleri mecburen yüksek ücretlerde işçi çalıştırmak durumundayken, yıllık verimin düşük

olduğu dönemlerde ise işçiler düşük ücretler karşılığında çalışmayı kabul etmektedirler.

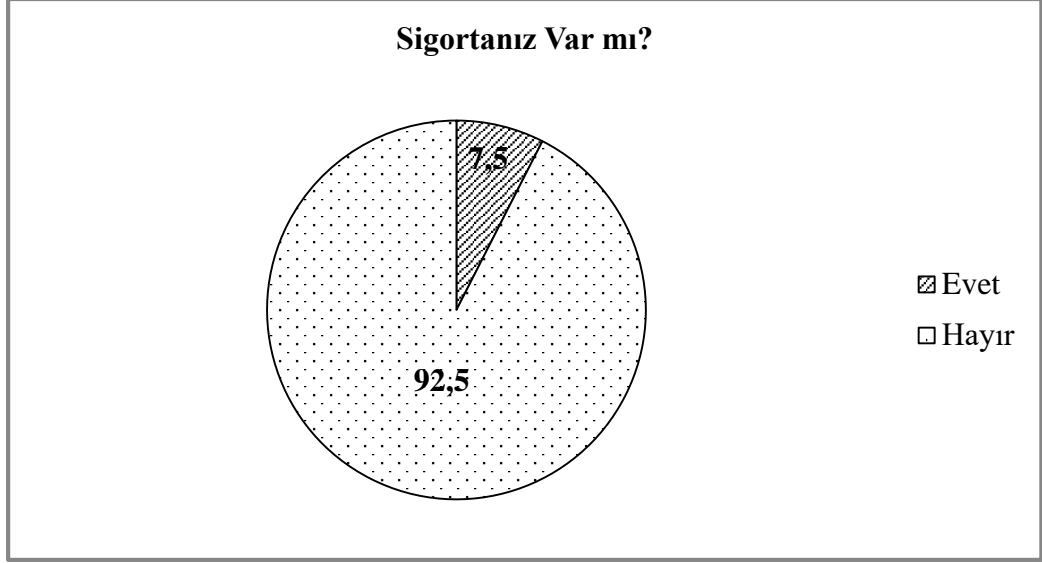
Ücretlerin veriliş biçimine göre bazı yörelerde yemek dâhil ücret belirlenir iken bazı yörelerde yemeksiz şekilde verilmektedir. Daha önceden bahçe sahibinin işçilerin yemeklerini vererek gerçekleşen çalışma şekli özellikle son yıllarda değişmeye başlamıştır. Artık birçok bahçe sahibi ücreti yemek dâhil haliyle belirleyip fındık işçilerine yemek vermemektedir.

Tarım sektöründe mevsimlik ücretli çalışan işçilerin karşılaştıkları ya da karşılaşılabilecekleri problemlerden biri ücretin zamanında alınmaması durumudur. Birçok tarım işçisi özellikle bu durumun mağduriyetini yaşarken fındık hasadında da bu problemlerle işçiler karşı karşıya kalabilmektedir. Yılın sadece 30- 40 gününde çalışma imkânı bulabilen fındık işçileri bu durumu en aza indirebilmek ya araçlar sayesinde anlaşmalarını yaparlar ya da tanıdıkları kişilere fındık toplamaya giderler. Çünkü araçlarla anlaşma yapıp fındık toplamaya gidildiğinde ödenmeyen ücretten aracı sorumlu olduğu için işçinin işverenle bir bağı olmadan ücretini her koşulda alabilir.

3.5.4.9.Kadın İşçilerin Sosyal Güvenlik Durumları

Türkiye’de kadın çalışanların istihdam içindeki sektörel dağılımına baktığımızda en fazla tarım sektöründe kadın istihdamının olduğunu 2. bölümümüzde değinmiştik. Tarım sektöründe çalışan işçiler birçok problemle karşılaşmakla birlikte bu problemlerden en önemlilerinden birisi sosyal güvenlik ve sosyal koruma durumudur. Tarım işçileri bütün sektörler arasında sosyal güvenlik anlamında dışlanmışlığın en fazla görüldüğü sektördür.

Araştırmamız kapsamındaki kadın işçilerin sigorta durumları öğrenilmek istendiğinde her iki köydeki toplam çalışan kadının %7.5’inin sigortası varken; %92.5’inin sigortası bulunmamaktadır. Görüşme yaptığımız kadınlardan bireysel olarak sigortası bulunanların sebebi ise köyden kente göçle birlikte kadının ücretli işgücü piyasasına dâhil olması ve kentte tekstil fabrikası gibi sanayi kollarında istihdama katılmasından kaynaklanmaktadır. Bireysel olarak sigortalı olmayan %92,5 oranındaki kadın işçilerin ise bir kısmının aile olarak hiç sigortası yokken bir kısmı ise eşinin ya da çocuklarının sosyal güvencesinden faydalanmaktadır.

Şekil 20. Kadınların Sigortalılık Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Özellikle tarım sektörü gibi kişilerin kolayca hastalanabilecekleri ya da yaralanabilecekleri bir çalışma ortamının olması bütün tarım işçileri açısından sosyal güvenceyi zorunlu hale getirmektedir.

Ancak 5510 Kanununun Ek-5'inci maddesinde mevsimlik tarım işçilerinin sigortalı olma durumlarının zorunlu değil isteğe bağlı olması, yasa koyucunun sigortalı olma kapsamındaki şartlarının ise mali yükünün ağır olması birçok işçinin sigortasız çalışmasını zaruri hale getirmiştir. Aynı zamanda bireysel emeklilik sisteminin getirilmesi ve zorunlu olmaması tarım sektöründe düşük gelire çalışan birçok işçinin bu imkândan yararlanamamasına sebep olmaktadır.

3.5.4.10.Kadın Tarım İşçilerin İş Kazası Hakkındaki Bilgileri ve İş Kazası Geçirme Durumları

İş kazası her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de çalışanların sıklıkla karşılaşacağı bir durumdur. Fındık tarımı, dikiminden, hasatına, kurutulmasına kadar uzun bir süreci gerektirdiğinden fındık tarımında çalışan işçilerde bu tür kazalarla karşı karşıya kalabilmektedir. Araştırma yaptığımız Yenidoğan ve Uzundere köyündeki çalışan kadın işçilere “İş Kazası Geçirdiniz mi?” diye sorduğumuzda %12.5'i evet cevabı verirken, %87.5'i hayır cevabını vermiştir. Kadın işçilerden kaza geçirenler ayak ve kol incinmesi ya da burun kırığı gibi ciddi iş kazası geçirmiş olsalar dahi hiçbir rapor almamış; sebebini ise kendileri için bu durumun önemsiz olduğu şeklinde ifade etmişlerdir.

Görüşme yaptığımız kadınlardan birine iş kazası geçirdiniz sorusunu yönelttiğimizde ve iş kazasının ne olduğu açıklandığında kadın işçinin verdiği cevap şu şekildedir:

“Dal çekerken burnuma geldiği için burnum kırıldı. Ama kızım sen bana bunun iş kazası olduğunu söylemeseydin ben bunun ne olduğunu bilmezdim. Kaza ile ilgili rapor almadım. Kendi fındığımızı toplarken oldu. Fındık zamanı böyle kazalar olur. Çok önemsemedim.” şeklindedir. (Uzundere, 52).

Dolayısıyla görüşme sonuçlarımıza göre iş kazası geçirdiniz mi sorusuna hayır diyen kadın işçilerin oranının bu kadar yüksek olmasının sebebi kadınların iş kazasının tam olarak anlamını bilmediklerinden ya da iş kazası geçirseler bile bu duruma önem vermedikleri için hayır cevabı verdikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 21. Kadınların İş Kazası Geçirme Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

3.5.5. Kadın İşçiler ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Kadınların ücretli bir işte çalışmasının hanede söz sahibi olma ve kararlar alımında etkisi ve elde ettiği geliri kendi için kullanma eğilimleri kadınların toplumsal cinsiyet ilişkileri çerçevesinde özgürleşme düzeylerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmamızda toplumsal cinsiyet ilişkilerini ortaya koyan Kadın İşçilerin Gelirleri Üzerinde Söz Sahibi Olma Durumları, Kadının Hane İçindeki Kararlarda Söz Sahibi Olma Derecesi, Hanedeki Ev İşlerinin Sorumluluğunun Dağılımı, Kadınların Ev İçi İş Sorumlulukları irdelenmiştir.

3.5.5.1. Kadın İşçilerin Gelirleri Üzerinde Söz Sahibi Olma Durumları

Ücret karşılığı çalışan kadınların en önemli problemlerinden biri elde ettikleri geliri kendi bireysel kararları ile kazancını kişisel ihtiyaçları için ne oranda

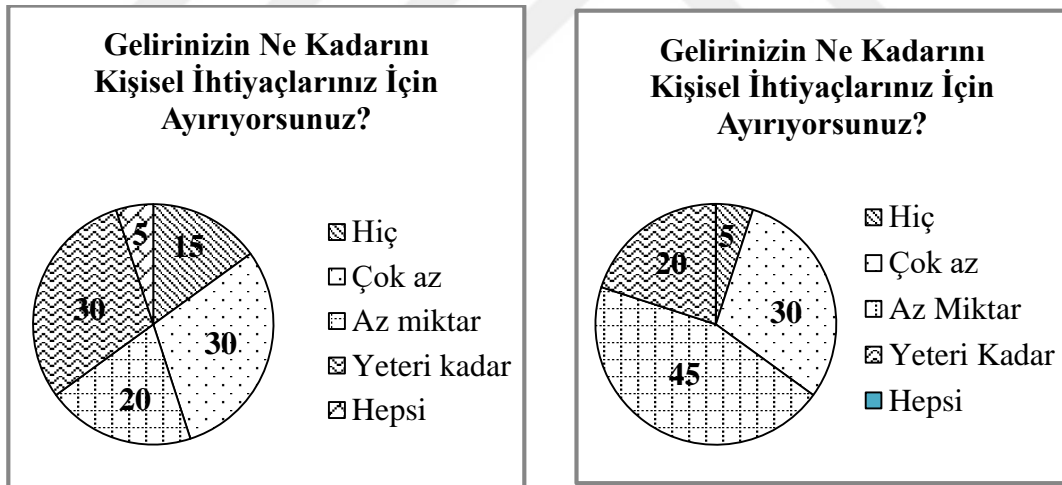
kullanıp kullanmadığıdır. Tarımsal toplumlarda kadın kendi için değil eşi, çocukları, ailesi için yaşamaktadır. Hem maddi hem de manevi anlamda ailesine destek olmak amacıyla yaşamına devam ederken kendi hayatıyla ilgili kararlar alması oldukça zordur.

Bu bağlamda araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadın işçilerin fındık tarımından elde ettikleri gelirleri kendi kişisel ihtiyaçları için kullanıp kullanmadıkları araştırılmıştır.

Yenidoğan köyündeki kadın işçilerin %30'luk kısmı yeteri kadar ve çok az cevabını verirken %20'si az miktarını, %15'i hiç ayırmadığını, %5'lik kısım ise hepsini gelirinin kişisel ihtiyaçları doğrultusunda kullandığını ifade etmiştir. Uzundere köyündeki kadın işçilerin %45 gibi büyük bir çoğunluğu gelirlerini az miktarını kendi kişisel ihtiyaçları doğrultusunda kullandıklarını belirtirken, %30'u çok azını, %20'si yeteri kadarını, %5'lik kısım ise gelirinin hiç bir kısmını kendi ihtiyaçları doğrultusunda harcamadığını ifade etmiştir.

Yenidoğan Köyü

Uzundere Köyü

Şekil 22. Kadınların Gelirlerini Kişisel İhtiyaçlarına Ayırma Düzeyleri, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Araştırmamız kapsamında her iki köyde de kişilerin gelirlerini kendi kişisel ihtiyaçları doğrultusunda kullanma oranı kişilerin medeni durumları, ailenin ekonomik durumuyla veya hane yapısının büyüklüğü ile doğrudan ilişkili olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Görüşme yaptığımız kadın işçilerden bekâr olanlar ve ya öğrenci olanlar gelirleri üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olurken evli olan kadınlarda önceliklerin değiştiği saptanmıştır. Hanedeki çocuk sayısının fazla ya da çocukların okuduğu durumlarda kadınlar için önemli olan

çocuklarının ihtiyaçları olup kendilerini ikinci plana alabilmektedirler. Aynı şekilde ailenin gelir düzeyi iyi ya da kadın fındık hasat dönemi haricinde de gelir sağlayıcı bir işte çalışıyorsa kendi kişisel ihtiyaçlarına daha fazla gelir ayırabilmektedir.

3.5.5.2.Kadının Hane İçindeki Kararlarda Söz Sahibi Olma Derecesi

Gerek ataerki aile yapısı gerekse cinsiyetçi işbölümünden dolayı kadın toplum içinde her zaman ikinci planda kalan ve ezilen işgücüdür. Bu ezilmişlik kentte yaşayan kadına göre kırdaki yaşayan kadında veya sanayi ya da hizmet sektörlerinde çalışan kadınlara göre tarım sektöründe çalışan işçilerde daha yoğun görülmektedir. Kadının hane içindeki söz hakkı ve karar alma derecesi geleneksel aile yapılarının hâkim olduğu tarım toplumlarında geri planda kalmaktadır. Erkekler tek başına karar verme yetkisine sahipken kadınlar açısından durum bu şekilde gerçekleşmemektedir. Kadınlar kendileri, çocukları ya da ailelerini ilgilendiren her türlü kararı eşlerine sormakla yükümlüdürler.

Kırsal alanda kadının işgücüne katılımı özellikle ücretsiz aile işçiliği ya da mevsimlik ücretli iş olarak görülmektedir. Kadının kırsal alanda ücret karşılığı bir işte çalışması devamlılık arz etmediği ve ücretsiz olarak kendi tarım arazilerinde de çalıştığı için erkek tarafından çalışma olarak atfedilmemektedir.

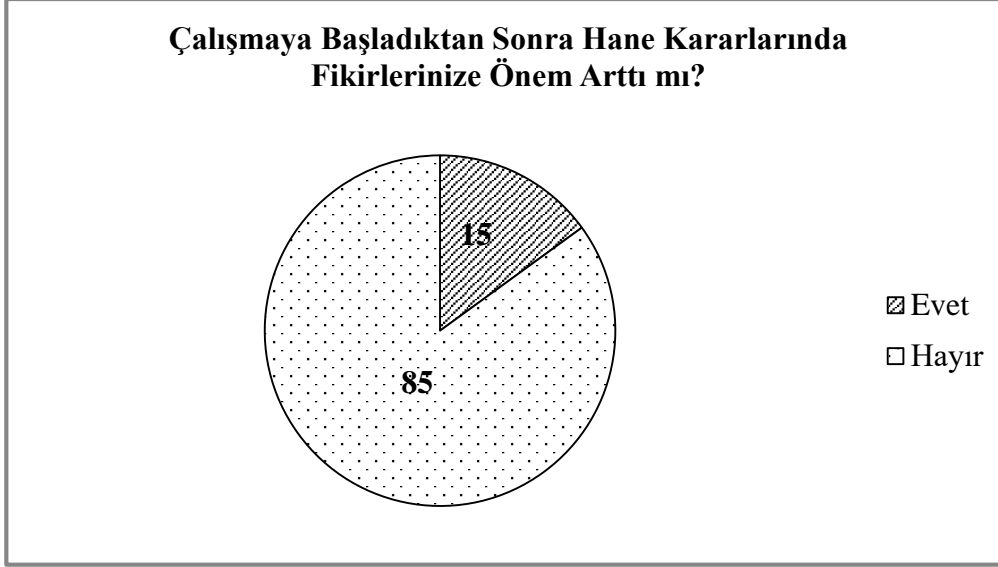
Araştırmamız kapsamındaki görüşmecilerimize “Ücretli Bir İşte Çalışmaya Başladıktan Sonra Hane Kararlarında Fikirlerinize Önem Arttı mı?” sorusunu yönelttiğimizde kadınların sorduğumuz soruya verilen yanıtların oranı her iki köyde de aynı oranda karşımıza çıkmıştır. %85’i hayır cevabını verirken,%15’i evet cevabını vermiştir. Görüşme sonuçlarımıza göre Yenidoğan ve Uzundere köyündeki kadın görüşmecilerimizin büyük çoğunluğu için ücretli bir işte çalışma hanedeki karar alma durumuna olumlu etki etmemiştir.

“Yevmiyeli olarak fındık toplamak bizim için ücretli iş gibi değildir. Bu işler bizim için yapmak zorunda olduğumuz işler gibidir. Fındık ayı geldiğinde buralarda sağlığı elveren her kadın mutlaka ücretli olarak ya da kendi fındığında mutlaka bahçede çalışır. Ailemizde her karar eşime sorularak alır son sözü o söyler. Bazı durumlarda eşim nadirde olsa sorar. Benim hanede karar sahibi olabilmem için daha iyi işlerde her zaman ücret alacağım işler olması lazım. Belki o zaman bana duyulan saygı da artar. Kendi paramı kazanabildiğim için kendi kararlarımı da alabilirim.” şeklindedir (Uzundere,55).

Kadının hane içindeki emeğinin erkek tarafından görünmezliği söz konusu iken ücretli mevsimlik işçi olarak çalışmasının da görünürlüğü söz konusu değildir. Kadın görüşmecilerden bazıları eşlerinin kendilerine 11 ay oturuyorsunuz yılda 1 ay çalışıyorsunuz şeklindeki söylemleri kadının hane içi emeğinin erkek gözünde değersizliğinin en önemli göstergesidir. Kadının ev içi emeğinin hizmet anlamında değeri büyük iken bu emeğinin ve zamanının parasal anlamda karşılığı yoktur. Toplumsal normlar erkeği gerek biyolojik gerekse yaptıkları işler açısından güçlü görürken; kadının ve emeğinin görünmezliğinde o kadar azaltmaktadır.

Her iki köydeki görüşme sonuçlarımıza göre kadının yevmiyeli olarak çalışmaya başlamasının hanede alınacak kararlarda etkisinin artmadığını belirtmiştir. Ancak %85 oranındaki hayır diyen kadın işçilerin hayır deme sebeplerini incelemekte fayda görmekteyiz. Yörenin daha önceki sorularımıza aldığımız cevaplardan dolayı erkek işgücü açısından dışarıya göç verdiğini belirtmiştik. Evin erkeği evin geçimini sağlamak için gurbette olduğu için kadın genelde köyde tek başına çocuklarıyla birlikte kalmaktadır. Özellikle erkeğin gurbette olduğu durumlarda kadın köyde ya da kentte evin bütün işlerinden, çocuklarla ilgilenmekten, varsa bahçe işleri ya da hayvan bakımı gibi işlerden sorumlu olmakta bütün kararları tek başına almak zorundadır. Dolayısıyla sorduğumuz soruya hayır diyen kadın işçilerin bazıları eşleri gurbette olup çoğu kararları kendileri almak durumunda oldukları için çalışmaya başlamalarının hane kararlarında etkisinin artmadığını ifade etmişlerdir.

Kadın işçilerin hane içindeki kararlarda etkilerinin artmasına sebep olan ücretli işlerin, mevsimlik ücretli tarım işlerinin değil; uzun süreli aylık sabit gelirin olduğu işler olduğu saptanmıştır. Görüşmeci kadınlarımızdan kentte sürekli işlerde çalışan kadınların hane kararlarında etkisinin arttığı gözlemlenmiştir.

Şekil 23. Kadınların Ücretli İşte Çalışmalarının Hane Kararlarına Etki Düzeyi, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

Aile tek taraflı kurulabilen ya da devam ettirilebilen bir yapı değildir. Kadın ve erkeğin ortaklaşa kurup devam ettirdiği bu yapıda kadının hane içinde alınan kararlarda fikir beyan edebilmesi sadece ücretli bir işte çalışmasıyla bağdaştırılmamalıdır. Bu sebeple o ailenin bir bireyi olarak alınan kararlara ortak edilmesi gerekmektedir.

Kadınların hane içinde alınan kararlarda rolünün az olması erkek egemen aile yapısından kaynaklandığı gibi kadın işçilerde kendi yaptığı işleri ya da kazandığı ücretleri değerli görmemektedir.

3.5.5.3.Hanedeki Ev İşlerinin Sorumluluğunun Dağılımı

Tarım sektöründe kadın emeğinin konumuna bakacak olursak hem tarımsal alanda hemde ev içinde çifte emek hâkimdir. Ataerkil aile yapısının fazla olduğu yöre ya da toplumlarda kadını ev içi emeğe hapsedme durumu yaygındır. Kadınlar yazın bahçede fındık toplama işleriyle, kışın hayvancılık, diğer bahçe işleriyle uğraşırken evde de tüm ev içi yükler kendi omuzlarındadır.

Gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucundakadınlara ev işlerinin ağırlıklı olarak kimin sorumluluğunda olduğunu sorduk. Görüşmelerden çıkan sonuca göre kadın işçilerin %87.5'i ev işlerinde kendilerinin sorumlu olduğunu söylerken %12.5'i ev işlerinin kendi sorumluluğunda olmadığını ifade etmiştir. Ev içi işlerden sorumlu olmadığını söyleyen kadınların ağırlıklı olarak öğrenci ya da

ailesiyle birlikte yaşayan ve ev içi sorumlulukların evin annesinin üstünde olduğu gözlemlenmiştir.

Kadın emeğinin tarım toplumlarında ev içi ve ev dışı alanda bölünmesinin boyutunu inceleyebilmek adına görüşme yaptığımız kadınlardan birine sabah uyandıktan gece yatana kadar bir gününün nasıl geçtiği sorusunu yönelttik:

“Sabah 5:00 – 5:30 gibi kalkıyorum. İneklerimiz var onları sağıp yemlerini veriyorum. Kuzineyi yakıp çayı demliyorum. Kahvaltıyı hazırlayıp bahçeye gitmeden bulaşıkları yıkıyorum. 7:00'den 6:00'ya kadar bahçede oluyorum. Eve gelince yemek hazırlamak, tekrar bulaşık yıka vakit geçiyor. Akşam da 10 da yatıyorum. Fındık zamanı ekstra yorgunluk olsa da normal zaman olsada köyde vakit böyle geçiyor. Kayınvalidem rahatsız olduğu için iş yapamıyor. Çocuklarım yardım ederse eder. Yoksa bütün işleri ben yaparım.” şeklindedir (Yenidoğan,35).

Kadınların ev içi işlerine köyde ve kentte ayırdığı zamanlar arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Uzundere köyündeki görüşmecilerimizden Fatsa'da yaşayan kadın işçiye aynı soruyu yönelttiğimizde görüşmecimizin cevabı şu şekildedir:

“Fındık ayında sabah en geç 6 gibi kalkarım. Saat 07:00'den 18:00'e kadar bahçede oluyorum. Eve gelip yemek hazırlarım. Bazen yorgun olmazsam yemeklerimiz bir gün önceden hazırlarım. Akşam 10-11 gibi yatarım. Fatsa'da da güne erken başlıyorum. 7'de kalkıp çocukları okula yol ederim. Ardından ev işlerimiz yaparım. Bazı günler eve temizliğe giderim gitmediğim günlerde kalan işlerimi hallederim. Akşamda 11-12 gibi yatıyorum.” şeklindedir. (Uzundere, 40).

Yenidoğan köyündeki kadın işçilerin yaşam yerleri köy olduğu için kadınlar sadece fındık ayında değil diğer aylarda da ekim, dikim, bahçe işleri gibi faaliyetlerden sorumlu olurken Fatsa'da yaşayan ailelerin büyük çoğunluğu sadece yaz aylarında bahçe işlerinde çalışmakta diğer aylarda ev işleri ile vakit geçirmektedir.

Fındık ayında kadınların ev işlerine ayırdığı zamanını belirleyici unsurun biride evde onlara yardımcı olan bir kişinin olup olmamasıdır. Kadın işçiler bahçede fındık hasatı yaparken evde ev işlerini, yemeklerini yapabilecek olan kayınvalide ya da çocuk varsa kadınların ev işlerine ayırdığı zamanın azaldığı görüşmelerimiz sonunda ifade edilmiştir.

3.5.5.4.Kadınların Ev İçi Sorumlulukları

Gerek kırsal alan gerekse kentsel alanda çalışma hayatı içinde aktif olarak rol almayan kadının en fazla vaktinin geçtiği alan ev içidir. Ev içi emeği

dediğimiz yemek, bulaşık, ütü gibi hane içi işleri kapsayan emek türünün toplumsal dayatmalar sonucu kadın tarafından yapılması gerektiği kabul görmüştür. Kentte yaşayan kadın ev içi emekten sorumlu olmakla birlikte kırsal alanda kadına düşen sorumluluk daha fazladır.

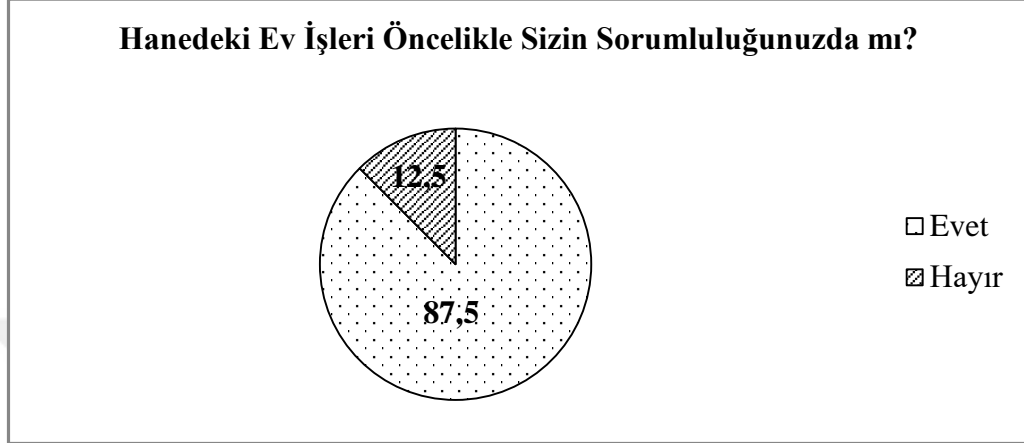
Kent yaşamında kadınlar eğer ücretli bir işte çalışmazlarsa sadece ev içi işler ve ailenin bakım işleri ile sorumluyken; ücretli olarak istihdamda yer alıyorsa ev içi işlerine ayırdığı zaman azalmakla birlikte ev içi ve ev dışı alanda yaşamına devam eder. Kentte çalışma hayatına katılmanın en büyük avantajı kadının evde ve işte yapabileceği işlerin belirli oluşu iken tarımsal alanda ev ve iş iç içe geçmiş durumdadır. Dolayısıyla kentte çalışma hayatına katılan kadın kendinin ev işine ayırabileceği zamanı belirleme tasarrufuna bağlı iken tarımsal alanda yapılacak işlerin belirsizliği kadına yapacağı işler için zamanı belirleme hakkı vermez.

Tarımsal toplumlarda ataerkil kültürün baskın olmasının da etkisiyle kadın ev içi işler, çocuk bakımı, varsa bahçe ve hayvan işleriyle uğraşma olarak çalışma hayatı ve sosyal hayatının ona belirtilen sınırları çerçevesinde yaşamına eder.

Araştırmamız kapsamındaki Yenidoğan ve Uzundere köylerindeki kadın işçilere hane içinde emek kullanımının yoğunluğunu saptamak adına “Hanedeki Ev İşleri Öncelikli Sizin Sorumluluğunuzda mı?” sorusunu yönelttik. Kadın işçilerle yapmış olduğumuz derinlemesine görüşmeler sorunu kadınların %87.5’i ev işlerinin kendi sorumluluğunda olduğunu ifade ederken, %12.5’i ev işlerinin kendi sorumluluğunda olmadığını belirtmiştir. Hayır cevabı veren %12.5 görüşmecinin hayır cevabını vermesi yaşlarıyla ve eğitim düzeyleriyle doğrudan ilişkilidir. %12.5 oranındaki kadın görüşmeci yaşları küçük olduğu ya da okulları devam ettiği için ev işlerinde annelerine yardımcı konumdadır. Evin genel sorumluluğu annelerinin üzerindedir.

Evet cevabı veren kadınlar ise genel olarak hanenin bütün ev işlerinden sorumlu olan kadınlardır. Kadınların kayınvalideleriyle yaşamaları durumunda kayınvalideler yardımcı olurken; evin kız çocuğu varsa onlarda ev işlerine yardımcı konumdadır. Burada üzerine dikkat çekmemiz gereken bir nokta ise kadınlara yardımcı konumda olan kişilerinde yine kadın oluşudur. Derinlemesine görüşmelerimiz sonucu kadınlara ev içi işlerinde yardım eden diğer bireylerin eşleri ya da erkek çocukları değildir. Kadın her ne kadar var olduğu konumdan,

sorumluluklarından şikâyet etse de kendi çocuklarını da aynı ideoloji ile yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Burada ki ailelerin tek farkı ise çocukların eğitimine gereken önemi verip onların okumasını isterken; aynı zamanda ev işleri, yemek yapmak gibi kadın işi olarak görülen işleri de kız çocuklarının öğrenmesi ve yapması gerektiğine inanmasıdır.

Şekil 24. Hanedeki Ev İşlerinin Kadınların Yapma Durumları, Yenidoğan ve Uzundere Köyü, 2017

3.5.5.5. Gelecekle İlgili Beklentiler

Tarım toplumlarında toplum tarafından kadınlara yüklenen cinsiyetçi roller, toplumsal baskılar, erkeğin biyolojik ve toplumsal açıdan kadına göre güçlü kabul edilmesi kadınların kendi hayatları üzerinde söz sahibi olamamalarına sebep olmaktadır. Kadınlar hayatlarını evlenmeden önce anne ve babalarının istek ve beklentileri, evlendikten sonra ise eşlerinin istek ve beklentileri doğrultusunda devam ettirmektedir. Kadın ona öğretilen değerler sonucu her zaman sabırlı, hoşgörülü, itaatkâr, duygularının baskın ve bu doğrultuda hareket eden bir kişi olarak isteklerini dile getirmeden başkalarının istediği kalıpta bir insan olarak varlığını sürdürmektedir.

İnsanların kendi hayatlarıyla ilgili plan yapması, gelecekle ilgili hayal ve beklentilerinin olması onlara verilen imkân ve fırsatlar doğrultusunda gerçekleşebilmektedir. Özellikle tarım toplumlarında ataerkil aile yapısı, kız çocuğunun belirli bir yaşa geldikten sonra annesine yardımcı bir eleman olarak görülmesi, haklı olsa dahi evin babasına ya da erkek kardeşine karşı asla hakkını savunmadan sessiz kalması, eğitim imkânlarından erkek çocuklarına göre yararlanamaması onun gelecekle ilgili ekonomik ve beşeri anlamda beklenti içine girememesine sebep olmaktadır. Bu sebeple tarım toplumlarında hane içinde

kendine rol model olarak annesini alan kadın kendisinin de annesi gibi güzel çeyizleri olan, güzel yemek yapan, ev işlerini kusursuz olarak yerine getiren, ailesine saygıda kusur etmeyen, toplum tarafından ne kadar çok eşine bağlı, itaatkâr, söz gelimi becerikli ise o kadar çok saygı duyulan ve sevilen bir insan olmayı istemektedir.

Bu çerçevede görüşme yaptığımız kadın işçilerimize “Gelecekle ilgili beklentileriniz nedir?” sorusunu yönelttik. Görüşmecilerimizden bazılarının sormuş olduğumuz soruya cevabı aşağıdaki gibidir:

Eşim şu an borçlarımızdan dolayı gurbette çalışıyor. Köye göre daha fazla para kazanıyor. Borçlarımızı bitirip Fatsa'ya taşınırsak daha güzel olur. Çocuklarımın şu an hepsi okuyor. Okuyup kendilerini kurtarırlarsa bende mutlu olurum. şeklindedir (Yenidoğan,39)

“Ben 54 yaşındayım. Bu yaştan sonra kendimle ilgili beklentim yok. Sadece borçlarımızdan kurtulmak istiyorum. O yüzden inşallah fındık bu yıl iyi olur. Birde çocuklarım okuyor. Okusun kendini de bizi de kurtarsın. Bütün emeklerimiz onlar için. Bu yaşta bende evin bir eksiğini kapatmak için burada sabahdan akşama kadar çalışıyorum.”şeklindedir (Uzundere,53).

Görüşme sonuçlarımıza göre kadınların gelecekle ilgili beklentileri sadece kendileri için değil aileleri ve özellikle çocukları içindir. Daha önceki araştırma bulgularımızda birçok ailenin borcu olduğunu ortaya koymuştuk. Dolayısıyla kadınların gelecekle ilgili plan yapmasına engel olan en büyük sebeplerinden biri hanenin borç durumudur. Aileler öncelikli olarak borçlarının bitmesini istemektedir. Bir diğer bulgu ise kadın işçilerin birçoğu kendileri okuyamamasına rağmen çocuklarının eğitime önem vermekte ve onları her koşulda desteklemektedir. Kız ve erkek çocuk arasında eğitime destek noktasında herhangi bir ayrım olmamasına rağmen kız çocuklarının okumaması durumunda kendi deyimleriyle “okumazsa hayırlı bir kısmet olursa evlenir.” şeklinde yorumlamaktadırlar. Kadınlar her ne kadar kendileri ile ilgili beklentileri olmadığını dile getirse de görüşme sonuçlarımızdan çıkarımlara göre çocuklarıyla ilgili kendilerine yönelik beklentileri mevcuttur. Çocuklarının okumasını ve iyi bir iş sahibi olmasını kendi kurtuluşları olarak değerlendirmektedirler.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de 1980 sonrası yaşanan neo-liberal politikalara geçiş süreci çalışma hayatındaki her kesimi etkilemiştir. Yaşanan bu değişimden en fazla etkilenen sektör tarım sektörü ve tarımın ana aktörü olan kadın işçiler olmuştur. Türkiye ekonomisi açısından tarımın ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin en önemli kolu olan mevsimlik tarım işçilerinin tarım sektörü içindeki önemi büyüktür. Ancak tarım sektörünün gün geçtikçe istihdam içindeki payının azalması ve var olan üretimin ise kadın işçiler tarafından yapılması bu sektörde çalışan işçilerin diğer sektörlere kıyasla gözardı edilip dezavantajlı durumda olmasına sebep olmaktadır. Tarım sektöründe çalışan kadınlar, ataerkil aile yapısının bir sonucu olan kadının ikincil konumda görülme ve cinsiyetçi işbölümü gibi ayrımcılığa maruz kalırken; elverişsiz barınma ve sağlıksız yemek koşulları, eğitim imkânlarından yeterince yararlanamama gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda çalışmada 1980 sonrası tarımsal yapılardaki dönüşümün kadın emeğine etkilerini ortaya koymak amacıyla Ordu’nun Fatsa ilçesinde iki farklı sosyal yapıya sahip köyde fındık tarımında yevmiyeli işçi olan kadınlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Daha önce ücretsiz aile işçisi olan kadınların değişen dinamiklerle mevsimlik ücretli tarım işçisine dönüşümü bu sürecin en somut bulgularıdır.

Araştırma kapsamında iki farklı köy seçilmesinin sebebi köylerin coğrafi konum olarak farklı yerde olması ve dolayısıyla iki farklı toplumsal yapıyı temsil etmesidir. Sadık Boran’ ın dağ ve ova köylerini karşılaştırmalı olarak yapmış olduğu araştırma 70 yılı aşkın bir süre önce yapılmasına rağmen araştırma evreni olarak seçilen köyler noktasında Yenidoğan ve Uzundere köylerinde benzer sonuçlar ortaya çıktığı söylenebilir. Yapılan alan araştırması sonuçlarında Sadık Boran’ ın ova ve dağ köylerine yönelik karşılaştırmada da ova köyleri taşıt, haberleşme, teknoloji değişime daha kolay adapte olurken; dağ köyleri değişime ova köylerine göre daha ağır ve onların geride bıraktıklarını benimseyerek uyum sağlamışlardır (Sadık Boran, 1999, s. 142).

Araştırma kapsamında seçmiş olduğumuz köylerden Yenidoğan köyü rakımı yüksek, şehir merkezine görece uzak, daha dışa kapalı ve muhafazakâr bir yapıyı temsil ederken; Uzundere köyü ova köyü olarak nitelendirilebilen rakımı

düşük, şehir merkezine daha yakın, sosyal etkileşimlerden daha fazla etkilenen ve değişime açık bir yapıyı temsil etmektedir.

Alan araştırmamız sonucunda şu sonuçlara ulaşılabilir:

Çalışma kapsamında iki farklı köy olan Yenidoğan ve Uzundere köylerini tercih etme sebeplerimize değindik. Köylerin coğrafi konumu dışa açıklık ve kapalılık derecelerini etkilemiştir. İlçe merkezine uzak olan Yenidoğan köyünde son 10 yıla kadar kadınların şehir merkezine gitmesi kendi araçları yoksa haftada bir gün sabah köyden giden transit aracılığıyla gerçekleşirken bu durum kadınların şehir merkeziyle etkileşimlerinin sınırlı olmasına, düşünce kalıplarının yavaş değişmesine sebep olmuştur. Uzundere köyünde ise ulaşımın Yenidoğan köyüne göre daha gelişmiş olması, kadınların dışa açık şehir merkeziyle iç içe geçmiş bir yapıda yaşamlarını devam ettirebilmelerine, değişikliklere kolay adapte olabilmelerine ve sosyalleşmelerine zemin hazırlamıştır.

1980'lerden sonra tarımsal alanda makineleşmenin hızlanması, insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması gibi varsayımlar araştırmamızdaki köyler için geçerli bir olgu değildir. Çünkü mevcut köylerde tarımda yaşanan dönüşümle birlikte arazilerin engebeli olması tarımda makineleşme sürecini gerçekleştirememiştir. Köyde tarımda makineleşmenin görüldüğü ve insan emeğinin yok olduğu tek alan fındığı zuluftan ayıklama işinde kullanılan patoz adı verilen aracın üretim sürecinde kullanılıyor olmasıdır. Ancak fındık ayıklama dışında köylerde başta fındık tarımı olmak üzere bütün bağ-bahçe işleri dikiminden, bakım ve hasatına kadar bütün işler kadının omzu üstündedir.

Tarımda yaşanan dönüşüm, toprakların babadan kalma olması ve miras yolu ile bölünmesi sonucu toprağın küçülmesi, devlet tarafından yapılan desteklerin yetersiz oluşu, fındıktan alınan verimin hava şartları gibi iklim özelliklerinden dolayı yıl bazında dalgalanmasına ilave olarak fındık fiyatının yıllar içinde değişmesi, tarımla geçimini sağlayan birçok çiftçinin bu değişimlerin getirdiği olumsuzluklardan kolay etkilenir hale getirmiştir. Bu süreçte birçok çiftçi tüccar, tefeci, banka gibi tarım işçilerini denetimi altına alan ana aktörlere borçlanmak zorunda kalmıştır. Farklı araçlara borçlanan kadın işçiler temel geçim kaynaklarında fındık önemli pay aldığı için fındık gelirine yönelik planlarını, borçlu oldukları kişilere bağlı kalarak yapmak durumunda kalmıştır.

Şöyleki tüccar ya da tefeciden borç aldıysanız findığımızı farklı bir yerde değerlendirme imkânınız olmamakta sadece borçlu olduğunuz kişiye vermek durumundasınızdır.

Araştırmamız kapsamında elde edilen diğer bir bulgu ise kırsal alanda yaşanan çözümlenmeyle birlikte tarımdan elde edilen gelirin azalması, maliyetlerin artarak kar oranının azalması ailelerin mülkiyet durumlarında değişikliğe sebep vermemiştir. Mülkiyet durumunu kadınlar açısından değerlendirdiğimizde kadın için mal varlığı olmadığı için mülksüzleşme söz konusu değildir zaten baştan itibaren mülksüzdür. Kadın kendi ailesinin evinde herhangi bir mal hakkına sahip değilken, mirasın bölünmesinde de bütün haklar evin erkek çocukları arasında paylaşılmaktadır. Kadınların eşlerinin mülkiyet durumu incelendiği tamamen mülksüzleşme görülmemekle birlikte topraklarda küçülme söz konusudur. Her iki köyde de küçükte olsa toprak sahibi olmak aileler için önem arz etmektedir. Evli kadınlardan bazılarının hiç toprağının olmamasının sebebi eşlerinin ailelerinin miras paylaşımını henüz gerçekleştirmemeleridir. Bahçe dönümlerinin küçük olması ise toprağın miras yoluyla bölünerek gün geçtikçe azalmasından kaynaklanmaktadır. Ailelerin geliri azalsa bile köyde doğup büyüyen ve hayatını bu şekilde devam ettiren kır insanı için köyde az da olsa toprağın olması önemlidir. Bu sebeple toprak satma düşüncesi benimsenen bir görüş değildir.

Toprağını satmayan ancak toprakların bölünmesinin ve ailenin ekonomik geçimini sağlayamayacak düzeyde olmasının en önemli sonucu çiftçilerin işçileşmesi ve göçü tetiklemesidir. İşçileşme süreci kır ve kentte yaşayan kadınlar açısından farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Daha önceden köyde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar tarımda yaşanan dönüşüm süreciyle birlikte ücretli tarım işçisine dönüşerek, işçileşmeye başlamıştır. Köyde findığın budama, gübreleme, hasat döneminde ücretli işçi çalıştırılırken, bu işlerin büyük bölümü kadınlar tarafından yapılmaktadır. Kadınlar aile ekonomisine katkıda bulunmak için büyükbaş-küçükbaş hayvan yetiştirmekte, ürünlerini pazarda satmaktadır. Kadınların fındık tarımıyla ilgili beklentileri değerlendirdiğimizde görüşmeler sonucu kadınlar fındık tarımında bir gelecek görmemektedirler. Mevsimli işçilik onlar için sadece yılın belirli bir zamanında ek gelir elde ettikleri bir sektördür. Araştırma sonuçlarımızda da çoğu aile sadece fındık tarımıyla geçimini sağlayan değil ekstra gelir kaynağı olan ailelerdir.

Kadınlar için 20 yıl öncesine kadar tek geçim kaynağı tarım sektörü iken; toprakların küçülmesi, fındığın mevsim koşullarından etkilenerek her yıl aynı verimi vermemesi, tarım politikalarında istikrarsızlıklar, fındık fiyatlarının yıl bazında yaşanan dengesizlikler aileleri sadece fındık tarımıyla geçimlerini sağlamalarına yardımcı olamamıştır. Dolayısıyla köyde geçimini sağlayamayan birçok aile için kente göç zorunlu olmuştur. Kente göçü cinsiyet ve yaşlar bazında değerlendirdiğimizde Yenidoğan köyündeki kentleşme süreci kadınlar açısından yavaş ilerlemektedir. Kente göç olgusu ağırlıklı olarak erkekler açısından gerçekleşmiştir. Köyde orta yaş ve yaşlı diyebileceğimiz yaş grupları göçe ılımlı bakmazken, gençler için bu durum geçerli değildir. Gençler eğitim, ailenin göçü ya da evlenme gibi sebeplere bağlı olarak şehir merkezinde yaşamak istemektedir. Uzundere köyü ise tarımsal yapılardaki dönüşümlerden daha çabuk etkilenmiş, köyün coğrafi konumu bu süreci hızlandırmış, kente göç olgusu ailenin bütün bireyleri açısından gerçekleşmiştir. Kadınlar için kente göç ederek kendi deyimleriyle ‘‘şehirli insan’’ olma sınıf atlama olarak değerlendirilirken, kentte ev kadını olarak yaşamak, bahçe ve hayvan işleriyle uğraşmamak onlar için önem arz etmektedir. Köyde yaşayan birçok kadın kentte yaşayan kadınların ev içi emeğini görmezden gelerek değersiz saymakta, kentlileşen kadınlar evde oturuyor olarak görülmektedir. Kente göç ile birlikte kadınların işçileşme süreci ev işlerinden kalan zamanlarda temizliğe gitme, çocuk bakma, uzun çalışma ve mesai saatlerinin olduğu tekstil gibi sanayi sektörlerinde çalışmak şeklinde değişim göstermiştir.

Kadınların çalışma koşul ve şartlarının ağır olması araştırma sonucumuzda çıkan diğer bir bulgudur. Çoğu kadın haftanın her günü çalışmakta; gün kadınlar için erken başlayıp geç bitmektedir. Kadınlar fındık işçiliğinin yanı sıra ev işlerinden sorumlu olduğu için fındık işçileri için çifte mesai söz konusudur. Kadın işçilerin ücret durumuna baktığımızda aldıkları ücret noktasında diğer etnik gruplara en avantajlı kesim olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle fındığın hasat döneminde gelen Kürt ya da Gürcü işçilere daha düşük ücretler verilirken; yerli işçilerin ücreti gezici işçilere göre %20-%30 oranında daha fazladır. Dolayısıyla aynı çalışma saatlerinde emek sarf eden yerli ve gezici işçiler farklı ücretlere tabi tutulmaktadır. Köylünün yerli işçi tercih etmesindeki en önemli sebep ise yerli

işçinin bölge insanı olması nedeniyle fındık tarımında bilgili ve deneyimli düşüncesidir.

Tarım sektöründe tarım işçilerinin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri iş ve sosyal güvencesinin olmamasıdır. Mevsimlik fındık işçileri İş Kanunu kapsamına girmediği gibi araştırma sonuçlarımızda kadın işçilerin neredeyse tamamına yakınının sosyal güvencesi yoktur. Türkiye’de yönelik olarak yasalar çıkıp düzenlemeler yapılıyor olsa bile bu düzenlemelerin tarım işçilerini sosyal güvenlik ve iş güvencesi kapsamına almasını beklemek iyimser bir yaklaşım olacaktır. Çünkü ortaya sunulan politikalarda asıl sorunun analiz edilememesi ve asıl hedef kitleye hitap edememiş olması kadınların önündeki en büyük engeldir.

Kadınların gerek yasal gerekse aile içinde sosyal çerçevede haklarını bilmemesi, bilse de sessiz kalması her daim tarım sektörünün sessiz işçisi olarak yaşamalarına sebep olmaktadır. Kadınların gelirleri üzerinde söz sahibi olma durumlarına tam olarak var ya da yok genellemesini yapamayız. Araştırma örneklemimiz farklı yaş gruplarındaki kadın işçilerden oluştuğu için özellikle genç ya da okula devam eden kadınlar harcamalarını kendileri belirleyebilmektedir. Orta yaş grubu kadınlarla yaptığımız görüşmelerimizden elde edilen bulgulara göre kadınların gelirlerini kendi kişisel ihtiyaçları doğrultusunda harcama gibi bir istekleride gözlemlenmemiştir. Kadın için her zaman önemli olan annelik ve eşlik olduğu için gelirini aile ihtiyaçları noktasında değerlendirselerde gelirleri üzerinde söz sahibi olduklarını düşünmektedirler.

Kadınların hane kararlarında söz sahibi olma durumuda zamanla değişen bir olgu içine girmiştir. Kırsal alandatoplumsal cinsiyetçi işbölümü ve ataerkil aile yapıları gereği kadının karar hakkı tanınmazken; ancak yaşla doğru orantılı biçimde kararlarda hakkı olmaktadır. Hane içinde alınan bu kararlarda ise kadının söz sahibi olduğu kişiler eşinden ziyade çocukları ya da gelinleri idi. Ancak araştırma bulgularımızda genç kadınlarında hane kararlarında eşleri kadar olmasa da söz sahibi oldukları, fikirlerini sunabildikleri sonuçları çıkmıştır. Kadının hane kararlarında söz sahibi olması kendini ifade edebilmesini kırsal alandan çözülüp kentleşmeyle birlikte eğitim, bilgi düzeyinin artması ve sosyalleşmesi sebeplerine bağdaştırmak yanlış bir yargı olmamaktadır.

Kadınların gelecekle ilgili beklentileri değerlendirildiğinde piyasa baskısı altında gittikçe ezilen kadınların ilk istekleri borçlarından kurtulmak iken, ikinci olarak çocuklarının kendi hayatlarını iyi şartlarda oluşturabilmeleridir. Kırsal alandaki aileleri, aile bağıllık durumlarını değerlendirerek incelediğimizde kırsal alandan bir kopuş olsa da anne, baba, ya da çocuklar arası bağın çok kuvvetli olduğu gözlemlenmiştir. Çiftçiler için fındık gelirinin yeterli olmadığı ya da yıl bazında üretimin olmadığı durumlarda evin çocukları ailelerine farklı yerde de olsa destek olmaktadır. Çocuğun aileden ayrı bir yerde olması tamamen kopuşu değil halen ailenin sorumluluğunda üstünde taşınmasına sebep olmaktadır. Kadınlar her ne kadar çocuklarının köyden kurtulmasını isteselerde bu dolaylı yoldan kendilerinin de daha iyi imkân ve şartlara kavuşması anlamına gelmektedir.

Buraya kadar yevmiyeli kadın işçilerin gerek çalışma koşulları gerekse yaşam koşullarına yönelik olarak birtakım sorunları ortaya koyduk. Bu sorunların çözümü her ne kadar kadınların bilinçlendirilmesi ile sağlanıyor gibi gözükse de bu tek başına asla yeterli gelmeyecektir. Bu sebeple tarımsal alanda çalışan kadınların sorunlarının çözümü devlet, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ile ortaklaşa bir çabanın ürünü ile gerçekleştirilmelidir.

EKLER

EK-1. YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU KİŞİSEL BİLGİLER

- Yaş
- Eğitim durumu
 - Sadece okur yazar
 - İlkokul
 - Ortaokul
 - lise/meslek lisesi
 - Önlisans
 - Lisans
- Doğum Yeriniz:
- Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz? (Köy/ Şehir İkamet Yerleri)
- Medeni durumunuz nedir?

HANE HALKI İLE İLGİLİ SORULAR

- Evinizde toplam kaç kişi ikamet ediyor?

Akrabalık Derecesi	Cinsiyeti	Doğum Yeri	Yaşı	Eğitimi	Şu andaki işi	Ortalama Aylık Gelir

- Aylık toplam hane geliri ne kadar?

Hane halkı gelirinin dağılımı:(Maaş, Ücret, Kira Geliri, Aile-akraba Yardımı, sosyal Yardımlar, Diğer)

- Aylık toplam hane harcaması ne kadar?

Hane harcamalarının dağılımı: (Kira, Gıda, Isınma, Giyim, Eğitim, Sağlık, Tasarruf,Diğer)

9. Hanenizin borcu var mı?

Evet ise (Miktarı, Vadesi, Kimin Ödeyeceği)

10. Kimden borç aldınız?

- a. Hısım akraba b. Komşu c. Tefecid. Banka
e. sivil toplum örgütü f. İşveren g. Diğer belirtiniz

11. Borcu nasıl geri ödeyeceksiniz?

- a. Ücretimden kesilerek
b. Fazla mesai yaparak/ektra başka işler yaparak
c. İkinci (veya üçüncü) bir işte çalışarak
d. Çocukları çalıştırarak e. Diğer

12. Para biriktiriyor musunuz?

13. Evet ise, hane olarak mı, bireysel olarak mı?

14. Hangi yolla biriktiriyorsunuz?

- a. Banka hesabına yatırıyorum
b. Altın alıyorum, altın gününe giriyorum
c. Döviz biriktiriyorum d. Hepsi e. Diğer, belirtiniz.

İŞ VE ÇALIŞMA KOŞULLARI İLE İLGİLİ SORULAR

15. Yevmiyeli fındık toplama işine ilk ne zaman ve nasıl başladınız?

16. Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz? (Şimdiki işi)

- a) Yalnız yevmiyeli tarım işçisi
b) Yevmiyeli tarım işçiliği ve tarım dışı iş (Ne iş yapıyor?)
c) Yevmiyeli tarım işçiliği ve kendi toprağında çalışırım

17. Fındık Bahçeniz var mı?

Kendi mülkü :

Kiraya/ortakçıya verilen :

Kiraya/ortağa alınan :

18. Eğer varsa kaç dönüm bahçeniz var?Ne kadar fındık çıkıyor?
19. Son yıllarda toprak sattınız mı?
20. Son yıllarda toprak satın aldınız mı?
21. Babanız ne iş yapardı?
22. Anneniz ne iş yapardı?
23. Bu sizin ilk işiniz mi?
24. Hayır ise, Őimdiye kadar toplam kaç işte çalıştınız? Hangi işlerde çalıştınız?
25. İlk işinize kaç yaşında başladınız?
26. Yevmiyeli fındık toplama işlerini nasıl bulursunuz?
27. Yevmiyeli işler için anlaşma yapıyor musunuz?
28. Evet ise bu anlaşmayı aracılar mı yapıyor yoksa siz kendiniz mi yapıyorsunuz?
29. Günlük yevmiyeniz ne kadar? (Yemekli- Yemeksiz)
30. Yevmiyeniz kimden alıyorsunuz? Ne zaman?
31. Hiç zamanında cretinizin ödenmediği oldu mu?
32. Günde kaç saat çalışıyorsunuz? (Kaç mola var?)
33. Haftada kaç gün çalışıyorsunuz?
34. Bir günlük çalışma süresinde neler yapıyorsunuz?
35. Sigortanız var mı?
36. Çalıştığınız bahçeye nasıl gidiyorsunuz?
37. Hiç ufak da olsa iş kazası geçirdiniz mi?
38. Evet ise, nerede, ne yaparken iş kazası geçirdiniz?
39. İş kazası sonucu vücudunuzun hangi bölümünde sorun oldu?
40. Bu kaza ile ilgili rapor aldınız mı?
41. Hayır ise neden rapor almadınız?

TOPLUMSAL CİNSİYET İLE İLGİLİ SORULAR

42. Gelirinizin ne kadarını kendi kişisel ihtiyaçlarınız için ayırıyorsunuz?
- a. Hiç b. Çok az c. Az miktar d. Yeteri kadar e. Hepsini
43. Hane sizin geleceğiniz için para biriktiriyor mu?
44. Eğer evet ise, kim biriktiriyor ve nasıl?
45. Ev dışında ücret karşılığı çalışmak konusundaki düşünceniz nedir?
- a. faydaları, getirisi b. maliyetleri, götürüsü
46. Ailenizde sizden önce ücret karşılığı çalışan kadın var mı?
47. Evet ise detay veriniz.
- İlişki Ev eksenli Ev dışında İşin biçimi İşin süresi
48. Çalışmaya başladığınızdan beri, hane kararlarında sizin fikirlerinize daha fazla önem verildiğini düşünüyor musunuz?
49. Evet ise, ne derecede, detaylandırınız?
50. Sabah uyandıktan gece yatana kadar bir günün nasıl geçiyor? (Kaçta kalkıyor, kaçta yatıyor, neler yapıyorsunuz?)
51. Hanedeki ev işleri öncelikli olarak sizin sorumluluğunuz mu?
52. Evet ise aile üyelerinden size ev işlerinde yardım eden olur mu? Kim/kimler?
53. Hanenize “ekmek getiren”(geçimini sağlayan) kimdir?
54. Ailede harcama planını kim yapar?
55. Fındıktan gelen geliri nasıl harcarsınız?
56. Gelecekle ilgili beklentileriniz nedir?

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2009). “Kadınların Emegini Görünür Kılmak: Marx’tan Delphy’ye Bir Ufuk Taraması”, Gülnur Acar-Savran (Ed.), *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin* içinde (s. 15-78). İstanbul: Kanat Yayınları
- Akşit, B. (1988). Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980). Şevket Pamuk & Zafer Toprak (Ed.), *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)* içinde (s. 179-195). Ankara: Yurt
- Alkan, H. I. (2015). *Tarım Sektöründe Kadın Emegi (Çarşamba Ovası, Gündoğdu ve Damlataş Köylerinde Fındık, Çeltik ve Sebze Üretimi Özelinde Bir İrdeleme)*. (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Arıkan, G. (1988). Kırsal Kesimde Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2012). Küreselleşme ve Üretimin Esnekleşmesi Sürecinde Kadın Emegi. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 44, 3-9.
- Aysu, A. (2002). *1980-2002 Türkiye Tarımında Yeniden Yapılanma(ma): Tarladan Sofraya Tarım*. İstanbul: Su Yayınları
- Berber, M., & Yılmaz Eser, B. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. “İş, Güç” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 1-16.
- Candan, E., & Özalp Günel, S. (2013). Tarımda Kadın Emegi. *Tarım Ekonomi Dergisi*, 19(1), 93-101.
- Candan, E., & Özalp Günel, S. (2015). Türkiye’de Tarımda Kadın Emegi. *TÜRKTOB Dergisi*, 4(16), 10-12.
- Çiğerci Ulukan N., & Özmen Yılmaz, D. (2016). Kamu Sağlık Sektöründe Çalışan Taşeron Kadın İşçiler: Samsun ve Ordu İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 1(48), 87-114.
- Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31, 25-47.
- Çelik, G. (2016). “Erkekler (de) ağlar!”: Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Erkeklik İnşası ve Şiddet Döngüsü. *Fe Dergi*, 8(2), 1-12.
- Çelik, M., & Dağ, M. (2017). Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme. *BEU Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3), 51-52.
- Çınar, S., & Lordoğlu, K. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri: Marabadan Ücretli Fındık İşçiliğine. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu*, (s. 419-448). İstanbul
- Çınar, S. (2014). *Öteki Proleterya*. Ankara: Nota Bene
- Demir, N. (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK.

- Dikici, E. (2016). Feminizmin Üç Ana Akımı: Liberal, Marxist ve Radikal Feminizm Teorileri. *International Journal of Social Science*, 43, 523-532.
- Ecevit, M. (1994). Tarımda Kadının Toplumsal Konumu: Bazı Kavramsal İlişkiler. *Amme İdaresi Dergisi*, 27(2), 89-106.
- Ecevit, Y., & Karkıner, N. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2017). Toplumsal Cinsiyet ve Zaman Yoksulluğu: Hane İçi Ücretli ve Ücretsiz Emek Sunumu. *Çalışma ve Toplum*, 4(55), 1967-2000.
- Gazioğlu, E. (2014). Doğu Karadeniz Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Kadınların Toplumsal Konumları. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 40, 95-108.
- Görücü, İ., & Akbıyık, N. (2010). Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçiliği: Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(5), 189-219.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emegi. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-171.
- Demir, M. (2015). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler. *Çalışma ve Toplum*, 1(44), 177-194.
- Dernek, Z. (2006). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 3-12.
- Dilek, D. (2013). *Türkiye’de Tarım Sektöründe Kadın İstihdamı (Bölgesel Temelde Bir İnceleme)*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A.N. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8(1), 29-41.
- Duruoğlu, T. (2007). Emek Piyasasında Cinsiyetçi Ücret Ayrımı: Bursa Organize Sanayi Bölgesinde Bir Araştırma. *İletişim, Kuram ve Araştırma Dergisi*, 24, 61-76.
- Erdut, T. (2005). İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın Emegi. *Çalışma ve Toplum*, 3(6), 11-49.
- Ergüder, B. (2006). *Türkiye’de Kadın Emeginin Değişen Yapısı: Enformel Kesimde Kadın Emegi ve Kadın Emegine Talep*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ertaş, S. (2013). *Türkiye’de Küçük Üreticilik Ve Küçük Üreticiliği Uluslararasılaşması: Antalya Kumluca Seracılık Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Etiler, N. (2011). “Tarımda Kadın Emegine Kısa Bir Bakış. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 39, 27-30.

- Güneş, F. (2015). Mevsimlik İşçilikte Kadın Emeği. *TÜRKTOB Dergisi*, 4(16), 16-19.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27(2), 245-256.
- Hartmann, H. (2012). *Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği*. G. Acar-Savran, & N.Tura (Der.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Hayata Destek İnsani Yardım Derneği. (2014). *Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği Araştırma Raporu*. erişim [http://hayatadestek.org/yayinlarimiz/Mevsimlik_Gezici_Tarım_İşçiligi_%202014_Arastırma_Raporu.pdf](http://hayatadestek.org/yayinlarimiz/Mevsimlik_Gezici_Tarim_Isçiligi_%202014_Arastırma_Raporu.pdf). [Erişim Tarihi 12 Ağustos 2018].
- Kablay, S. (2015). Mevsimlik ve Gezici-Geçici Çalışma: Çocuk İşçiler. Gamze Yücesan-Özdemir (Ed.), *Rüzgâra Karşı Emek Süreçleri ve Karşı Hegemonya Arayışları* içinde (s. 89-114). Ankara: Nota Bene Yayınları
- Kablay, S. (2018). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları: Fındık İşçileri Örneği. Özlem Şendeniz & Emek Yıldırım (Ed.), *Sirtında Sepeti Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz' de Kadınlık Halleri* içinde (s. 209-231). Ankara: Phoenix.
- Karabulut, K., & Akyol, H. (2017). Türk Tarımının Gelişimi, Sorunları Ve Uygulanan Politikalar Üzerine Bir Araştırma (1839-1950), *Global Journal of Economics and Business Studies*. 6(11), 70-84.
- Kahraman, M. (2016). *Ordu-Merkez İlçe Fındık Bahçelerinin Toprak Verimliliği Ve Bitki Besleme İlişkilerinin Saptanması*, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. Ordu. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kan, A. (2014). Kırsal Yoksulluğun Tarım ve Kadın Boyutu. Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan & Duygu Alptekin (Ed.), *Yoksulluk ve Kadın* içinde (s.211-227). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. Bora, A.Sayılan, F.Tekeli, Ş.Tapınç, & F.Özbay (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender and Society*, 2(3), 274-290.
- Kara, M.A. (2016). Toplumsal Dayanışma Kavramı Temelinde İmece Kültürü: Tirebolu-Doğankent Yöresi Örneği. *The Journal of Academic Social Science*, 53, 377-386.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 32(1), 231-260.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de Atipik Çalışan Kadınlar ve Yaygın Sosyal Güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 83-127.
- Karakoyun, Y. (2007). *Esnek Çalışma Yoluyla Kadınların İşgücüne Katılım Oranının Ve İstihdamının Artırılması; İşkur’un Rolü*. (Uzmanlık Tezi), T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/yayinlar/uzmanlik-tezleri/is-sagligi-ve-guvenligi-genel-mudurlugu/>

- Karaman, K., & Yılmaz, A.S. (2011). Mevsimlik Tarım İşçileri Ve Enformel İlişkiler Ağı: Giresun'da Çalışan Mevsimlik Tarım İşçileri Üzerine Bir Araştırma. *Zeitschrift Für Die Welt der Türken Journal of World of Turk*, 3(1), 211-226.
- Karkıner, N. (2010). Tarımda Kadın ve Göç: Toplumsal mı? Ekonomik mi?. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 25(4), 265-275. <http://www.belgelik.dr.tr/toplumhekim/browserecord>.
- Kasımoğlu, E. (2006). *Tarımda Çalışan Kadınların Sorunları*. (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.
- Kaya, M., & Özgülner, N. (2015). Mevsimlik (Gezici/Geçici) Tarım İşçilerinin İki Yerleşim Birimindeki Yaşam Koşulları ve Sağlık Durumlarına Niteliksel Bakış. *Turk J Public Heal*, 13(2), 115-126.
- Kazgan, G. (1999). Küreselleşen Kapitalizm ve Osmanlı Ekonomisinin Yarı Sömürgeleşmesi: XVIII. Yüzyıl Sonundan Birinci Dünya Savaşı'na. *İktisat Dergisi*, 394, 25-36.
- Kılıç, D., & Öztürk, S.(2014). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Keyder Ç., & Yenal, Z. (2015). *Bildiğimiz Tarımın Sonu Küresel İktidar ve Köylülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kıray, M. (1999). Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Dört Köyün Monografik Karşılaştırılması. Metin Celal (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde, (s.151-161). İstanbul: Numune.
- Koç, Y. (2014). Türkiye'de Kırsal Kesimde Mülksüzleşme. Abdullah Aysu & M. Serdar Kayaoğlu (Ed.), *Köylülükten Sonra Tarım Osmanlıdan Günümüze Çiftçinin İlgası ve Şirketleşme* içinde (s.125-194). Ankara: Epos Yayınları.
- Koç, M., & Demirkaya, Y. (2017). 6360 Sayılı Kanun İle Birlikte Mahalleye Dönüşen Köylerde Değişimin Katılım Açısından Muhtarlığa Etkisi: Menteşe ve Seydikemer İlçeleri Üzerinden Bir Değerlendirme, *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 124-149.
- Korkmaz, A., & Uçar Tüfekçi, N. (2007). Çalışma Hayatında Tarımda Kadın ve Sorunları: Ağlasun İlçesi Örneği, *SDÜ İİBF Dergisi*, 12(1), 37-61.
- Kuzgun, Y., & Sevim, A.S. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 37(1), 14-27.
- Köymen, O. (2009). Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar - Üretenler – Patronlar. *Mülkiye*, 33(262), 25-41.
- Kulak, E. (2011). *Tarımsal Üretim Süreçlerindeki Değişimin Kırsal Alanda Kadın İstihdamına Etkileri:1980 Sonrası Gelişmeler*. (Uzmanlık Tezi), T.C.BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/yayinlar/uzmanlik-tezleri/kadinin-statusu-genel-mudurlugu/>

- Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi. *Çalışma ve Toplum*, 2(25), 13-40.
- Memiş, E., & Önay, Ö. (2011). “Ev İçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emegē: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme.” Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu...21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* içinde (s.239-268). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Narin, M. (2008). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarında Değişim. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19, 183-225.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özar, Ş. (2012). Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’ de Kadın İstihdamı. Ahmet Makal & Gülay Toksöz (Ed.), *Geçmişten Günümüze Kadın Emegi içinde* (s.266-304). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özbay, F. (1995). Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme. Şirin Tekeli (Ed.), *1980’ler Türkiye’de Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde (s. 115-139). Ankara: İletişim Yayınları.
- Özbekmezci, Ş., & Sahil, S. (2004). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 261-274.
- Özçatal, E.Ö. (2011). Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-18.
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi. *Çalışma ve Toplum*, 2, 15-24.
- Öztürk, M., & Akduran, Ö. (2010). Tütün Tarlalarında Kadın Emegi: Bafra’da Tütün Üreticisi Olmak. Saniye Dedeoğlu & Melda Yaman Öztürk (Ed.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi* içinde (s.215-248). İstanbul: SAV
- Pamuk, Ş. (1988). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm. Şevket Pamuk & Zafer Toprak (Ed.), *Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)* içinde (s.91-109). Ankara: Yurt
- Peker E., & Kubar, Y. (2012). Türkiye’de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(2), 173-188.
- Polat, C.S. (2016). *Ekolojik Tarım Açısından Türkiye’de Tarımsızlaşma*. (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Sadık Boran, B. (1999). Kırsal Alanda Toplumsal Değişme: İki Öncü Çalışma. Metin Celal (Ed.), *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde (s.141-150). İstanbul: Numune
- Saraçoğlu, F. (2009). 1930-1939 Döneminde Vergi Politikası. *Maliye Dergisi*, 157, 131-149.

- Sayın, C., & Sav, O. (2018). Tarımda Kalma Eğilimini Etkileyen Başlıca Faktörlerin Genel Bir Değerlendirmesi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 190-197.
- SGK (2013). *Türkiye ve Dünyada Tarım Sektöründe Sosyal Güvenlik*. Ankara. SGK Yayın.
- Şahin, M. (2011). *Kayıtdışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye’de Ev-Eksenli Çalışma*. (Uzmanlık Tezi), T.C. BAŞBAKANLIK Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/yayinlar/uzmanlik-tezleri/kadinin-statusu-genel-mudurlugu/>
- Şahinli, M.A., & Şahbaz, N. (2013). Tarımda Kadın İstihdamı: Sosyal Güvenlik Kurumuna Kayıtlılık Durumu. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 15(25), 85-103.
- Şentürk, B. (2016). Türkiye’de Kadın Emeğine Genel Bir Bakış. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(31), 194-209.
- T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Genel Müdürlüğü. (2014). *Türkiye’de Kadın İşgücü ve İstatistiklerinin Analizi*. Ankara.
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği. (2017). *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu*. erişim <https://www.mmo.org.tr/kitaplar/isçi-sağlığı-ve-güvenliği-2017-oda-raporu>. [Erişim Tarihi 9 Ağustos 2018].
- T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. (2018). *2017 Yılı Fındık Raporu*. erişim <http://koop.gtb.gov.tr/data/5ad06bb9ddee7dd8b423eb23/2017%20Fındık%20Raporu.pdf>. [Erişim Tarihi:25 Mayıs 2018].
- Toksöz, G. (2012). *Kalkınmada Kadın Emeği*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Toksöz, G. (2012). Kalkınmada Farklı Yörüngeler Kadın İstihdamında Farklı Örüntüler Işığında Türkiye’ de Kadın İstihdamı. Ahmet Makal & Gülay Toksöz (Ed.), *Geçmişten Günümüze Kadın Emeği* içinde (s.168-200). Ankara: Ankara Üniversitesi
- Toksöz, G. (2016). Kadın’dan Aile’ye Geçiş Akp Döneminin İstihdam Politikalarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi. *VIII Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, (s.111-121). Kocaeli.
- Topuz, H. (2007). Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 367-390.
- Tören, T. (2007). *Yeniden Yapılanan Dünya ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul. SAV.
- Tuncay, A.C., Savaş, B., & Kılıç, Ş. (2014). *İş Kanunları*. İstanbul. Beta Yayıncılık
- Ulu, T. (2018). *Kadın Emeğinin Görünmeyen Yüzü: Hane İçi Kadın Emeği*. (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ulukan, U. (2009). *Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm ve Sözleşmeli Çiftçilik:Bursa Örneği*. İstanbul: SAV.

- Ulukan, U., & Ciğerci Ulukan, N. (2011) . Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perşembe Örneği. Ömür Birler, Simten Coşar, Hakan Mıhcı & Gamze Yücesan-Özdemir(Ed.), *2000’li Yıllarda Türkiye’de İktisat ve Siyaset Rüzgârları* içinde (s.159-175). Ankara:Efil Yayıncılık
- Ulukan, U. (2013). Devlet, Tarım, Sermaye Tarımda Kapitalist Dönüşümü Yeniden Tartışmak. *Eğitim Bilim Toplum*, 11(43), 56-78.
- Uzun, E. (2015). Kürt Fındık İşçileri: Bir Etnik Karşılaşma Mekânı Olarak Akçakoca. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 100-132.
- Uzundere, A. (2015). *Türkiye’de Mevsimlik Tarım İşçileri: Temel Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri (Fındık Tarımı Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldırım, U. (2014). *1980 Sonrası Türkiye Tarımında Yapısal Dönüşüm Ve Mevsimlik Tarım İşçileri: Sakarya Örneği*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yalçınkaya, N., Yalçınkaya, H., & Çılbant, C. (2006). Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 97-118.
- Yaman, M. (2015). 2000’ler Türkiye’inde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet. Saniye Dedeoğlu & A. Yavuz Elveren (Ed.), *Tarımsal Yapılarda Dönüşüm ve Kadın Emegi* içinde (s.233-262). Ankara: İmge.
- Yaman Öztürk, M. (2010). Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emegi:1980’lerden 2000’lere. Saniye Dedeoğlu & Melde Yaman Öztürk (Ed.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi* içinde (s.25-77). İstanbul: SAV.
- Yaman Öztürk, M., & Dedeoğlu, S. (2010). Kapitalizm ve Ataerki İlişkisi Çerçevesinde Kadın Emegi. Melde Yaman Öztürk & Saniye Dedeoğlu (Ed.), *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi* içinde (s.10-25). İstanbul:SAV.
- Yaman Öztürk, M. (2012). Ataerki: Bir Kavramın Yeniden İnşası “Eski” Ataerki’den Ataerki Kapitalizme. *Eğitim Bilim Toplum*, 1(38), 72-115.
- Yavuz, Ş. (2015). Ataerki Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği. *Fe Dergi*, 7(1), 117-130.
- Yıldız, F. E. (1995). Kentsel Üretim sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri. Şirin Tekeli (Ed.), *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde (s.105-114). Ankara: İletişim Yayıncılık.

İnternet Kaynakları:

https://www.academia.edu/4796744/%C3%87ALI%C5%9EMA_HAYATI_VE_KADIN. [Erişim Tarihi: 12 Şubat 2018]

<http://www.fatsa.bel.tr/Cogrfyasi>. [Erişim Tarihi: 28 Aralık 2018]

<http://www.fatsatb.org.tr/findik/turkiye-ve-findik.html/> [Erişim Tarihi: 25 Mart 2019]

<http://www.ordukulturturizm.gov.tr/TR-106760/fatsa.html/> [Erişim Tarihi: 15 Ocak 2019]

http://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=17&sube=0/ [Erişim Tarihi: 11 Nisan 2019]

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019]

<http://www.fatsa.bel.tr/Cografyasi> [Erişim Tarihi: 01 Ocak 2019]

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> [Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017]

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019]

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 [Erişim Tarihi: 13 Nisan 2019]

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı-Soyadı	Latife BAŞ
Doğum Yeri-Tarihi	Fatsa- 09.08.1991
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller (varsa)	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri (varsa)	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	latifebas@hotmail.com
Tarih	26.05. 2019